UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

katedra Geografie

Historické a současné vodní plochy na Čáslavsku

Bakalářská práce

vedoucí práce

RNDr. Renata Chmelová

Jindřich Frajer

obor Geografie – Historie

květen 2006

Vysoká škola: Univerzita Palackého Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Geografie Školní rok: 2005/2006

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

pro Jindřicha **FRAJERA**

obor geografie - historie

Název tématu: **Historické a současné vodní plochy na Čáslavsku.**

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce bude na základě archivních údajů popsat vývoj rybníkářství na území obce s rozšířenou působností Čáslav. Dalším cílem bude dle získaných podkladových materiálů zachytit vývoj změn v krajině na mapových přílohách.

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
2. Cíle práce
3. Použití metodika
4. Vymezení a základní charakteristika území (včetně mapky)
5. Rybníkářství na území České republiky
6. Vývoj rybníkářství na území Čáslavska
7. Diskuse
8. Závěr
9. Summary

Seznam literatury

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolních etapách:

rešerše literárních a historických pramenů	červenec-prosinec 2005
terénní výzkum	dle potřeby
textová část	leden-duben

Rozsah geografických prací:
fotodokumentace, grafy, tabulky

Rozsah původní zprávy: 30 stran vlastního textu + BP v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

Andreska, J. : Lesk a sláva českého rybníkářství. Nuga, Padov, 1997, 166 s.

Culek, M. (ed.) et al.: Biogeografické členění ČR. Praha: Enigma, 1995. 348 s. ISBN 80-85368-80-3

Demek, J. : Obecná geomorfologie. Academia, Praha 1987, 476 s.

Demek, J. (ed.) et al.: Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny. Praha: Academia, 1987. 584 s.

Formann, R. T. T., Gordon, M. : Krajinná ekologie. Academia, Praha, 1993, 583 s.

Lipský Z. : Sledování změn v kulturní krajině. Česká zemědělská univerzita, Praha, 2000, 71 s.

Míka, A. : Slavná minulost českého rybníkářství. Orbis, Praha, 1955, 59 s.

Minár, J. a kol. : Geoekologický (komplexný fyzickogeografický) výzkum a mapovanie vo velkých mierkách. Univerzita Komenského, Bratislava, 2001, 209 s. ISBN 80-968146-3-X

Nezeda, V. : Z historie choceňského rybníkářství: 1888-1963. Choceň, 1963

Quitt, E. : Klimatické oblasti Československa. Studia Geographica 16, GgÚ ČSAV, Brno, 1971, 73 s.

Vlček, V. (ed) et al. : Zeměpisný lexikon ČSR – Vodní toky a nádrže. Praha: Academia, 1984. 316 s.

Šusta, V. : Rybářství a rybníkářství. Praha, 1936.

Vysvětlivky k souboru geologických a účelových map mapových listů zahrnující zájmové území.

Další obecné i regionální literární prameny k fyzické i socioekonomické geografii studované oblasti

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Renata Chmelová

Datum zadání bakalářské práce: červen 2005

Termín odevzdání bakalářské práce: května 2006

L.S

....

Vedoucí katedry Vedoucí diplomové práce

V Olomouci dne 30.6.2005

Vysoká škola: Univerzita Palackého Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Geografie Školní rok: 2005/2006

DODATEK K
ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

pro Jindřicha **FRAJERA**

obor geografie - historie

Název tématu: **Historické a současné vodní plochy na Čáslavsku.**

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce bude na základě archivních údajů popsat historii vodních ploch na území obce s rozšířenou působností Čáslav. Práce vznikne kombinací dostupných archivních materiálů, starých map a literárních pramenů. Textová část bude zahrnovat i kapitolu o rybníkářství na území ČR.

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod a cíle práce
3. Použití metodika
4. Vymezení a základní charakteristika území (včetně mapky)
5. Rybníkářství na území České republiky
6. Vývoj rybníkářství na území ORP Čáslav
7. Diskuse
8. Závěr

Seznam literatury

Povinné přílohy bakalářské páce: mapa zaniklých rybníků na území ORP Čáslav
Rozsah původní zprávy: 30 stran textu + přílohy

L.S

....

Vedoucí katedry Vedoucí diplomové práce

Datum: 15.2.2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

Čáslav, květen 2006

Děkuji vedoucí práce RNDr. Renatě Chmelové za cenné rady, připomínky, studijní materiály a trpělivost, s níž práci vedla. Dále PhDr. Arnoštovi Skoupému, Csc. za konzultace historických faktů, Mgr. Petrovi Vobořilovi z odboru životního prostředí Městského úřadu v Čáslavi, PhDr. Janě Vaněčkové z čáslavského muzea za půjčení odborné literatury, Městské knihovně v Čáslavi, ochotným pracovnicím Státního Okresního Archivu v Kutné Hoře a mému otci Ing. Jindřichovi Frajerovi za fotografickou dokumentaci.

O b s a h

str.

I. Úvod 7
II. Cíl práce 9
III. Použitá metodika 10
IV. Vymezení a základní charakteristika území 12
IV. 1. Fyzickogeografická charakteristika 13
IV. 2. Socioekonomická charakteristika..... 15
V. Rybníkářství na území ČR
V. 1. Rybník jako pojem..... 16
V. 2. První rybníky a úsvit rybníkářství v Čechách..... 17
V. 3. Zlatý věk českého rybníkářství..... 18
V. 4. Úpadek českých rybníků a jejich cesta do 21. století..... 20
VI. Vývoj rybníkářství na Čáslavsku
VI. 1. Výjimečnost rybníkářství na Čáslavsku..... 23
VI. 2. Funkce rybníků..... 24
VI. 3. Historie rybníkářství na Čáslavsku..... 25
VI. 3. 1. První rybníky..... 26
VI. 3. 2. Zlatá éra na Čáslavsku..... 27
VI. 3. 3. Doba rušení rybníků na Čáslavsku..... 29
VI. 3. 4. Rybníky ve 20. století a v současnosti..... 32
VII. Rybniční soustavy na Čáslavsku..... 35
VII. 1. Rybniční soustavy Čáslavky a jejích přítoků..... 36
VII. 2. Rybniční soustavy Brslenky a jejích přítoků..... 41
VII. 3. Rybniční soustava Hlubokého potoka..... 49
VII. 4. Rybniční soustavy potoka Jánského a jeho přítoků..... 54
VII. 5. Rybniční soustavy řeky Klejnarky a jejích přítoků..... 59
VII. 6. Rybniční soustavy kolem řeky Doubravy a jejích přítoků 63
VIII. Závěr..... 68
IX. Summary..... 70
Seznam pramenů, použité literatury a zdrojů 72
Seznam příloh..... 75

I. Úvod

Každá z epoch dějin lidstva je protkána specifickými fenomény. Ty mohou vznikat i zanikat společně s kulturou, která je vytvořila nebo jich využívala. Mohou však přetrvávat ještě několik staletí a ovlivňovat životy nastupujících generací. Stále můžeme obdivovat krásu pyramid, díky mezopotámským civilizacím zaznamenávat své myšlenky ve znacích, a uctívat stejné bohy, jaké uctívali lidé před tisíci lety. Jsou však fenomény, které hrály a hrají v lidském životě jednu z nejvýznamnějších úloh dnes, stejně jako před desítkami tisíc let, kdy se na zemi objevil první člověk. Mám na mysli základní elementy, bez kterých by život na naší planetě ani nemohl existovat.

Jedním z těchto elementů je voda. První civilizace budovaly svá sídliště v blízkosti řek, potoků a sladkovodních jezer tak, aby měly tuto životodárnou tekutinu v co možná nejkratším dosahu. Lidé začali vodní toky využívat také jako zdroj potravy. První rybářské náčiní se objevuje již v mezolitu. Není proto divu, že se naši prapředci pokoušeli potenciál, který voda přinášela, využívat v co největší míře. Začaly se budovat zavlažovací kanály v Mezopotámii a Egyptě a stavět první vodní mlýny. V době římské dokázali stavitelé přivádět vodu z řek pomocí aquaduktů i na místa od vodních zdrojů vzdálená. Lidé si však byli vědomi nejenom životodárné síly vody, ale i nebezpečí, které v době záplav řeky přinášely, a proto se je různými stavebními zásahy pokoušeli regulovat. Vršily se tedy umělé hráze a valy, které by příval vody mohly zastavit.

Jedněmi z prvních „vodních“ stavitelských mistrů byli Římané. Dokázali vodu využívat nejen pro hospodářské účely, ale i pro okrasu. Kašny, fontány, lázně a okrasná jezírka byly nedílnou součástí vybavení římských měst. Bylo tomu právě ve starověkém Římě[1], kde začali zámožnější princeps osazovat jezírka vzácnými druhy ryb, aby tak dodali svým zahradám ještě více exotiky. Mimoděk tak vlastně vznikl první rybník...

Právě rybníky jsem si vybral jako téma svojí bakalářské práce. Jsou pro mě totiž jakýmsi symbolem spolupráce člověka a přírody. Tito dva „stavitelé“ spolu vlastně vytváří jediné dílo, které je prospěšné a užitečné oběma. Rybníky jsou pamětníky dávné historie a můžeme je ,svým způsobem, chápat jako památku,

[1] Novotný, J.: Jihočeské rybníky, In: Historická geografie, č.17 1975, str. 53

stejně jako hrady, zámky a tvrze. Většina z nás však vnímá rybníky ve svém okolí jako přirozenou součást krajiny, která tu je, byla a bude. Zatímco obdivujeme stáří pamětihodností, starobylost rybníka, u kterého se třeba rekreujeme, vůbec nevnímáme. Tato skutečnost je o to tristnější, že rybníky jsou s českými zeměmi neodmyslitelně spjaty a také díky nim naše města a celá zem v dřívějších dobách mohla vzkvétat. Mnohdy plnily rybníky i hydrologicky velmi důležité funkce, na které se v průběhu let zapomnělo, a řada rybníků tak byla považována za bezcennou a poté byla vysušena. Příroda však nezapomíná a dnes se již můžeme pouze podivovat, proč jsou například povodně tam, kde dříve nebyly, nebo proč jsou některé stavební parcely přes všechna opatření stále vlhké a nestabilní. Propojení a důležitý vztah mezi rybníky, historií a současností mne doslova uchvátil. Rozhodl jsem se tedy zmapovat vývoj vodních ploch (rybníků) v čáslavském regionu, který je mi domovem, a oživit tak možná již zapomenuté skutečnosti.

II. Cíl práce

Čáslavský region patřil z hlediska rybníkářství k oblastem s menší důležitostí. Nezachovalo se tudíž pro něj tolik historických pramenů a odkazů jako v případě řady regionů v jižních Čechách. Cílem bakalářské práce je na základě dostupných archivních pramenů a literatury utvořit obraz historie rybníkářství na území, které spadá pod správu Čáslavi, obce s rozšířenou působností (dále jen Čáslavsko). Zadaná problematika je sledována od prvních zmínek o rybnících vyskytujících se na Čáslavsku, až po rok 1954, kdy se ve sledované oblasti konal poslední cílený soupis rybníků. Vývoj v druhé polovině dvacátého století a v současnosti je nastíněn pouze okrajově. Samostatná kapitola je věnována obecnému vývoji rybníkářství na území České republiky.

Práce by měla být jakousi sondou do vývoje rybníkářství a jeho významu pro Čáslavsko a není tedy jejím primárním a rozsahově ani možným cílem, popsat všechny rybníky, které se v oblasti vyskytovaly. Detailnějšímu popisu jsou podrobeny jen ty rybníky, které byly pro region mimořádně důležité. Zvláštní pozornost je potom věnována rybníkům v nejbližším okolí města Čáslav, které jsou svým účelem výrazně odlišné, a to nejen v regionálním měřítku.

Součástí práce jsou také mapy, které mají za úkol vývoj rybničních soustav ještě více osvětlit, a fotografické dokumenty, které zmiňované rybníky přiblíží.

III. Použitá metodika

Při zpracovávání bakalářské práce jsem se opíral o studium archivních materiálů (Státní Okresní Archiv Kutná Hora, Státní Oblastní Archiv Praha) a regionálních a obecných monografií. Důležité informace mi přineslo také zkoumání mapových děl.

Zpracovávání archivních materiálů o rybnících v regionu se ukázalo jako velmi složité.

Fond Vodního hospodářství Městského úřadu v Čáslavi, bývalého Okresního úřadu královského města Čáslav a Okresního národního výboru v Čáslavi je v SOkA (Státní Okresní archiv) v Kutné Hoře systematicky ukládán až od poloviny 19. století. Navíc fondy vztahující se k velkostatkům, které se na vymezeném území nacházely, byly koncem 90. let minulého století přesunuty do SOA (Státní Oblastní archiv) v Praze a SOA v Zámrsku. Archiválie se též vztahují spíše než k rybníkům k vodním dílům, které se v blízkosti rybníků nacházely. Nejlépe jsou tudíž zdokumentované rybníky, které byly součástí gruntu nějakého mlýna nebo pily. Ostatní rybníky byly kronikáři povětšinou považovány za nedůležité, a tak se (pokud nebyly předmětem sporu nebo příčinou katastrofy) o nich z jiných než katastrálních pramenů ani nedozvíme. Situaci komplikuje i množství vesnic malé velikosti, u nichž se dokumentace včetně kronik datuje až od roku 1800, tudíž o rybnících zaniklých před tímto rokem informace chybí zcela. V tomto případě se bylo nutné spolehnout pouze na komparativní studium starých mapových děl, jmenovitě Müllerovu mapu Čech z roku 1720, mapy I. vojenského mapování (listy c128, c146 a c164), mapy II. vojenského mapování (listy O_9_VI, O_9_VII, O_10_VI a O_10_VII) a mapy III. vojenského mapování (listy 4055_1 a 4055_3). Velmi mi pomohla jejich digitalizovaná forma, kterou na internetových stránkách http://oldmaps.geolab.cz prezentuje Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Pro posouzení současného stavu rybničních soustav jsem užil digitalizovanou formu Základních vodohospodářských map ČR 1:50000 list 13-43 Golčův Jeníkov a 13-41 Čáslav.

Regionální literatury k zadané problematice mnoho není. Rybníkům se věnují pouze dílčí kapitoly historických a přírodovědných prací např. A. Sedláček (1898), A. Culek (1948), K. Čermák (1911) aj. Pilířem pro bakalářskou práci se stala studie

PhDr. Milana Skřivánka Rybníky v okolí Čáslavi (2002). Velmi detailně popisuje rybníky, které byly založeny v bezprostředním okolí města Čáslav, a přehledně zpracovává archivní fondy, které se týkají rybníků na panství velkostatku Žleby uložené v SOA v Zámrsku. Přes pečlivé prostudování literatury však stále některá fakta ohledně zaniklých rybníků nejsou objasněna a jejich výklad se u jednotlivých autorů liší.

Pro tvorbu přiložených map jsem jako podkladu použil Laboratoří geoinformatiky UJEP digitalizované mapy I. vojenského mapování v měřítku 1:28800, listy c128, c146, c164. Ty jsem pro své potřeby upravil do výsledné podoby v programu Adobe Photoshop CS. Při zpracovávání map jsem narazil na problémy způsobené nepřesností I. vojenského mapování. Vzdálenosti naměřené na mapách a ve skutečnosti se totiž velmi často rozcházejí s hodnotou měřítka 1: 28800. Grafické měřítko, které jsem u jednotlivých map zhotovil, je nutno tedy chápat spíše orientačně. Vzhledem k rozsáhlosti některých rybničních soustav, jsem vytvořil pouze mapy jejich jádrových oblastí.

Důležitou součástí studia bývalých rybníků v regionu byl také terénní výzkum, díky kterému se podařilo objasnit některé nejasnosti, týkající se především rybníků v severní části správního území ORP Čáslav.

IV. Vymezení a základní charakteristika zkoumaného území

Zájmové území, ze kterého tato práce vychází, je vytyčeno správním obvodem Čáslavi coby obce s rozšířenou působností (obce III. stupně). Tyto obvody byly zřízeny v souvislosti s II. etapou reformy územní veřejné správy. Díky ní došlo 31. 1. 2002 ke zrušení okresních úřadů jako institucionálních státních správních úřadů a jejich působnost z větší části nahradily k 1. 1. 2003 nově vzniklé obce s rozšířenou (přenesenou) působností (dále jen ORP). Správní obvod ORP Čáslav stejně jako ostatních obcí s rozšířenou působností byl vymezen vyhláškou ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb., za pomoci katastrálních území obcí, které do příslušného obvodu spadají. Při vymezování se vycházelo z hranic krajských a většinou i z hranic okresních[2]. Správní obvod ORP Čáslav leží v nejvýchodnější části Středočeského kraje. Reformou územní veřejné správy byl region součástí okresu Kutná Hora. Dnes sousedí s obvodem ORP Kutná Hora na západě a s kraji Vysočina a Pardubice na východě.

Do správního obvodu ORP Čáslav náleží 37 obcí a celý obvod se rozprostírá na ploše 27 431 ha [3].

Vymezený obvod ORP Čáslav je z hlediska výzkumu vývoje rybníkářství zvolen velmi vhodně. Kopíruje totiž z velké části hranice historického Politického a Soudního okresu Čáslav a pozdějšího okresu Čáslav. Tím částečně odpadá (až na již dříve uvedený problém velkostatků) komplikace dostupnosti archivovaných Vodních knih, Soupisů vodních děl a jiných pramenů. Ty byly povětšinou vázány na bývalé okresní správní jednotky. Rozdíl je však pochopitelně ve velikosti, Soudní okres Čáslav např. v roce 1928 zahrnoval 106 osad[4].

obr č. 1 Správní obvod ORP Čáslav
zdroj: http://www.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/orp_caslav

[2] http://cs.wikipedia.org - „Obce s rozšířenou působností“, poslední editace 1. 4. 2006
[3] data z ČSÚ (2006)

IV. 1. Fyzickogeografická charakteristika

Čáslavsko je tvořeno z velké části mírně zvlněnou rovinou, šířící se z Polabí údolím Doubravy podél jihozápadního okraje Železných hor[5]. Rovina je součástí Polabské tabule, jednoho ze dvou významných orografických celků České vysočiny, které svými okraji do území Čáslavska zasahují. Tím druhým je Českomoravská vrchovina, která sem zabíhá Železnými horami, příkře vystupujícími z Čáslavské roviny na severovýchodě, a mírně se zvedající Hornosázavskou pahorkatinou na jihu[6]. Nejvyšší bod 551 m n.m. se nachází v lese nazývaném Věno u obce Dobrovítov, na samé jižní hranici obvodu. Nejníže položené místo 206 m n.m. je u obce Žehušice, kde řeka Doubrava opouští hranice správního obvodu.

Geologicky nejstarší stratigrafickou jednotku v čáslavském regionu tvoří Krystalinikum. Jedná se o komplexy metamorfovaných hornin, které náleží do oblasti známého Suessova Molanubika. Nejrozšířenější horninou je rula. Dále se zde v hojné míře vyskytují vápence, pískovce a amfibolity[7].

Železné hory a Hornosázavská pahorkatina uzavírají mezi sebou sníženinu nazývanou Čáslavská kotlina, vzniklou poklesem podél železnohorského zlomu[8]. Ta tvoří jádro celé zkoumané oblasti. Její kapsovitý tvar je modelován třemi řekami. Brslenka vzniká nedaleko od Čáslavi soutokem potoka Čáslavky, který pramení v lesích u Golčova Jeníkova, a Hlubokého, který přitéká od Přibyslavic. Brslenka, která sbírá většinu povrchové vody na Čáslavsku, se nedaleko Žehušic vlévá do řeky Doubravy[9]. Ta do zájmového území přitéká od obce Žleby a pokračuje severozápadním směrem k zmiňovaným Žehušicím, kde Čáslavsko opouští, aby se po několika kilometrech mohla vlévat do Labe u Záboří. Do Labe ústí i třetí řeka, která regionem protéká, bývá označována jako Klejnarka nebo Klejnárka. Ta je na vodu bohatší nežli Brslenka (která dokonce v letních měsících vysychala), neboť vzniká spojením tří větších potoků, a to Janského, Paběnického a Mědenického.

Čáslavsko patří do teplé a mírně teplé oblasti Čech (E. Quitt, 1975) s průměrnou roční teplotou vzduchu mezi 7 - 9°C. V oblasti převládá jihozápadní

---

[4] Suchý, O. : Přehled zemědělských poměrů v soudních okresech Čáslav, Hora Kutná, Janovice Uhlířské, Kolín a Kouřim, Krajská odbočka zemědělské Jednoty Československé republiky v Kolíně, Praha 1928, str. 80
[5] Culek, A. : Geologická mapa katastru města Čáslavě, knihtiskárna Václava Čepka v Čáslavi, Čáslav 1948, str. 7
[6] Malina, J. a kol.: Čáslav – vývoj města a životního prostředí, UJEP, Brno 1976, str. 18
[7] Malina, J.: c.d. str. 16
[8] dtto
[9] Culek,A.: c. d. str. 7

a jižní proudění větru[10]. Nejvíce srážek spadne v Železných horách, okolo 800 mm ročně, průměrně v celé čáslavské oblasti spadne ročně 600 – 650 mm srážek[11]. Obce Schořov a Žáky jsou často postihovány lokálním krupobitím, což dokládají i historické záznamy[12]. Je s podivem, že ačkoliv srážkový průměr není nejmenší, trpělo Čáslavsko odjakživa velkým nedostatkem vody. To byl právě jeden z důvodů, proč se v kraji začaly budovat rybníky. Nedostatek vody byl způsoben i velmi malým výskytem lesů, které by vodu zadržovaly. Ta většinou ihned po srážkách odtékala koryty potoků a řek, a navíc často zaplavovala přilehlé vesnice[13]. Drastické mizení původních listnatých lesů nastalo zejména po roce 1522, kdy $^{9}/_{10}$ Čáslavi podlehlo velkému požáru. Město bylo poté nově vybudováno celé ze dřeva a hanlivě se mu říkalo „Prkenice“[14]. Lesům samozřejmě nepomáhala ani velká spotřeba dřeva v dolech na stříbro v Kutné Hoře. Významný geolog Antonín Culek shrnul příčiny nedostatku vody v regionu takto: Hlavní negativní činitele byly „... odlesnění, intensivní obhospodařování lesních ploch, překotná, neuvážená meliorace pozemků, vysoušení rybníků, regulace vodních toků atd.“[15]

Přírodní podmínky spolu s výskytem černozemních a hnědozemních půd (převážně v Čáslavské kotlině) byly příčinou již velmi rané zemědělské kolonizace. Nařízením vlády z roku 1920 byl Soudní okres Čáslav vyhlášen řepařskou oblastí[16]. Pěstování řepy cukrovky skutečně slavilo na Čáslavsku veliké úspěchy, ale také významným způsobem ovlivnilo i rybníkářství. Zemědělský ráz si Čáslavsko uchovalo dodnes (důkazem toho může být fakt, že Zemědělské obchodní družstvo Potěhy patří stále mezi nejvýznamnější zaměstnavatele obvodu) . Z již zmiňované plochy 27 431 ha tvoří plných 73% zemědělsky využívaná půda, ze které největší podíl připadá na půdu ornou[17].

---

[10] Frajer, J. : Vysvětlivky k topoklimatické mapě 13-413 Čáslav, Olomouc 2004, str. 9
[11] Malina, J. : c. d. str. 19
[12] Šafránek, K. : Zemědělství v okrese Čáslavském, P. Frank tiskárna Tábor, Chrudim 1899, str. 3 – 7
[13] dtto
[14] Frajer, J. : Velký požár Čáslavi roku 1522 - seminární práce z dějin raného novověku, Čáslav 2005
[15] Culek, A. : Geologická mapa katastru města Čáslavě, knihtiskárna Václava Čepka, Čáslav 1948, str. 66 - 67
[16] Suchý, O. : c. d. str. 80
[17] data z ČSÚ-Středočeský kraj (2006)

IV. 2. Socioekonomická charakteristika

Ve správním obvodu ORP Čáslav žije asi 24510 obyvatel, z nichž plných 40% tvoří obyvatelé Čáslavi. Pro obyvatelstvo obvodu je charakteristická starší věková struktura (průměrný věk 40,1 let). Index stáří 106,6 je jeden z největších ve Středočeském kraji. Vysoká míra úmrtnosti a nízká porodnost patří k jedněm z nejpalčivějších problémů regionu. Přirozený přírůstek se posledních 10 let pohybuje v záporných hodnotách (v roce 2004 -59). Úbytek obyvatel nedokáže kompenzovat ani pozitivní migrační saldo. [18]

Jediná Čáslav má statut města, zbylých 36 obcí tvoří vesnice malé a střední velikosti. Přirozeně je tak Čáslav průmyslovým a komerčním centrem celého regionu. Téměř 90% průmyslové výroby je soustředěno do úzkého kruhu okolo města. Mezi nejvýznamnější průmyslové podniky patří: Zenit Čáslav spol. s.r.o, Drop-Press a Goldbeck Prefabeton s.r.o. Vrdy. Přestože ORP Čáslav vykazuje jednu z nejvyšších zaměstnaností v oblasti veřejné správy, obrany a sociálního zabezpečení (díky letecké základně v Chotusicích), panuje v regionu vysoká míra nezaměstnanosti[19].

Čáslav je také centrem kultury a školství. Ačkoli je město prohlášeno za památkovou zónu, turisty příliš vyhledáváno není. Když se hojní návštěvníci Kutné Hory rozhodnou vypravit do čáslavského regionu, zaměří se na zámek ve Žlebech, který je od Čáslavi vzdálen asi 10 km. Mezi místa vyhledávaná výletníky patří i obora s chovem bílých jelenů v Žehušicích.

[18] zdroj: ČSÚ-Středočeský kraj (2004) Demografická data v časové řadě za SO ORP Čáslav
[19] informace z ČSÚ (2006)

V. Rybníkářství na území České republiky

V. 1. Rybník jako pojem

Dříve než se budeme zabývat historií budování rybníků na našem území, je nutné si definovat, co to vlastně rybník je. Přesné vymezení pojmu „rybník“ se v literatuře různí. Podle J. Novotného (1975) rybníkem rozumíme *„umělou vodní nádrž, jejíž vodu lze podle potřeby úplně vypustiti“*. Naproti tomu A. Míka (1963) definuje rybníky jako umělé vodní nádrže, *„určené pro záměrný chov ryb“*, dokonce upozorňuje, že rybníkářství nesouviselo ani s *„jen dočasným přechováváním říčních ryb v jednoduchých sádkách či haltéřích...“*. Jednorázové šetření o rybnících, které bylo nařízeno Ministerstvem zemědělství k 1.3. 1954, ve svých instruktážních materiálech uvádí, že za rybníky *„je nutno považovat všechny vodní plochy, ať jsou nebo nejsou využity k chovu ryb, které však mají hráz, výpustní zařízení a přeliv (jalový splav), bez ohledu na to, zda některé z těchto zařízení je poškozeno nebo zničeno, čímž se rybník stává neobhospodařovatelný“* [20]. Po komparaci jednotlivých definic vyvstávají tedy zásadní otázky. Můžeme rybníkem nazývat malou vodní nádrž vzniklou např. přehrazením potoka, aniž by byla k chovu ryb primárně určena, nebo tu, která byla vystavěna s úmyslem chovu ryb, avšak ty do ní nebyly nasazeny? Můžeme stále označovat za rybník umělou nádrž, která již k chovnému účelu dávno neslouží? Pro historii rybníkářství je tato otázka více než zásadní. Norma ČSN číslo 752410 Malé vodní nádrže z roku 1997 definuje malé vodní nádrže jako *„nádrže, u nichž jsou splněny tyto předpoklady: objem nádrže po hladinu ovladatelného prostoru (normální hladinu) není větší než 2 mil. m^3 a největší hloubka nádrže nepřesahuje 9 m (rozumí se největší hloubka dna od maximální hladiny, přičemž se neberou v úvahu místní prolákliny dna, hloubka koryta napájecího toku apod.)“.* V rámci účelu těchto nádrží potom zmiňuje norma rybníky jako nádrže rybochovné, ale také jako nádrže krajinotvorné a nádrže v obytné zástavbě[21]. Myslím si, že označení „rybník“ se v našich krajích vžilo zejména pro všechny historické malé vodní nádrže, ať už byl účel jejich výstavby jakýkoliv. Většina z nich se postupem času stejně rybami osazovala. Nesmíme opomenout důležitou skutečnost, totiž, že

[20] SOkA Kutná Hora: Jednorázové šetření o rybnících 1954, KNV v Pardubicích 22. března 1954-karton č. 141, položka č. 751, fond ONV Čáslav
[21] Vrána, K., Beran, J. : Rybníky a účelové nádrže, Vydavatelství ČVUT, Praha 2002, str. 2

za dřívějších časů se pro rybníky používaly dva různé názvy. Starší „stav“ (latinsky obstaculum), který možná (neprokázáno) vznikal pouhým přehrazením potoka a neměl vypouštěcí zařízení, a novější název „rybník“ (latinsky piscina), odvozený zřejmě od podstatného jména ryba. Zajímavostí je, že termín „stav“ se zachoval v polštině a znamená totéž, co u nás „rybník“[22].

V. 2. První rybníky a úsvit rybníkářství v Čechách

Vypátrat letopočet vzniku prvního rybníku na našem území je nemožné. Staří kronikáři totiž nepovažovali „nějakou“ malou nádrž za natolik důležitou, aby na ni ve svých zápiscích pamatovali. Přednost dostávaly politické a právní události. Malé vodní nádrže, budované jako zásobárny vody pro zemědělské účely, jsou dokázány již pro nejstarší civilizace v Egyptě, Mezopotámii a Číně[23]. První, do kterých byly úmyslně umisťovány ryby (jak již bylo řečeno v kapitole úvod), se nacházely pravděpodobně již ve starověkém Římě. Nejasné zmínky o chovu ryb pocházejí již z Číny 2200 let př. Kr., ale nejsou doposud objasněny[24]. Naprosto přesné zkazky máme o rybnících z přelomu 8. a 9. století v Bavorsku, ve kterých se chovaly ryby pro dvůr Karla Velikého.[25] Historické prameny hovoří také o maďarských rybářích, kteří přehrazovali slepá ramena Dunaje, a vzniklé nádrže potom sloužily jako zásobárna ryb.

Ať už k nám myšlenka a umění budování rybníků přišla od sousedů z Bavorska, Maďarska nebo ji přinesly mnišské řády, nejstarší zpráva o rybníku na území Čech pochází z konce 10. století. V této době byla v kronikách zaznamenána existence osady Rybníček u Prahy. Její název evokuje myšlenku, že se zde musel nějaký rybník nacházet. Důkazy však chybí. Kosmova kronika zmiňuje letopočet 1034, kdy král daroval pozemky Sázavskému klášteru i s rybníkem. Jedná se tedy o nejstarší písemný pramen, který se o rybnících na našem území zmiňuje doslova. Podle záznamu v kronice také vidíme, že nejstarší rybníky se vyskytovaly většinou na klášterních panstvích. Chovu ryb (které byly povoleny ke konzumování i v době půstu) a budování rybníků se na našem území věnovali především benediktýni

[22] Andreska, J. : Lesk a sláva českého rybářství, NUGA, Pacov 1997, str. 68
[23] Vrána, K., Beran, J. : c. d. str. 9
[24] Vrána, K., Beran, J. : c. d. str. 10
[25] Andreska, J. : c. d., str. 67-68

a cisterciáci, v daleko menší míře potom premonstráti. Z období tzv. „klášterní kolonizace“ pochází nejstarší rybníky na Sázavsku, Třebíčsku, Kladrubsku a Olomoucku. Cisterciáci začali brzy vodu z rybníků využívat také k pohonu pil, mlýnů, stoup a hamrů[26]. Přesný počet rybníků v rané fázi našeho rybníkářství nelze stanovit. Můžeme pouze odhadovat, že se na konci 13. století na našem území vyskytovaly rybníky v řádu desítek[27].

Skrytý ekonomický potenciál rybníků byl objeven na počátku 14. století. Rybníky se začaly hromadně osazovat kapry, kteří mají velmi chutné maso, dobrou reprodukční schopnost, ale také vykazují velikou odolnost při výlovu i přepravě. Jsou tudíž ideálními rybami pro extenzivní chov. Navíc v té době byly ryby z dovozu pro domácí obyvatelstvo příliš drahé[28]. Vybudování rybníka, což byla značně nákladná záležitost, si mohly většinou dovolit pouze bohaté velkostatky. Za vlády Karla IV. bylo na královských velkostatcích vybudováno množství rybníků, které plnily mnohdy kromě chovné funkce i funkci ochrannou proti povodním a také funkci zásobárny vody. Pro rybníky v blízkosti měst a pevností byla samozřejmá i jejich funkce fortifikační, kdy sloužily jako napájecí nádrže pro vodní příkopy. Takovým příkladem by mohl být i Podměstský rybník v Čáslavi. První pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic se po vzoru Karla IV. zasloužil o vybudování množství rybníků v Kyjích u Prahy, na Rožmitálsku, Roudnicku a Českobrodsku. Největší rybníky , které byly za doby vlády Karla IV. vystavěny, jsou Dokeský rybník (založen 1366) a Dvořiště (založen 1363)[29]. Bohužel mnoho rybníků, které se v průběhu 14. století vybudovaly, padlo za oběť husitským válkám.

V. 3. Zlatý věk českého rybníkářství

Husitské války sice přinesly řadě rybníků zkázu, ale zároveň nastartovaly jejich nové a ještě intenzivnější budování. Šlechta musela po hospodářské krizi, která po válkách přišla, hospodařit na větších gruntech. Obhospodařování těchto gruntů stálo nemalé peníze, proto si panstvo kladlo otázku, jak z nich za co nejmenší náklady získat co největší zisk. Volba tedy padla na rybníky. Ty totiž po své, sice nákladné výstavbě vyžadovaly dále jen velmi málo prostředků na údržbu a navíc

[26] Andreska, J.: Lesk a sláva českého rybářství, NUGA, Pacov 1997, str. 67-68
[27] Míka, A., Štochl, S.: Naše rybníky a přehradní jezera, Orbis, Praha 1963, str. 10
[28] Andreska, J.: Lesk a sláva českého rybářství, NUGA, Pacov 1997, str. 73 - 74
[29] dtto

chov ryb přinášel do kapes panstva nemalé výdělky. Stálou nevýhodou však bylo, že kapří potěr v rybnících vyrůstal pět až šest let. To byla také doba, za kterou se mohly provádět výlovy. V průběhu 15. století se však objevil nový způsob chovu kaprů. Mateční ryby se nasazovaly do nově vznikajících menších a mělčích rybníčků, kde se, chráněni před dravci nechali vytřít. Rybí plůdek se pak v rybníčcích nechal dva roky, poté by vyloven a přesunut do větší nádrže a odtud po roce konečně přendán do velkého rybníka. Tento způsob byl ekonomicky velmi výnosný, protože se výlov na rybníku mohl provádět téměř každý rok. Navíc malé tzv. potěrové a třecí rybníčky se mohly budovat v místech, kde nemohl být kvůli nepříznivému terénu žádný velký rybník. Rybníky určené pro rybí plůdek oplývala hlavně oblast dnešního kraje Vysočina.

Od poloviny 15. století do konce 17. století můžeme tedy hovořit o zlaté éře českého rybníkářství. Zakládání rybníků na svých panstvích se chopily celé šlechtické rody. Mezi nejznámější patří Pernštejnové, kteří zakládali rybníky na Pardubicku, Tovačovsku, Hlubocku, Hodonínsku a dalších panstvích., Rožmberkové, kteří zaměřili svoji pozornost na Třeboňsko, a konečně rod Vratislavů z Mitrovic[30]. Při zakládání rybníků hráli nejdůležitější úlohu tzv. „rybníkáři“. Byli to dělníci, kteří se specializovali právě na stavbu rybníků. V jejich čele stáli „mistři rybníkáři“. Mnoho z nich se stalo slavnějšími než šlechtické rody, které dílo zaplatily. Mezi jinými nejvíce vynikli Štěpánek Netolický (rybníky Tisý, Kaňov, Horusický atd.), Jakub Krčín z Jelčan (Svět, Rožmberk, Spolský atd.), Mikoláš Ruthart z Malešova (Hejtman, Staňkovský atd.) a v neposlední řadě dva olomoučtí biskupové Stanislav Thursa a Jan Dubravius. Právě Dubravius se o rybníkářství zajímal natolik, že mezi lety 1535 – 1540 sepsal dílo „De pisces“ (O rybnících), který se stal na několik staletí jakousi rybníkářskou učebnicí. Rybníkáři se v této době nesoustředili pouze na budování jednoho rybníka, ale snažili se využít co nejvíce potenciálu krajiny budováním rybničních soustav. K jejich napájení dokonce nechali prokopávat kanály, jakými jsou např. Zlatá Stoka, Nová řeka, Opatovický a Podčapelský kanál.

Podle J. Novotného (1975) se v době zlaté éry na území Čech a Moravy rozkládalo 20000 rybníků. J. Andreska (1997) je ve svých odhadech ještě optimističtější a tvrdí, že v tomto období bylo na našem území asi 25000 rybníků, a vypočítává, že se od počátku 15. století do konce 16. století budovalo asi

[30] Novotný, J.: Jihočeské rybníky, In: Historická geografie, č.17, 1975, str. 53

500 rybníků ročně. Při stavební sezóně od jara do podzimu to vychází v průměru na dva rybníky denně![31] Podle K. Vrány a J. Berana (2002) se pak na začátku 17. století v Čechách a na Moravě vyskytovalo okolo 75000 velkých i malých rybníků.

Největší rybníkářské oblasti Čech zlaté éry byly: Chlumsko u Třeboně, Jindřichohradecko, Vodňansko, Protivínsko, Písecko, Blatensko a Lnářsko, Chlumec nad Cidlinou a Poděbradsko s rybníkem Blatno, největším na našem území s rozlohou 1000 hektarů, který byl bohužel nedlouho po založení vysušen. Morava se Slezskem nezůstaly pozadu a zejména díky činnosti Jana Dubravia vzniklo množství rybníků na Olomoucku, Mikulovsku, Lednicku, Hodonínsku, Zábřežsku, Kroměřížsku, Jistebnicku, Bohumínsku a Hlučínsku. Opomenout nesmíme ani oblast Brněnska, kde se nacházel rybník Měnínský, který byl s rozlohou 800 hektarů největší na Moravě[32]. Zlatá éra paradoxně končí vybudováním jednoho z nejskvostnějších děl rybníkářského umění, Krčínovým Rožmberkem, který je se svými 730 hektary největším rybníkem České republiky.

V. 4. Úpadek českých rybníků a jejich cesta do 21. století

Třicetiletá válka se stala pro rybníky doslova morem a definitivně tak ukončila zlatý věk rybníků v Čechách. Císařská vojska stejně jako švédská rybníky vypouštěla, ba co více, ničila stavidla a devastovala hráze. Jen málo z poničených rybníků bylo opraveno. Po pobělohorských konfiskacích navíc většina rybníků ztratila své původní majitele a ti noví na rybníky, které vyžadovaly modernizaci, nechtěli poskytovat prostředky. Mnoho z nich bylo tudíž opuštěno a nakonec docela zpustlo.

Císařský patent o zrušení nevolnictví z roku 1780 vyvolal u bývalých nevolníků „hlad po půdě“. Ten samozřejmě vedl k rušení rybníků a vysušené plochy se začaly využívat pro pěstování zemědělských plodin[33]. Přechod na střídavý hospodářský systém, intenzifikace chovu dobytka, s tím spojená větší spotřeba sena spolu se zvýšenou poptávkou po cukrové řepě proces rušení rybníků na počátku 19. století ještě urychlily. Jako první samozřejmě padly rybníky v nejúrodnějších moravských krajích. Ušetřeny nezůstaly ani Čechy, rybníky ponejvíce mizely z Poděbradska a Českokrumlovska. Jen tradičních jihočeských rybničních soustav se rušení dotklo

[31] Andreska, J. : Lesk a sláva českého rybářství, NUGA, Pacov 1997, str. 79 - 84
[32] Andreska, J. : c. d. str. 85 - 99
[33] Vrána K., Beran, J. : c.d. str. 12

jen minimálně. Půdy ani bahnitý terén zde pro intenzivní zemědělství nebyly vhodné. Díky tomu se nám tato skvělá rybníkářská díla zachovala. V roce 1786 podle J. Andresky (1997) registrujeme na celém našem území pouze 20796 rybníků o celkové rozloze 76816 hektarů. V roce 1840 se pak tato rozloha zmenšila téměř o polovinu na celkových 35414 hektarů. Od poloviny 19. století můžeme pozorovat mnoho pokusů o obnovení části rybníků pod vedením Josefa Šusty, který postavil rybníkářství na vědecký základ a na roveň ostatním zemědělským odvětvím[34].

Další rušení rybníků, tentokráte již v mnohem menší míře, přinesla pozemková reforma z roku 1919, která rozdělovala půdu bývalých šlechtických velkostatků. Většina rybníků připadla nově vzniklému podniku Státní lesy a statky, který rybníkům zrovna velkou péči nevěnoval, což vyvolávalo protesty mezi historiky. Přesto díky hospodářské konjunktuře dvacátých let dvacátého století se mnoho rybníků opravilo a původní navršené hráze byly zpevněny kameny a vybetonovány. V roce 1920 vznikla také rybářská škola ve Vodňanech.

Po druhé světové válce se v rámci revize pozemkové reformy většina zbylých velkostatků, které byly stále v držení soukromých vlastníků, zestátňovala a s ní i rybníky. Pod Státní rybářství přešlo celkem 21832 rybníků o výměře 40180 hektarů[35]. Stát se snažil o intenzifikaci chovu ryb a rybníky byly proto hnojeny. Hnojení rybníků , necitelné meliorační úpravy a vyhrnování břehů vedly na mnoha místech k narušení rybničního ekosystému. Rybníky zarůstaly řasou (tzv. „kvetly“) a po neúspěšném pokusu chovat na rybnících husy a kachny byly silně znečištěny[36]. Takové dědictví si rybníky díky chybám v centrálním zemědělském plánování přinesly s sebou i do 21. století. Po roce 1989 se jich sice většina navrátila původním majitelům, ale tradice a umění pečovat o rybníky již téměř vymizela.

Poslední statistika počtu rybníků, která se v rámci generelu rybníků a nádrží České republiky mezi roky 1995 – 1997 prováděla, uvádí, že na území České republiky je v současné době 20 až 22 tisíc malých vodních nádrží o rozloze přes 500 km^2 [37]. Při dotazu na vedoucí projektu Ing. Janu Benešovou jsem se však dozvěděl, že do databáze RybBase, která se v rámci generelu zpracovávala, byly zahrnuty rybníky pouze z 24 nejvýznamnějších rybničních soustav. Přesný počet všech rybníků tedy není znám.

---

[34] Vrána K., Beran, J. : c.d. str. 12
[35] Andreska, J. : Rybníkářství a jeho tradice, Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1987, str. 143 - 149
[36] Andreska, J. : Lesk a sláva českého rybářství, NUGA, Pacov 1997, str. 89
[37] Vrána, K., Beran J. : c. d. str. 14

Poněkud rozsáhlejší pojednání o historii rybníkářství v České republice bych rozhodně nechtěl oddělit tlustou čárou od kapitoly o vývoji rybníkářství na Čáslavsku. Čáslavsko totiž tvoří malý díl mozaiky, jejíž celkový rámec jsem v této kapitole nastínil. Následující kapitoly budou tedy jakýmsi detailním pohledem na jednotlivé fáze rybníkářství s konkrétními příklady. Zároveň tak bude možné sledovat, nakolik byl vývoj rybníků v regionu totožný s obecným vývojem, a také dostatečně zvýrazní jeho specifika a odlišnosti.

VI. Vývoj rybníkářství na Čáslavsku

VI. 1. Výjimečnost rybníkářství na Čáslavsku

Život rybníků na Čáslavsku zcela přesně nekopíruje vývoj rybníkářství na území celé naší vlasti. Pokud se na historii čáslavských rybníků podíváme s odstupem, shledáme, že první zmínky o rybnících v regionu pocházejí ze 13. století, jejich zlatý věk se počítá od počátku 16. století do konce 17. století a jejich úpadek potom zejména v průběhu 19. století. Mohlo by se zdát, že čáslavský region je z hlediska českého rybníkářství jakousi kapkou v moři. Po bližším zkoumání však zjistíme, že tomu tak není. Rybniční soustavy na Čáslavsku, ačkoli měly pouze lokální význam, jsou v jistém slova smyslu unikátní. Většina rybníků na Čáslavsku totiž nebyla primárně budována pro chov ryb, a to ani v době zlatého věku. Vlastnit rybník a práva na jeho užívání bylo , zejména v nejbližším okolí města Čáslav, nesmírně ceněno. Majitel však nebohatl chovem a prodejem ryb (ačkoli byl ekonomicky velmi výnosný), nýbrž pronajímáním práva na užívání vody. Jak uvádí J. Malina (1976): *„Důležitou součástí hospodářství českého a moravského velkostatku v 15. a 16. století bylo rybníkářství. Na mnohých velkostatcích byly zřizovány rybníky hlavně pro chov ryb. Také Čáslav prošla obdobím, které by se mohlo nazvat zlatou dobou rybníkářství , ale zde nebyl účel rybníků jenom chovatelský, nýbrž měl daleko širší záběr“* Tím širším záběrem se podle výsledků výzkumu M. Skřivánka (2002) myslí převážně retence vody. Pro prostudování archivních fondů mohu jeho závěry jenom potvrdit. Většina rybníků na Čáslavsku byla tedy budována jako zásobárna pitné nebo užitkové vody či zásobárna energie pro pohon mlýnů a hamrů. Jak již bylo uvedeno ve fyzicko-geografickém popisu území , voda byla, zejména pro širší okolí města Čáslav, obrovským problémem.

Zajímavý postřeh nám z počátku 20. století zanechal neznámý úředník správy velkostatku Žleby-Tupadly, který napsal: *„Každý nepoučený se ještě dnes diví, že město Čáslav mohlo být předky založeno na sedle, daleko od větší tekoucí vody, tedy zdánlivě tak neúčelně. Ale stane se to ihned srozumitelným, když se uváží, že*

v oné době v nejbližším okolí Čáslavi byla celá síť velkých rybníků, které neomezeně zajišťovaly zásobování obyvatel vodou, i když to bylo primitivním způsobem.“[38]

VI. 2. Funkce rybníků

Bylo by zcela chybné domnívat se, že všechny z přibližné stovky rybníků[39], které se na konci 16. století na Čáslavsku vyskytovaly, byly primárně budovány jako zásobárny vody a nebyly využívány k chovu ryb. Chovnými se postupem času stávala většina rybníků v regionu a dávala tak postupně zapomenout na svůj primární účel, ke kterému byla zbudována. Rybník je většinou zbudován s konkrétním záměrem pro plnění určité primární funkce. Na tuto primární funkci se postupně přibalují další. Rybník se tedy stává jakýmsi polyfunkčním dílem, které může být využito jako zásobárna užitkové vody a zároveň sloužit pro chovat kaprů. Funkce rybníka se také mění s časem. Na Čáslavsku přestala řada rybníků plnit funkci zásobáren vody po zřízení mnoha vodovodů ke konci 19. století a zejména v první polovině 20. století[40]. Většina z nich (pokud nebyla vysušena) začala plnit výhradně chovnou funkci.

Prostudujeme-li historii rybníků v čáslavském regionu, zjistíme, že je můžeme podle jejich primární funkce rozdělit takto[41]:

1, rybníky (nádrže) sloužící jako **zásobárny užitkové vody** pro města a obce
(např. Svornost, Medenice, Zemánek)

2, rybníky (nádrže) sloužící jako **chovné**
(např. Topíček, Kravinec, Množil)

3, rybníky (nádrže) sloužící jako **zásobárny energie** pro pohon vodních motorů
(např. Pilský u Zbýšova, Mlýnský u Kluckých Chválovic)

4, rybníky (nádrže) sloužící **pro potřeby průmyslové výroby a dolů**
(např. rybníky u Šebestěnic, Starý a Nový tovární rybník v Čáslavi)

5, rybníky (nádrže) sloužící k **fortifikačním účelům**
(např. Podměstský rybník)

---

[38] SOA Zámrsk, Vs Žleby, Oeconomicum X/25, kart. 105, 20. IX. 1905 In: Skřivánek, M. : Rybníky v okolí Čáslavi, nakladatelství Milan Bartoš, Kutná Hora 2002, str. 6
[39] Skřivánek, M. : Rybníky v okolí Čáslavi, nakladatelství Milan Bartoš, Kutná Hora 2002, s. 35
[40] Historie podnikání na Kutnohorsku a Čáslavsku, Žehušice 2003, str. 107
[41] zpracováno dle: Skřivánek, M. : c. d. s. 13

6, rybníky (nádrže) sloužící k **regulaci vodních toků**
(např. Klejnar)
7, rybníky (nádrže) sloužící jako **napájecí či pomocné** pro větší rybníky
(např. Lázeňka, Malý Bačov, Malý Matýsek)
8, rybníky (nádrže) sloužící pro **okrasu či k rekreaci**
(bývalé přírodní koupaliště v Čáslavi, okrasné rybníčky v zahradách Žlebského zámku)

Přes všechnu snahu archivářů se pro mnohé rybníky nezachovala žádná dokumentace a jejich původ a primární funkce zůstávají skryty v propasti dějin. Přitom znalost původních funkcí a účelů, pro které byl rybník zbudován, je nesmírně důležitá. Jak se dozvíme z následujících kapitol, vysoušení rybníků bylo vždy spojeno s neočekávanými problémy, které se z vypouštěných rybníků doslova vynořovaly. Pokles spodní vody, vysoušení studní, záplavy, to je pouze výběr z výčtu všech komplikací, které vysušení zdánlivě již „nefunkčního“ rybníku přinášelo.

VI. 3. Historie rybníkářství na Čáslavsku

Z kapitoly o socioekonomické charakteristice správního obvodu ORP Čáslav je zřejmé, že město Čáslav je ve sledovaném území dominantní obcí. Nejinak tomu je i v historii regionálního rybníkářství. Rybníky královského města Čáslav a soustavy jeho bezprostředního okolí tvoří osu veškerého rybníkářství na Čáslavsku vůbec. Jak vyplývá ze zprávy neznámého úředníka ze Žlebů (kapitola VI. 1.), Čáslav se o rozvoj rybničních soustav v nejbližším okolí vlastně starat musela, pokud nechtěla, aby ji její obyvatelé pro nedostatek vody začali opouštět. Mnoho rybníků je tedy s Čáslaví spojeno nejen geografickou polohou, ale také účelností. Kvůli problémům s vodou si město rybníky, které mohlo využívat, velice opečovávalo. Jejich technický stav byl velmi úzkostlivě sledován, a proto se také o těchto rybnících dochovalo nejvíce záznamů v kronikách a vodních knihách. Z tohoto důvodu budou v popisu historie rybníkářství uváděny jako příklady převážně rybníky náležející přímo k městu Čáslav. Rozhodně tím však nechci popřít význam rybničních soustav u dalších obcí, jakými byly např. Žehušice nebo Borek.

VI. 3. 1. První rybníky

Pátrání po nejstarších rybnících na Čáslavsku je stejně jako v jiných regionech díky kusým historickým záznamům velmi obtížné. Data prvních zmínek o rybnících bývají často velmi zavádějící. První písemná zmínka o rybníku v regionu se objevuje v roce 1371 [42]. Jedná se o Podměstský rybník, který se rozkládá pod hradbami města Čáslav. Bezprostředně s ním sousedil rybník Podhrádecký. Ten se rozprostíral pod vyvýšeninou Hrádek, která byla osídlena již v neolitu. Přesná doba založení Podměstského a Podhrádeckého rybníka není známa. Předpokládá se však, že oba vznikly o mnoho let dříve, než bylo založeno samotné město (polovina 13. století). Podle historika A. Sedláčka (1898) pochází Podhrádecký rybník dokonce z doby ještě starší, kterou označil za „předhistorickou". Otázkou je, co je „předhistorickou" dobou míněno. Pokud byl Podhrádecký rybník součástí opevnění Hrádeckého hradiště[43] patřící Slavníkovcům (později Přemyslovcům), pak jeho vznik můžeme datovat do počátku 10. století. Domnívám se však, že rybník mohl být data i mnohem staršího a tím by se řadil mezi nejstarobylejší v Čechách. Řeka Brslenka se totiž v této oblasti velmi rozvětvovala a vytvářela mnoho slepých ramen. Ta proměnila údolí sevřené mezi Hrádkem a vyvýšeninou, na které stojí dnešní město, v bahnitou oblast plnou močálů, kterou svými vodami bohatě zásobily i potůčky ze Žáckých studánek přitékající z jihu. Vrch Hrádek byl navíc původně ostrožinou[44], kterou řeka Brslenka obtékala. Až při vzniku Podměstského rybníka byla Brslenka zregulována a Hrádecký ostroh díky těžbě kamene oddělen od vyvýšeniny dnešního města. Podhrádecký rybník tak vlastně mohl vzniknout bez zapříčinění člověka jako malé jezírko v nejníže položeném místě močálů, v němž se spojovaly vody Brslenky a potoků tekoucích od Žáků. Pozdější hrádečtí usedlíci toto jezírko mohli pouze upravit k obrazu svému. Celá tato teorie je však pouze hypotézou, kterou nelze dostatečně podložit fakty. S jistotou však můžeme tvrdit, že oba nejstarší rybníky měly fortifikační funkci. Později vznikly v sousedství Podhrádeckého rybníka ještě rybník Zemánek a Loučný.

---

[42] Culek, A. : Geologická mapa katastru města Čáslavě, knihtiskárna Václava Čepka, Čáslav 1948, str. 61 – 64
[43] tamtéž
[44] Frolík, J. , Valentová, J. , Šanderová, J. , Tomášek, M. , Tvrdík, R. : „Čáslav – Kolín – Kutná Hora" Svět středověkého měšťana, Městské muzeum Čáslav, Archeologický ústav AV ČR Praha, Regionální muzeum Kolín, Cd-rom, vyrobeno Alltis výpočetní technika, Čáslav 2003

Dalším velmi starým rybníkem je rybník Pastušský, který byl podle hypotézy M. Skřivánka (2002) vystavěn pro potřeby fortifikace zdejší bývalé tvrze na kopci zvaném Hrádek. Tato tvrz zde byla postavena asi před rokem 1300 [45].

Jak můžeme vidět, první rybníky na Čáslavsku vznikly zřejmě jako součást fortifikačního systému přilehlých tvrzí a hradisek. Zároveň se můžeme přesvědčit, že problémy s nedostatkem vody vznikají právě na počátku 14. století. K roku 1260 se datuje založení samotného města Čáslav lokátorem. Město bylo vystavěno na křižovatce obchodních cest a není divu, že počet jeho obyvatel se každým rokem zvyšoval. Když se v Kutné Hoře začalo těžit stříbro, do Čáslavi proudilo množství havířů s rodinami, které již nenašly místo pro bydlení v Kutné Hoře. S novými obyvateli tak rapidně vzrostla spotřeba vody. Dolování navíc přineslo zkázu čáslavským lesům. Množství pil a mlýnů řeky nestačily zásobovat vodou a tak občas docházelo k jejich vysychání. Situace se zdála být kritická, proto se konšelé města Čáslav rozhodli řešit otázku zásobení vodou budováním rybníků. Když se tedy po celých Čechách budovaly rybníky pro chov ryb, na Čáslavsku se vytvářely rybniční soustavy, které měly většinou jen jeden úkol-poskytnout obyvatelstvu zásobu pitné a užitkové vody.

VI. 3. 2. Zlatá éra na Čáslavsku

Rybníkářský „boom“ na Čáslavsku začal zhruba od počátku 16. století a trval až do konce 17. století. V této době také vznikla převážná většina rybničních soustav. Zatímco velké rybníky, jakými byly Medenice, Klejnar, Rezkovec a další, vznikly již v šedesátých letech 16. století, menší rybníky, jako byly např. Dolní Koudelovský, Jirsák, Syřsavský atd., byly založeny až na počátku 17. století. Samozřejmě to vyplývá ze skutečnosti, že velké nádrže byly schopny pojmout více vody a při tíživé situaci, kterou Čáslav prožívala, se dávalo přednost budování velkých rybníků jako zásobáren vody před těmi menšími, které k této funkci nebyly nejvhodnější. Můžeme konstatovat, že zlatá éra budování rybníků začala na Čáslavsku později, než tomu bylo v hlavních oblastech českého rybníkářství, ale také déle trvala.

V době nejintenzivnějšího budování rybníků na Čáslavsku nevznikaly samozřejmě jen ty, které zásobovaly obce vodou (převážně rybníky kolem Brslenky

[45] Sedláček, A. : Hrady, zámky a tvrze Království českého, svazek XII Čáslavsko, první elektronické vydání, nakladatelství Jiří Čížek, Praha 1998 – 2002, str. 87

a Hlubokého potoka), ale zbudováno bylo i množství rybníků, které sloužily k chovu ryb. Byly to zejména rybníky zbudované panstvem z velkostatků, které měly zásobit rybami šlechtická sídla nebo chovat ryby pro prodej a zajistit velkostatku větší příjmy. Mezi ryze chovné můžeme zařadit např. rybníky Kocanda, Novodvorský, Velký a Malý Matýsek.

Rybniční „politika“ panstva se však diametrálně lišila od představ města Čáslav. Střety mezi panstvem a čáslavskými měšťany, které se rybníků přímo či nepřímo dotýkaly, provázely Čáslavsko až do počátku 20. století. Jiskrou, která veškeré neshody odstartovala, byly konfiskace. Ty první byly v roce1547. Před tímto rokem totiž město Čáslav prozíravě kupovalo množství statků s rybníky ve svém blízkém i dalekém okolí. Řešila se tím samozřejmě otázka zásobování města vodou. Pro představu uvedu jen ty největší statky, které Čáslav i s jejich rybníky vlastnila, byly to Horka I., Nová Ves, Vrdy, Druhanice, Opatovice, Žáky, Lochy, Močovice, Tupadly a Drobovice. Čáslav se však při vzpouře proti Ferdinandovi I. Habsburskému postavila na stranu zemského sněmu a byla za to králem potrestána. Mimo odejmutí důležitých městských práv přišla Čáslav o většinu svých statků, které propadly králi nebo byly převedeny pod velkostatky. Samozřejmě se konfiskace týkala i rybníků. Město přišlo např. o rybníky Podhrádecký, Loučný, Buriánek, Medenice, Týnský, Krejnar, Rezkovec a mnohé další. Městu bylo však povoleno zabavené rybníky odkoupit. Radní neváhali a do roku 1549 většinu z nich získali za velké finanční náklady zpět.[46] Ještě větší pohroma přišla roku 1620, kdy město Čáslav stálo opět na straně stavů. Druhými konfiskacemi město přišlo o veškeré rybníky náležející k tzv. statkům šosovním. Jednalo se konkrétně o 23 rybníků[47]. K tomuto číslu je nutné přičíst další rybníky, které náležely k zabaveným obcím a dalším statkům. Město uhájilo pouze rybníky Podměstský a Špitálský[48]. Na jejich opravy se však ze zadlužené městské pokladny nedostávaly peníze. Krize, která Čáslav postihla, přinesla značný odsun obyvatel. Z 284 domů, které stály ve městě před rokem 1618, jich v roce 1654 zůstalo obydlených pouze 100 [49]. Ztráta obyvatel přinesla však také snížení spotřeby vody, které se městu nedostávalo. Většina zabavených rybníků přešla do vlastnictví panství Tupadly. To se později spojilo s panstvím Žleby

[46] Skřivánek, M.: c. d., str. 8
[47] Bílek, V. T. : Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, díl I., II., Muzeum Království Českého, Praha 1883, str. 1051
[48] Skřivánek, M.: c.d., str. 8 – 9
[49] Bílek, V. T. : c.d., str. 1051

(sňatkem knížete Auersperga a paní ze Šenfeldu[50]). Na statcích vlastněných panstvím Žleby-Tupadly se tak v roce 1717 rozkládalo asi 73 rybníků[51]. Auerspergové sídlící na Žlebském zámku si velmi dobře uvědomovali závislost Čáslavi na rybnících, které vlastnili. Jejich snahou bylo proto z rybníků co nejvíce profitovat a zároveň na ně vynakládat minimální prostředky. Město Čáslav si vydírání samozřejmě nechtělo nechat líbit a podávalo na panství množství žalob u královských soudů. Nakonec ale bylo téměř vždy nuceno s panstvím uzavírat nevýhodné smlouvy o pronájmech důležitých rybníků a značně se finančně podílet na jejich údržbě. Rybníky, které nebyly pro Čáslav důležité, dal kníže Auersperg většinou osázet rybami. Konkrétní případy sporů mezi Čáslaví a žlebským panství jsou zmíněny v popisech jednotlivých rybničních soustav.

VI. 3. 3. Doba rušení rybníků na Čáslavsku

Již koncem 18. století začalo rybníkářství na Čáslavsku silně stagnovat. Budování nových vodovodů (vedoucích z obcí mimo region) a dovoz levných ryb do českých zemí způsobily, že mnoho rybníků se stalo pro své majitele spíše zátěží. Povodeň, která region roku 1782 postihla, poničila hráze velkého množství rybníků[52]. Řada z nich již nebyla opravena a majitelé je nechali vysoušet. Největší daň si ale na rybnících vybralo zemědělství. Přechod z trojstranného systému hospodaření na střídavý si na Čáslavsku vyžádal mezi rybníky velké oběti. Vysoušení rybníků za účelem zajištění sena jako krmiva pro dobytek, pro pěstování vojtěšky, jetele, brambor nebo cukrovky se dotklo téměř všech rybničních soustav. Nejhůře dopadly rybníky kolem Klejnarky, Doubravy, Tupadelského potoka, Žackého potoka, Kociánku (Šebestěnického potoka) a Koudelovského potoka.

Rybníky byly díky vidině zisků ze zemědělských plodin vysušovány na mnoha místech téměř živelně, což přineslo značný dopad na regionální ekosystém a krajinnou sféru. Zemědělci často podcenili význam rybníků, zejména jako regulátorů toku řek. Nově vzniklé louky nebo pole tak byly často zaplavovány nebo se staly po tři čtvrtiny roku mokřadem a bažinou, na které nešlo hospodařit. Řada z nich tak byla stejně ponechána ladem. K. Šafránek (1899) ve své zprávě

[50] SOkA Kutná Hora, Skupinový inventář č.2, Archivy obcí 1850 – 1945 díl II., str. 502 (obec Žleby)
[51] Skřivánek, M. : c.d., str. 11
[52] Skřivánek, M. : c.d. str. 40

o zemědělství v bývalém okrese Čáslav uvádí, že celých 33% území okresu je pravidelně zaplavováno rozvodněnými řekami nebo trpí celoročním podmáčením[53]. Jako konkrétní příklad mohu uvést rybník Loučný (na Žackém potoce) v čáslavských Vodrantech. Louka vzniklá vysušením tohoto rybníka byla pro zemědělské potřeby využívána pouze několik let. Neustálé podmáčení terénu a průsak spodní vody zřejmě způsobily, že prostor přestal být zemědělsky atraktivní a byl používán jako střelnice až do roku 1878 [54]. Vysušení rybníků vedlo navíc v řadě míst ke ztrátě vody ve studních v důsledku opadu hladiny spodních vod[55].

Sotva se stačilo rybníkářství vzpamatovat z ran uštědřených v rámci intenzifikace zemědělství, přišly další. Na konci šedesátých a počátku sedmdesátých let 19. století začínají na Čáslavsku mizet mlýny a vodou poháněné pily. Vysvětlení tohoto procesu můžeme nalézt v hospodářské krizi, která Čáslavsko tou dobou postihla[56]. Nutno dodat, že krize, která začala v roce 1866, postihla celé rakouské mocnářství. Byla zapříčiněna krachem dovozu cukru do Ruska[57]. V padesátých letech 19. století totiž došlo v Čechách k prudkému rozmachu cukrovarnictví. Na Čáslavsku se tedy stejně jako v mnoha dalších oblastech začala pěstovat řepa cukrovka na úkor pšenice[58]. Při agrární krizi, která krachem vývozu cukru nastala, bylo pro nedostatek obilí na mletí v čáslavském regionu zrušeno velké množství mlýnů. Lesy kolem Čáslavi byly již téměř vytěženy, a proto zanikaly i pily. Rybníky, které k mlýnům nebo pilám (většinou s názvem „Pilský“) náležely, přestaly být využívány a začaly zarůstat a pustnout. Takové se staly potom předmětem mnoha sporů. Jejich majitelé do nich totiž již nechtěli investovat své prostředky, což vzbudilo obavy u majitelů těch rybníků, které ležely ve stejné soustavě. U neudržovaného rybníka totiž kdykoli hrozilo protržení hráze a příval vody by měl za následek poškození rybníků dalších. Není proto divu, že se v okresním archivu v Kutné Hoře dochovalo množství žalob na majitele, kteří odmítali o rybník pečovat. Většinu sporů se podařilo soudům vyřešit po zavedení nového Vodního zákona z roku 1870. Ten jasně definoval povinnosti a práva majitele vodního díla, včetně jeho odpovědnosti k vodním dílům cizím. Na tento zákon se odvolávají ještě vodohospodářské listiny

[53] Šafránek, K. : c.d. str. 7
[54] Skřivánek, M. : c. d., str. 40
[55] Malina, J. a kol. : c.d. str. 97
[56] SOkA Kutná Hora, Dějinný úvod k inventáři k fondům, OÚ Čáslav 1855 – 1945, Kutná Hora 2004
[57] Horská P., Maur E., Musil J. : Zrod velkoměsta-Urbanizace českých zemí a Evropa, Paseka, Praha 2002, str. 152 – 173
[58] Kubačák, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích I. díl, MZČR, Praha, 1994, str. 134 – 135

z padesátých let dvacátého století[59], což podtrhuje jeho důležitost a propracovanost. Jelikož tento zákon vyřešil v regionu mnoho sporů, zejména zmiňované neshody mezi městem Čáslav a panstvím Žleby-Tupadly, uvádím jeho abstrakt v přílohách.

V průběhu 19. století bylo na Čáslavsku zrušeno zhruba 70 % rybníků, vybudovaných mezi 16. a 18. stoletím. Nové rybníky vznikaly pouze sporadicky. Jednalo se zejména o tovární nádrže, jejichž voda sloužila buď jako chladící, čistící nebo základní surovinové médium v průmyslové výrobě. V průběhu 19. století bylo v čáslavském regionu sedm cukrovarů, pět pivovarů a stejné množství lihovarů[60]. Všechny tyto podniky využívaly ve výrobě vodu z přilehlých rybníků. Před vydáním Vodního zákona v roce 1870 a v některých případech i po jeho vydání tyto rybníky průmyslovou výrobou doslova trpěly. Jejich vody byly značně znečištěny splašky a chemikáliemi, které závody do rybníků beztrestně vypouštěly. Ještě v polovině 19. století byly například do Podměstského rybníka v Čáslavi vylévány splašky z nedaleko ležícího Starého pivovaru a byly do něj vyváženy odpadky z čáslavské vinopalny. Voda v rybníce prý zejména v letních měsících nesnesitelně zapáchala a byla zcela nepoužitelná i jako užitková. Doslova tragického znečišťování se však dopouštěly cukrovary v Tupadlech a Močovicích, které přes nařízení Vodního zákona, od sedmdesátých let 19. století začaly do Klejnarky a Čáslavky vypouštět chemický odpad, čímž samozřejmě kazily vodu v rybnících na těchto vybudovaných řekách. M. Skřivánek (2002) tuto regionální ekologickou katastrofu přirovnává té z roku 1304, kdy prý při obléhání Kutné Hory havíři otrávili potoky mourem a struskou[61]. Znečišťování vodních toků i přes tuto neblahou zkušenost probíhalo ještě dalších padesát let. Příkladem může být Druhanický rybníček, který byl jeho majitelem v roce 1931 navrhován ke zrušení z těchto důvodů: *„Rybníček leží mimo obec, takže zemědělským a požárním potřebám neslouží a pro mělkost a znečištění lihovarskými vodami a splašky z nemocnice ani není schopen pro podobné účely. Hráze jeho jsou chatrné a zápachem bývá veřejně závadný.“*[62] Příběh rušení tohoto rybníčka je velmi zajímavý. Přes logické argumenty, které jeho majitel ke zrušení dával, narazil na silný odpor místních členů politických stran, kteří se snažily celou záležitost zpolitizovat a zviditelnit tak svoji partaj. Případ se dostal až k Nejvyššímu správnímu soudu, kterému předsedal budoucí protektorátní prezident Emil Hácha.

[59] viz SOkA Kutná Hora, Vodohospodářský průzkum obcí 1954, ONV Čáslav, karton 141, položka č. 751
[60] Šafránek, K. : c.d. str. 46
[61] Skřivánek, M., c.d. str. 12
[62] SOkA Kutná Hora, Žádost o zrušení Druhanickéh rybníka, karton 162/2, položka č. pol

Soud rozhodl roku 1936 ve prospěch majitele rybníka a ten byl téhož roku zrušen. Z tohoto případu můžeme jasně vidět, v jakém stavu vstupovaly rybníky do 20. století.

VI. 3. 4. Rybníky ve 20. století a v současnosti

Vývoj rybníkářství v regionu ve 20. století takřka kopírovalo jeho obecný vývoj v Čechách. Pozemkovou reformou z roku 1919 byly velkostatkům Žleby-Tupadly, Kluky, Filipov, Potěhy, Podhořany a Žehušice odebrány některé statky a jejich rybníky připadly do rukou soukromým majitelům nebo obcím. Rybníky již vysušovány nebyly, ale jejich technický stav byl žalostný. Postupně se však díky snaze nových majitelů opravovaly jejich hráze i stavidla. V roce 1931 se definitivně vyřešil problém ohledně zásobování města Čáslav a jeho okolí vodou zbudováním vodovodu, který přiváděl vodu z Malče u Chotěboře[63]. Voda z rybníků již nebyla tolik potřeba a řada z nich byla tedy zarybněna.

Po konci druhé světové války a převratu v roce 1948 byl v regionu proveden vodohospodářský průzkum obcí. Z něho se dovídáme, že přibližně deset obcí žádá o obnovení některých rybníků, které byly v 19. století tak překotně zrušeny. Důvody byly vesměs stejné: podmáčení terénu a potřeba užitkové vody pro zemědělskou činnost. Všechny rybníky byly postupně zestátněny a jejich správa připadla místním národním výborům, jednotným zemědělským družstvům, Státním lesům a statkům nebo jednotlivým průmyslovým podnikům (cukrovar Ovčáry, Kosmos atd.). Soukromé rybníky v roce 1954 najdeme na Čáslavsku již pouze čtyři[64]. V soupisech a šetřeních o rybnících, které byly v regionu vytvořeny v letech 1949, 1950 a 1954, panuje přes jejich detailnost velký zmatek. Průzkum z roku 1949 uvádí, že se v regionu vyskytovalo přibližně 81 rybníků, soupis z roku 1950 uvádí počet 77 rybníků a v šetření z roku 1954 se vyskytuje pouze 54 rybníků. Tento úbytek si nedokáži vysvětlit jinak, než že se šetření nedělalo s takovou podrobností. Jednotlivé soupisy se též liší v samotných místních názvech rybníků. Mnohdy chybí i číslo katastru, což značně ztěžuje komparaci. V soupise z roku 1950 je navíc uváděno množství rybníků bez názvů a totožnost se mi tedy nepodařilo nikde vypátrat. Je možné, že se jedná

[63] kolektiv autorů: Historie podnikání na Kutnohorsku a Čáslavsku, Žehušice 2003, str. 107
[64] SOkA Kutná Hora, Jednorázové šetření o rybnících 1954, ONV Čáslav, karton 283, položka č. 739

o rybníky zaniklé, což ovšem nelze dokázat. Ze soupisů však můžeme poznat, že přibližně 60% rybníků v regionu sloužilo v polovině 20. století k chovným účelům.

Po roce 1989 připadla většina rybníků v regionu do soukromých rukou. Majitelé je většinou nechali osadit kapry. Žádné soupisy rybníků se ovšem po sametové revoluci v regionu nekonaly. Posoudit stav čáslavského rybníkářství je tedy dnes značně náročné a vyžaduje daleko hlubší průzkum. Jak mě informoval dne 4.4. 2006 Ing. Ladislav Sýs z odboru státní správy ve vodním hospodářství a správy povodí Ministerstva zemědělství nemají majitelé rybníků žádnou povinnost hlásit příslušným úřadům informace o jejich stavu. Podle jeho slov by byla evidence všech rybníků časově i finančně velmi náročná, a proto se v blízké době neplánuje. Mgr. Petr Vobořil z odboru životního prostředí Městského úřadu v Čáslavi pro potřeby mojí bakalářské práce sestavil seznam současných vodních ploch, které se vyskytují ve správním obvodu ORP Čáslav. Protože podobný seznam předtím neexistoval, čerpal informace přímo z katastrálních údajů jednotlivých obcí. Podle jeho slov jsou však i tyto údaje nepřesné, jelikož mnoho rybníků a nádrží nespadá pouze pod jedno katastrální číslo. Seznam vodních ploch, který mi Městský úřad v Čáslavi poskytl, uvádím v nezměněné podobě (viz. str. 32). Zajímavostí je, že mnoho rybníků je v seznamu uváděno bez názvů. Popsány jsou pouze jejich polohy. Při pravidelné a povinné evidenci by se tato situace stát nemohla.

Stav evidence rybníků v regionu mě velmi překvapil a doslova vyděsil. Přestože většina rybníků na Čáslavsku byla vysušena, ty, které stále existují, jsou součástí bývalých soustav a v případě protržení hráze jednoho rybníka může dojít k poškození rybníků dalších, i když jsou několik kilometrů vzdálené. Následná povodeň by tak mohla mít pro obce katastrofální scénář. Pokud nebude existovat nějaký centrální registr rybníků včetně jejich technických údajů, nebudeme moci takovým nebezpečím čelit. Historie nám tak vytvořila paradoxní smyčku. Na počátku budování rybníků nebyly záznamy o nich považovány za důležité. V časech, kdy region trpěl nedostatkem vody, byly rybníky evidovány a velmi ceněny, dnes se sice staly v našem podvědomí přirozenou součástí krajinné sféry, ovšem jejich existence a funkce je opět opomíjena...

Tabulka č. 1 **Současné vodní plochy na Čáslavsku** (zdroj: Městský úřad v Čáslavi)

Vodní plocha	katastrální území	Vodní plocha	katastrální území
Pastušský	Bratčice	(Koudelov)	Vrdy
Pilský	Bratčice	(u markovického dvora)	Vrdy
Lázeňka	Bratčice	(pod Lomcem)	Třebonín
Kořenný	Březí	(náves - Močovice)	Močovice
Popov	Březí	(náves - Kozohlody)	Kozohlody
Pustý	Březí	(náves - Kozohlody)	Kozohlody
Nový	Březí	(náves - Tupadly)	Tupadly
Zemánek (Rusalka)	Čáslav	(Nová Lhota - nad vsí)	Nová Lhota
Tovární (starý)	Čáslav	(náves - Tupadly)	Tupadly
Rezkovec (Medenice)	Čáslav	Chvalovický (Mlýnský)	Klucké Chvalovice
Podměstský	Čáslav	(koupaliště - Horušice)	Horušice
Tovární (nový)	Čáslav	(u skovického statku)	Vrdy
Pazderna	Dobrovítov	(Třebonín - pod lesem)	Třebonín
Pilský	Dobrovítov	(náves - Nová Lhota)	Nová Lhota
(mezi Dobrovítovem a Čejkovicemi)	Dobrovítov	(v poli nad Horušicema)	Horušice
Návesní	Drobovice	(bývalý lom u Rohozce)	Rohozec
(náves - Hostovlice)	Hostovlice	(u Borku)	Horka u Žehušic
(pod Chlumem)	Chlum	(náves - Krchleby)	Krchleby
(náves - Klucké Chvalovice)	Klucké Chvalovice	(písák Žehušice)	Žehušice
Vrzal	Kluky	(písák Žehušice)	Žehušice
Bažantník	Kluky	(Žehušice - jezírko v parku)	Žehušice
Jarmil (Netušil)	Krchleby	(Vlačice - za statkem)	Vlačice
Tovární (Fabr)	Potěhy, Tupadly	(Výčapy - za statkem)	Vlačice
(kraj Rohozce)	Rohozec	(Výčapy - před statkem)	Vlačice
(náves - Souňov)	Souňov	(louž u Lochů)	Třebešice
Návesný	Šebestenice	(Vrdy - koupaliště)	Vrdy
Vrabcov	Třebešice	(náves - Lovčice)	Lovčice
Jirsák	Tupadly	(Vinice - u řeky)	Vrdy
Matýsek	Tupadly	(Čáslav - koupaliště)	Čáslav
Bačov	Tupadly	(Vinaře - pod lesem)	Vinaře
Dubí	Tupadly	(Žáky - u silnice k Čáslavi)	Žáky
Rubínek	Tupadly	(Žáky - náves)	Žáky
Trubný	Tupadly	(Drobovice - u lesa)	Drobovice
Homolka	Tupadly	(Drobovice - u potoka)	Tupadly
Množil	Tupadly	(rybníček nad Dubím)	Tupadly
Kovařák	Vlkaneč	(u Potěh)	Potěhy
Prchal	Zbudovice	(Žleby - v oboře)	Žleby
Pilský	Zbýšov	(Zehuby)	Zehuby
Zbýšovský	Zbýšov	(Hraběšín - u lesa)	Hraběšín
Punčoška	Zbýšov	(Hraběšín - náves)	Hraběšín
Bažantník	Kluky	(Hraběšín - náves)	Hraběšín
Mokeř	Čejkovice	(Schořov - náves)	Schořov
(mezi Souňovem a Vodranty)	Souňov, Vodranty	(okraj Březí)	Březí
(lom Horky)	Horky	(Přibyslavice - náves)	Přibyslavice
(Dolní Štrampouch)	Žáky	(Přibyslavice -okraj)	Přibyslavice
(nad Zehubama)	Zehuby	(Kocanda)	Přibyslavice
(Filipov - pod silnicí)	Filipov	(Opatovice - náves)	Opatovice
(Filipov - dolní ve dvoře)	Filipov	(nad Zbýšovským rybníkem)	Zbýšov
(Filipov - horní ve dvoře)	Filipov	(Damírov)	Damírov
(Filipov - u parku)	Filipov	(Vlkaneč - pod návsí)	Vlkaneč
(Lochy)	Čáslav	(Dobrovítov - pod kostelem)	Dobrovítov
(pod Bramborama)	Bílé Podolí	(Dědice - náves)	Dědice

VII. Rybniční soustavy na Čáslavsku

Na Čáslavsku se vyskytovalo jen málo rybníků, které můžeme považovat za tzv. nebeské. Tyto rybníky se vyskytují většinou izolovaně od vodního toku a vodu získávají ze srážek nebo z podzemních pramenů. Jak již bylo mnohokráte zmíněno, region byl na vodu chudý, a proto se tyto rybníčky mohly vyskytovat pouze v místech s výskytem podzemních pramenů (Žáky, Rejžovka, lesy u Adamova). Většina rybníků na Čáslavsku byla průtočná, tzn. že vznikly přehrazením místního vodního toku. Několik rybníků na jednom vodním toku tak vlastně vytvářelo určitou soustavu, kde jeden rybník mohl svým stavem ovlivnit ty další. Těchto rybničních soustav najdeme na Čáslavsku mnoho. Popisovat jednu po druhé by bylo velmi zdlouhavé a mnoho informací by se u jednotlivých soustav opakovalo. Pro zjednodušení jsem si všechny soustavy rozdělil podle nejdůležitějších vodních toků a jejich přítoků. Někdy se jedná o jeden vodní tok, který tvoří soustavu sám (např. Hluboký potok), jindy zase o rybniční soustavy menších toků, které mají společné to, že se vlévají do jednoho výraznějšího vodního toku (např. Čáslavka). Po tomto rozdělení v regionu vykrystalizuje těchto šest „velkých“ rybničních soustav:

1, **Rybniční soustavy Čáslavky a jejích přítoků** (Kamenecký, Kozohlodský, Bratčický, Stroupínovský a Tupadelský potok)

2, **Rybniční soustavy Brslenky a jejích přítoků** (Žákovský a Koudelovský potok)

3, **Rybniční soustava Hlubokého potoka**

4, **Rybniční soustavy Jánského potoka a jeho přítoků** (Vranidolský, Opatovický, Čejkovický, Šebestěnický, Krchlebský, Vlkanečský a Paběnický potok)

5, **Rybniční soustava Klejnárky** (Medenický potok a Olšanský potok)

6, **Rybniční soustava Doubravy** (Čertovka, Hostačovka, Lovčický potok, Starkočský potok)

Každá z těchto soustav bude v následujících kapitolách podrobněji popsána. Důraz je přitom kladen na rybniční soustavy Brslenky a Hlubokého potoka, které měly pro region zásadní vývoj. Není na tomto místě rozsahově možné popsat každý rybník dané soustavy, ale spíše na několika málo příkladech vysvětlit funkce dílčích soustav. Větší prostor bude samozřejmě věnován rybníkům, které byly a jsou něčím výjimečné.

VII. 1. Rybniční soustavy Čáslavky a jejích přítoků

Říčka Čáslavka přitéká do vymezeného území nedaleko obce Bratčice. Po své cestě až do soutoku s Hlubokým potokem v místě bývalého rybníku Svornost přijímá několik levostranných přítoků. Konkrétně potoky Kamenecký, který kopíruje hranice správního obvodu ORP Čáslav, Kozohlodský a Bratčický, které se do Čáslavky vlévají v Bratčicích, Stroupínovský, který se do Čáslavky vlévá prostřednictvím Továrního rybníka v Tupadlech, a konečně Tupadelský potok, který se vlévá do Čáslavky u rybníka Dubí.

Na samotné Čáslavce se oproti jejím přítokům nacházelo poměrně malý počet rybníků. Menší množství však bylo vyváženo jejich důležitostí (rybníky Pastušský a Pilský patří k jedněm z nejstarších rybníků na Čáslavsku vůbec). Většina z těchto rybníků sloužila jako zásobárna energie pro pohon mlýnů a pil. Příkladem mohou být mlýny právě u rybníků Rousínova, Pilského, Lázeňky a Pastušského[65]. Velmi starým rybníkem je také Dubí, který byl založen v roce 1558 a sloužil především k hospodářským účelům. V rybníce bylo ve velkém množství máčeno konopí[66], které podle A. Míky (1963) mělo negativní vliv na chov ryb, proto se rybník začal využívat jako chovný až od poloviny 20. století. Poměrně rozlehlé rybníky se vyskytovaly na Čáslavce u obce Drobovice, zaznamenány jsou ještě v rámci I. vojenského mapování, avšak Josefovský katastr je již nezná. Na Čáslavce leží i dva relativně „mladé“ rybníky. Tovární byl zbudován pro potřeby cukrovaru v Tupadlech v polovině 19. století a o rybníku Pozemském v Drobovicích máme zprávy až z roku 1949 [67].

Na Kameneckém potoce leželo množství menších rybníčků, které zanikly koncem 18. století. Sloužily zřejmě jako zásobárny vody pro obec Podmoky. Jednalo se o rybníky Polanecký, Palšovský a Horní a Dolní Jakšovský.

Kozohlodský potok napájel svou vodou také rybník Plačkovec, zaniklý před sepsáním josefínského katastru (tj. před rokem 1786), bližší zprávy však o tomto rybníku nemáme.

Bratčický potok pramení v lesích poblíž Přibyslavic. Jeho vodou byl zřejmě napájen rybník U Šušky, ležící jihovýchodně od obce[68].

---

[65] SOkA Kutná Hora: Vodní díla velkostatku Žleby, karton 181, položka 1484
[66] Skřivánek, M. : c.d. str. 20
[67] SOkA Kutná Hora: Vodohospodářský průzkum obcí 1949, ONV Čáslav, karton 131
[68] Skřivánek, M. : c.d. str. 60

Téměř nulové informace máme i o rybnících na Stroupínovském potoce. V případě rybníka, který se nacházel blízko dnešního Továrního, se nezachoval ani jeho název. Poloha Hadích rybníčků, které byly zřejmě napájeny z pramenů potoka, je také neznámá. M. Skřivánek (2002) se domnívá, že ležely někde v lesích u obce Adamov. Prameny Stroupínovského potoka byly také napájeny rybníky U Jezer a Návesní v Přibyslavicích, který je napuštěný dodnes.

Nejvíce rybníků z této soustavy leželo na Tupadelském potoce a mnoho z nich existuje dodnes. Všechny zřejmě vznikly ve stejné době, neboť systémy regulace stavu vody jsou u jednotlivých rybníků propojeny. Rybník větší rozlohy tak doprovázel vždy rybník menší, který sloužil jako regulátor vody. Příkladem mohou být rybníky Malý a Velký Bačov, Malý a Velký Matýsek a původně Horní, Dolní a Prostřední Topíček (dnes pouze Topíček). Nejasný vztah k Tupadelským rybníkům měl Adryánek (Adriánek), nebeský rybníček, který se nacházel blízko Matýsků. Většina z rybníků u Tupadel měla a dodnes má chovnou funkci. Rybám se daří zejména v rybnících Množil a Rubínek, které jsou od Tupadel položeny nejjižněji. Z Velkého Matýska byl zbudován vodovod velmi starého data, který vedl do Tupadelského pivovaru[69]. Zajímavý název má návesní rybník přímo v Tupadlech, říká se mu Quadalquir a sloužil zřejmě jako zásobárna užitkové vody pro obyvatele a zároveň poskytoval vodu při požárech. Dnes je využíván jako chovný. Šetření rybníků z roku 1954 uvádí v blízkosti Tupadel rybník Fokrický [70], o kterém se mi však nepodařilo sehnat žádné bližší informace, a domnívám se, že je tento rybník totožný s rybníkem Bačov.

Celkový počet rybníků zbudovaných na Čáslavce a jejích přítocích přesahuje číslo 30. Zhruba 60% z nich se zachovalo do dnešních dnů, což je v rámci všech rybničních soustav na Čáslavsku počet nejvyšší.

[69] Skřivánek, M. : c.d. str. 26 – 27

[70] SOkA Kutná Hora: Jednorázové šetření o rybnících 1954, ONV Čáslav, karton 283, položka č. 739

Tabulka č.2 **Nejvýznamnější rybníky potoka Čáslavky a jeho přítoků**

(seřazeno podle výměry v ha)

název rybníka	**přibližná výměra (ha)**	**původní funkce**	**zrušen** (vysušen)	**vodní tok**
Pastušský	7,79	fortifikace	ne	Čáslavka
Dubí	3,57	zásobárna vody	ne	Čáslavka
Rousinov	3,32	mlýn	ne	Čáslavka
Množil	2,9	chov	ne	Tupadelský potok
Lázeňka	2,09	mlýn	ne	Čáslavka
Plačkovec	1,53	?	ano	Kozohlodský potok
Rubínek	1,51	chov	ne	Tupadelský potok
Pilský	1,44	mlýn, pila	ne	Čáslavka
Tovární rybník	1	cukrovar	ne	Čáslavka
Polanecký	0,78	zásobárna vody	ano	Kamenecký potok
Horní Jakšovský	0,74	zásobárna vody	ano	Kamenecký potok
Velký Matýsek	0,56	chov	ne	Tupadelský potok
Velký Bačov	0,52	chov	ne	Tupadelský potok
Quadalquir	0,45	zásobárna vody	ne	Tupadelský potok
Dolní Jakšovský	0,36	zásobárna vody	ano	Kamenecký potok
Prostřední Topíček	0,31	chov	ano	Tupadelský potok
Pod Topíčkem	0,26	?	ano	Tupadelský potok
Návesní	0,2	?	ne	Bratčický potok
U Sušky	0,18	?	ano	Bratčický potok
Malý Matýsek	0,16	regulační	ne	Tupadelský potok
Pozemský (Stávek)	0,14	chov, mlýn	ne	Čáslavka
bezejmenný	0,12	?	ano	Stroupínovský p.
Horní Topíček	0,1	regulační	ne	Tupadelský potok
Malý Bačov	0,09	regulační	ano	Tupadelský potok
U Jezer	0,08	?	ano	Stroupínovský p.
Palšovský*	?	zásobárna vody	ano	Kamenecký potok
Hadí rybníčky*	?	?	ano	Stroupínovský p.
Adryánek*	?	napájecí.	ano	
rybníky u Drobovic*	?	?	ano	Čáslavka

rybníky vyznačené **tučně** jsou stále funkční

* rybníky u kterých není jejich výměra známa

Mapa č. 1 **Rybníky v okolí Čáslavky a jejích přítoků (vznik)**

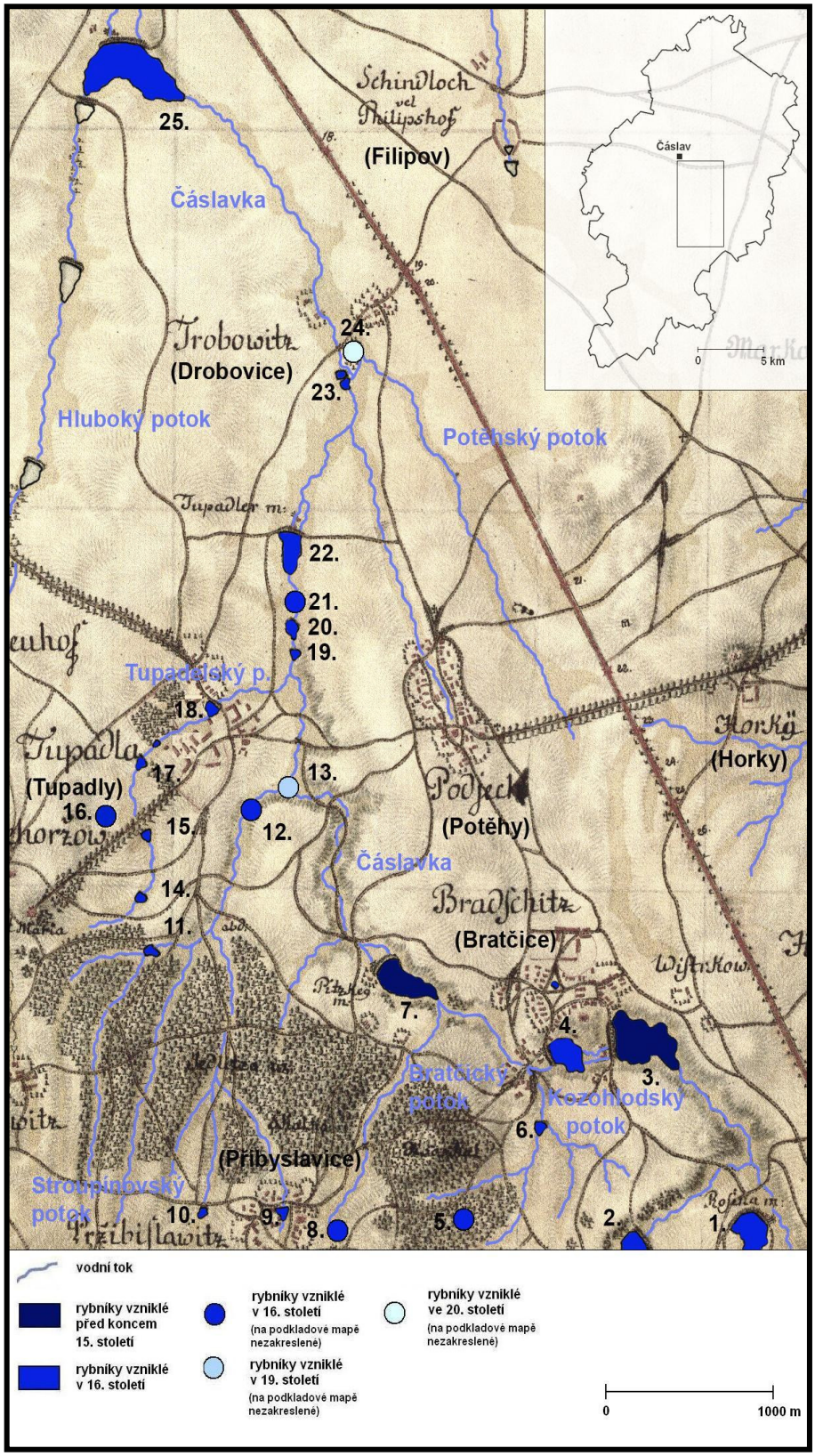

1, Rousínov
2, Polanecký
3, Pastušský
4, Lázeňka
5, Hadí rybníčky
6, Plačkovec
7, Pilský
8, U Sušky
9, Návesní
10, U Jezer
11, Množil
12, neznámý
13, Tovární
14, Rubínek
15, Matýsek
16, Adryánek
17, Velký Bačov, Malý Bačov
18, Quadalquivir
19, Pod Topíčkem
20, Horní Topíček
21, Dolní topíček
22, Dubí
23, Drobovické r.
24, Pozemský
25, Svornost

Mapa č. 2 **Rybníky v okolí Čáslavky a jejích přítoků (zánik)**

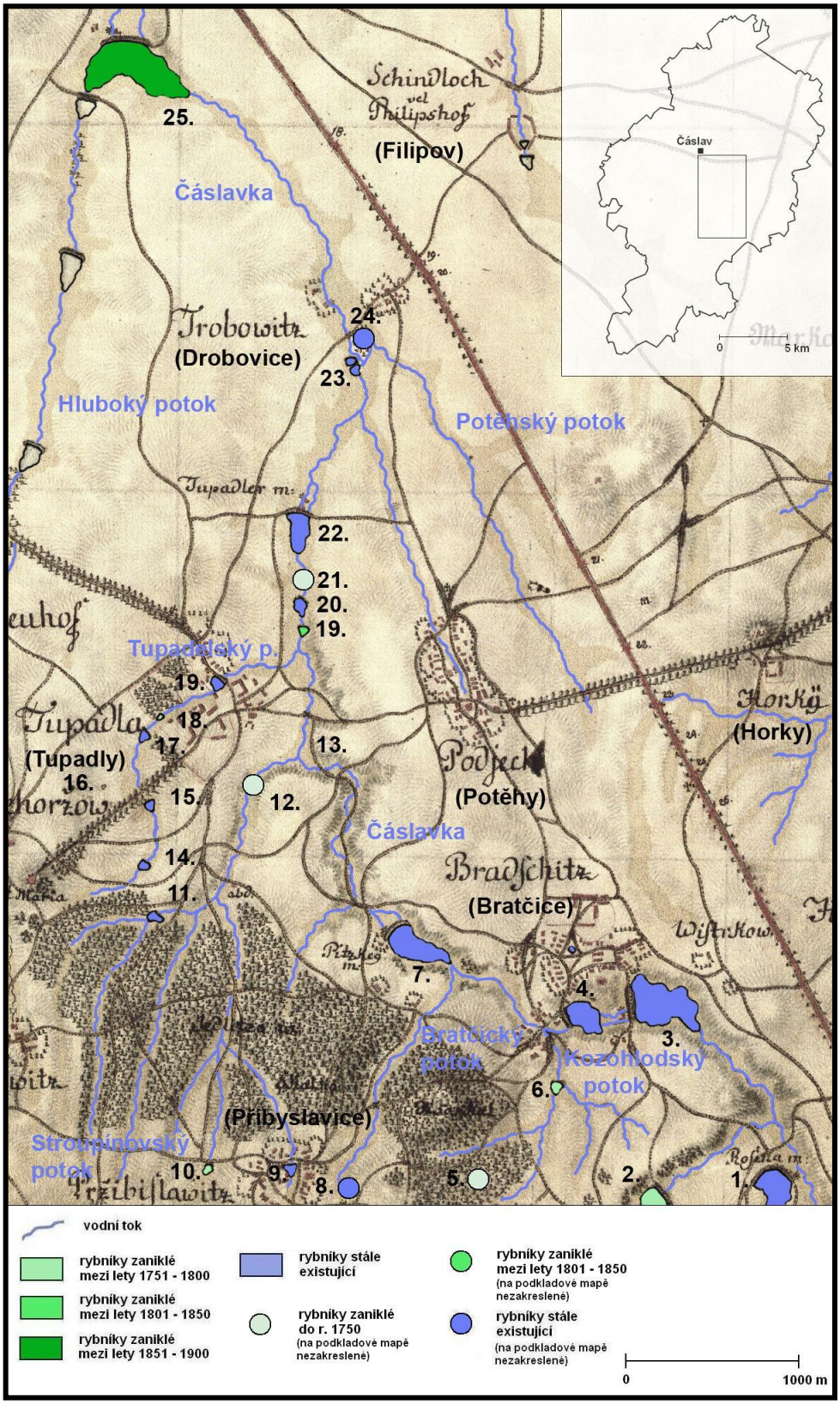

1, Rousínov
2, Polanecký
3, Pastušský
4, Lázeňka
5, Hadí rybníčky
6, Plačkovec
7, Pilský
8, U Sušky
9, Návesní
10, U Jezer
11, Množil
12, neznámý
13, Tovární
14, Rubínek
15, Matýsek
16, Adryánek
17, Velký Bačov, Malý Bačov
18, Quadalquivir
19, Pod Topíčkem
20, Horní Topíček
21, Dolní topíček
22, Dubí
23, Drobovické r.
24, Pozemský
25, Svornost

VII. 2. Rybniční soustavy Brslenky a jejích přítoků

Řeka Brslenka vzniká soutokem Hlubokého potoka s Čáslavkou, v místě bývalého rybníka Svornost. Má dva významné přítoky, levostranný Žákovský potok, který se do Brslenky vlévá pod Podměstským rybníkem, a pravostranný Koudelovský potok, pramenící pod vrchem Bambouskem, se vlévá do Brslenky severně od Čáslavi v místě zvaném Vrchy.

O rybnících související s řekou Brslenkou, která protéká samotnou Čáslaví, máme poměrně dostatek informací. Záznamy z městských kronik a knih trhových se o těchto rybnících hojně zmiňují. Problémem však u některých rybníků zůstává jejich přesná lokalizace. Jedná se zejména o rybníky ležící přímo v Čáslavi, jejichž hráze byly po vysušení dokonale rozvezeny a na jejich místa byly položeny základy moderní zástavby.

Rybník Svornost, ve kterém Brslenka dříve počínala svoji pouť k Doubravě, byl zbudován roku 1556. Hlavním měřičem byl Jindřich Bračický ze Schořov[71]. Rybník byl zbudován výhradně pro zásobování města a městských mlýnů vodou. Svornost byla již od svého založení předmětem četných sporů. Po bělohorské konfiskaci připadla do držav velkostatku Žleby-Tupadly. Noví majitelé nechali v roce 1693 na rybníce provést technické úpravy, díky nimž dva z čáslavských mlýnů přišly o dostatek vody k pohonu mlýnských kol. Vztahy mezi Auerspergy a městem tímto aktem počaly nabírat silně negativní směr. Svornost byla značně závislá na rybnících soustavy potoka Hlubokého, které všechny vlastnilo Žlebské panství. Stačilo, aby rybníky trochu otevřely stavidla, a Svornost by nebyla schopná příval vody zadržet. Došlo by tak k zatopení mnoha chalup na Jeníkovském předměstí Čáslavi a nemohlo být vyloučeno ani prasknutí hráze Podměstského rybníka, což by byla hotová katastrofa. Povodeň vzniklá silným krupobitím v roce 1782 Svornost skutečně vážně poškodila. Následné úpravy značně zmenšily výměru tohoto rybníka. Spory o pozemky kolem rybníka a nechuť knížete Auersperga o něj pečovat vedla, přes protesty čáslavských radních[72], v roce 1857 k jeho vysušení. Tento akt způsobil v bezprostředním okolí pohromu. Z bývalého rybníka neustále prosakovala voda a hladina spodní vody ve studních v okolí značně poklesla.[73] Dnes je na místě, kde

[71] Sedláček, A. : c.d. str. 153
[72] SOkA Kutná Hora: Nová památná kniha Královského města Čáslavě, MěÚ Čáslav, 1850 – 1897, I., str. 40
[73] Skřivánek, M. : c.d. str. 23

rybník Svornost ležel, vystavěna nová základní škola. Není tajemstvím, že již dva roky po svém otevření trpí její zdi značnou vlhkostí a na některých místech se objevují praskliny způsobené propadáním budovy do převážně písčitého podloží.

Od bývalé Svornosti řeka Brslenka teče do nejznámějšího rybníka celé soustavy. Je jím několikráte zmiňovaný rybník Podměstský (viz. příloha č. 6). O jeho založení bylo široce pojednáno v kapitole VI. 3. 1. První rybníky. Pro doplnění bych zmínil teorii některých historiků, že Podměstský rybník vznikl zatopením bývalého lomu na kámen[74], kterého bylo využito při stavbě městského opevnění. Tato teorie s přihlédnutím k některým zjištěným skutečnostem se mi zdá však nepravděpodobná. Fortifikační funkce rybníka je však nepopiratelná. Jeho vodou byly plněny přilehlé vodní příkopy, které obklopovaly městské hradby.

Rybník je vzdouván dvěma hrázemi na severní a severozápadní straně. Jeho zbudováním zároveň došlo k regulaci toku řeky Brslenky, která již tak přestala zásobit vodou přilehlý Podhrádecký rybník (součást soustavy Žákovského potoka). Jeho využití coby regulačního pro rybník Podměstský bylo přes mnohé plány v roce 1784 zamítnuto. Podměstský rybník byl po několik stovek let své existence nejprve nazýván Onšovský podle mlýna, který stál pod jeho severní hrází. Množství mlýnů, které se rozprostíraly v dnešním Táborském předměstí, bylo velmi náročné na spotřebu vody. Rybník proto trpíval jejím nedostatkem, zejména v letních měsících. Na jaře naopak musela jeho hráz čelit rozvodněné Brslence, která ji silně poškozovala. Máme zprávy o tom, že hráz silně prosakovala. Její úplná rekonstrukce byla možná až po vystavění rybníka Svornost. Negativních vlivů povodní se však rybník nikdy zcela nezbavil . Podměstský rybník měl také odjakživa problémy s čistotou vody. Po několik staletí do něj byly vypouštěny splašky z městských pivovarů a ústila do něj městská kanalizace, situace se nezlepšila ani dnes. Podměstský rybník byl po rekonstrukci v roce 1878[75] rozšířen o plochu 0,5 ha[76], která vznikla zatopením loučky, jež vytvářela v jižní části rybníka tzv. chobot. Zajímavé poznatky přináší ve své studii dr. Culek (1948), který na základě geologických výzkumů zjistil, že rybník nebyl od svého založení až do roku 1945 čištěn. Mocnost nánosů bahna na dně rybníka činila v roce 1945 v některých místech

[74] Kliment Čermák (1914)
[75] SOkA Kutná Hora: Nová památná kniha Královského města Čáslavě, MěÚ Čáslav, 1850 – 1897, I., str. 144
[76] srovnání Skřivánek, M. : c.d. str. 22 a Soupis rybníků v okrese Čáslav 1950, ONV Čáslav karton 141, položka č. 747 (1)

až 5 m. Odhaduje, že rychlost sedimentace bahna převážně v dolní části rybníka byla asi 60 – 100 cm za 100 let.

Svou polohou mezi Starým městem a čtvrtí Čeplov si Podměstský rybník také vybírá svoji daň. Zejména v zimních měsících registrujeme v městských kronikách záznamy o utopených osobách, které si zkracovaly cestu na Čeplov přes led. Zajímavý příběh vypraví kronika města z roku 1877[77]. Jedna rodina z domu u rybníka několik dní pohřešovala dítě. Bylo vysoce pravděpodobné, že utonulo, jeho tělo se však stále nedařilo vypátrat. Zoufalá matka tedy dala na jednu ze starých pověr, která tvrdila, že pokud se na hladinu rybníka položí bochník chleba se zapálenou svící, určí se místo, kde leží utonulý. Bochník chleba se skutečně na jednom místě na hladině zastavil a podivně točil, svíčka na něm po chvíli zhasla. Tělo malého chlapce bylo na tomto místě skutečně objeveno...

Pod severní hrází Podměstského rybníka se nacházelo množství menších rybníčků tzv. Haltýřů, které fungovaly až do poloviny 18. století. Bezprostředně za nimi ležel jeden ze tří rybníků v okolí Čáslavi s názvem Špitálský. Ten sloužil potřebám špitálského mlýna. Bezprostředně za ním se rozprostírají dva nejmladší rybníky města Čáslav. Je jím Starý a Nový Tovární rybník. První z nich byl vybudován pro potřeby cukrovaru a závodů Emila Picka (pozdějšího Kosmosu Čáslav). Není proto divu, že tento rybník byl odpady z továrny značně znečištěn a nemohl být a ani není využíván k chovu ryb. Nový Tovární rybník vznikl pravděpodobně mezi lety 1950 – 1954. Jednorázové šetření o rybnících z roku 1954 jej sice neuvádí, ale porovnáme-li plochu rybníka Továrního ze soupisu z roku 1950 s údajem v roce 1954, zjistíme, že se jeho výměra téměř zdvojnásobila. Šetření tudíž rybníky nerozlišuje a uvádí jejich výměru společně[78].

Z historických listin se nám dochovaly zprávy o malých rybníčcích, které se nacházely na Brslence v místech, kde řeka opouští Čáslav a pokračuje ve svém toku k Chotusicům. Víme, že tyto rybníky vznikly někdy v 17. století, ale v polovině 18. století byly zřejmě zrušeny, jelikož na mapách I. vojenského mapování se již neobjevují. Jmenovali se Rybníček, Hojeský a Syřsavský.[79]

---

[77] SOkA Kutná Hora: Nová památná kniha Královského města Čáslavě, MěÚ Čáslav, 1850 – 1897, I., str. 129
[78] srovnání Soupis rybníků v okrese Čáslav 1950, ONV Čáslav karton 141, položka č. 747 (1) a Jednorázové šetření o rybnících 1954, ONV Čáslav, karton 283, položka č. 739
[79] Skřivánek, M. : c.d. str. 24

Posledním rybníkem ležícím na Brslence je starobylý Rezkovec, jehož existence je doložena již před rokem 1483[80]. Byl zbudován čáslavskými měšťany jako zásobárna vody pro severní část města. Jako většina dalších rybníků byl po roce 1620 městu odebrán a připadl majiteli velkostatku v Tupadlech. Rybník často nedokázal odolávat přívalům vody, jejíž průtok vrchnost neregulovala (snad proto, že Rezkovec byl obklopen pozemky patřícími k městu) a voda z něj zaplavovala okolní louky a pole. Tato situace je dalším příkladem naschválů, které mezi sebou měšťané a panstvo vedli. Tentokráte se však město s velkostatkem roku 1667 dohodlo a Rezkovec již nebyl hrozbou pro pozemky sedláků hospodařících v okolí.[81] Sedláček (1898) ve své práci připomíná Rezkovec v souvislosti s pruským vojskem a bitvou u Chotusic. Roku 1742 se v Rezkovci při ústupu utopilo několik desítek Prušáků. Po vypuštění Rezkovce na počátku 19. století byla vzniklá plocha využívána jako vojenská střelnice. Hráz Rezkovce je i po 200 letech v terénu dobře rozpoznatelná (viz. příloha č. 8).

Žákovský potok napájel v průběhu historie přes dvanáct rybníků. Nejvýznamnější z nich ležely v dnešním lesoparku a sportovním areálu Vodranty. Byly to rybníky Podhrádecký, Zemánek, Loučný a Medenice. Podhrádecký rybník byl již několikráte zmiňován zejména kvůli své starobylosti a vztahu k Podměstskému rybníku. Dodnes se však nepodařila určit jeho přesná lokalizace ani přes intenzivní geologické výzkumy Dr. A. Culka. Ten určuje jeho polohu přibližně na místo dnešních tenisových kurtů[82]. Tím se ovšem neshoduje s jeho zobrazením v I. vojenském mapování, které posouvá Podhrádecký rybník nad Zemánek.

Rybník Zemánek (viz. příloha č. 7) je také velmi starého data. Byl zbudován ke konci 13. století. Sloužil jako zdroj pitné vody pro obyvatele Čáslavi a jeho vody bylo využíváno také při výrobě piva ve Starém pivovaru. Se Zemánkem byl propojen rybník Loučný, který pravděpodobně sloužil společně s Podhrádeckým a Podměstským rybníkem k fortifikaci Hrádku. Dnes je na jeho místě louka (většinu roku podmáčená), využívaná pro trénink atletů.

Zajímavý příběh skýtá historie rybníka Medenice. Byl zbudován roku 1512 a byl označován jako rybník „Měděnický“. Již samotný název naznačuje, že jeho prvotní

[80] Sedláček, A. : c.d. str. 152
[81] Skřivánek, M. : c.d. str. 24
[82] Culek, A. : c.d. str. 64

funkce byla spojena s hutní činností[83]. Později snad sloužil jako zásobárna vody, ale koncem 18. století byl vysušen. Pro stálý nedostatek pitné vody se však radní města na počátku 19. století rozhodli opětovně realizovat plány vytvořené snad již v 16. století. Medenici opět napustili v původní velikosti a došlo tak k smysluplnému využití četných pramenů kvalitní vody, kterou dávaly žacké studánky. Tím nahradily starý vodovod, který z žackých luk vedl. Rybník existuje dodnes, je využíván jako chovný a někdy je nesprávně nazýván Rezkovcem.

Zbývající rybníky Burianek, Telecí, Nový a Špitálský, které se na potoku nacházely mezi Čáslaví a obcí Žáky, sloužili jako zásobárny užitkové vody. V samotné obci Žáky se nacházely čtyři malé rybníčky, z nichž rybník U Dvora a U Bažantnice existují dodnes. V rámci soustavy jsou však bezvýznamné.

Velké rybníky, které vodou zásobil Koudelovský potok, do dnešních dob až na Horní Koudelovský nepřežily. Jednalo se o dva rozlehlé rybníky Bříškovec a Týnecký a jejich menší „kolegy“ Šichovský, Novakovský, Horní a Dolní Koudelovský. Až na poslední dva jmenované byly všechny vystavěny pro zásobování města vodou. Horní a Dolní Koudelovský sloužily od počátku k chovu ryb. Rybníky byly zrušeny ihned na počátku 19. století. Není divu, byly zbudovány na příliš úrodné půdě a okolní pole téměř vybízela k pěstování řepy cukrovky...

Součástí soustavy Koudelovského potoka jsou také malé rybníky v obcích Markovice, Filipov a Skovice. Neměly však větší význam a zvláště v obci Filipov panuje kolem jejich názvů a polohy značný zmatek[84].

V královském městě Čáslav se nacházely ještě další rybníky, které nebyly na Brslenku nebo její přítoky přímo napojeny. Jejich lokace je však v současné době nemožná. Většina z nich zanikla již před rokem 1764, a tudíž nejsou zaznamenány ani v rámci I. vojenského mapování. Pro úplnost uvádím tedy pouze jejich názvy: Svatojakubský, Špitálský (v tomto případě již třetí s tímto názvem), Váchovský, Žitenický a Břízkovský[85] (podle okrajové čtvrti Čáslavi, které se říká „V Břízkách“, usuzuji, že tento rybník ležel zřejmě nedaleko Svornosti).

---

[83] Skřivánek, M. : c.d. str. 39

[84] srovnání Soupis vodních děl 1949, Soupis rybníků v okrese Čáslav 1950, Jednorázové šetření o rybnících 1954, Skřivánek (2002)

[85] Bílek, V. T. : Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618, I. a II. díl, Muzeum Království Českého, Praha 1883, str. 1051

Rybniční soustavy řeky Brslenky a jejích přítoků hrály ve zkoumaném území velkou úlohu. Z hlediska města Čáslavi to byla společně se soustavou potoka Hlubokého úloha přímo životní.

Tabulka č.3 **Nejvýznamnější rybníky řeky Brslenky a jejích přítoků**

(seřazeno podle výměry v ha)

název rybníka	**přibližná výměra (ha)**	**původní funkce**	**zrušen** (vysušen)	**vodní tok**
Bříškovec	12,42	zásobárna vody	ano	Koudelovský p.
Rezkovec	10,68	zásobárna vody	ano	Brslenka
Týnecký	9,4	zásobárna vody	ano	Koudelovský p.
Svornost	6,85	zásobárna vody	ano	Brslenka
Podměstský	5,55	fortifikační	ne	Brslenka
Druhanický	3,92	mlýn	ano	
Horní Koudelovský	3,83	chovný	ne	Koudelovský p.
Podhrádecký	2,9	fortifikační	ano	Žákovský p.
Medenice	1,63	zásobárna pitné vody	ne	Žákovský p.
Zemánek	1,47	zásobárna pitné vody	ne	Žákovský p.
Zrcadlo	1,15	zásobárna vody	ano	Žákovský p.
Poručník	0,89	zásobárna vody	ano	Žákovský p.
Špitálský I.	0,86	mlýn	ano	Brslenka
Tovární Starý	0,85	cukrovar, Kosmos	ne	Brslenka
Tovární Nový	0,69	regulační	ne	Brslenka
Dolní rybníček	0,56	?	ne	Koudelovský p.
Loučný	0,51	fortifikační	ano	Žákovský p.
Dolní Dvorský	0,43	?	ne	Koudelovský p.
U Dvora	0,42	zásobárna vody	ne	Žákovský p.
Horní Dvorský	0,41	?	ne	Koudelovský p.
U Bažantnice	0,04	zásobárna vody	ne	Žákovský p.
Haltýře p. Pod.*	?	mlýn	ano	Brslenka
Rybníček*	?	zásobárna vody	ano	Brslenka
Hojeský*	?	zásobárna vody	ano	Brslenka
Syřsavský*	?	zásobárna vody	ano	Brslenka
Burianek*	?	zásobárna vody	ano	Žákovský p.
Telecí*	?	zásobárna vody	ano	Žákovský p.
Nový*	?	zásobárna vody	ano	Žákovský p.
Špitálský II.*	?	zásobárna vody	ano	Žákovský p.
Horní rybníček*	?	?	ano	Koudelovský p.
Dolní Koudelovský*	?	chovný	ano	Koudelovský p.
Panenský*	?	zásobárna vody	ano	Koudelovský p.
Šichovský*	?	zásobárna vody	ano	Koudelovský p.
Novakovský*	?	zásobárna vody	ano	Koudelovský p.

rybníky vyznačené **tučně** jsou stále funkční

* rybníky u kterých není jejich výměra známa

Mapa č. 3 **Rybníky v okolí Brslenky jejích přítoků (vznik)**

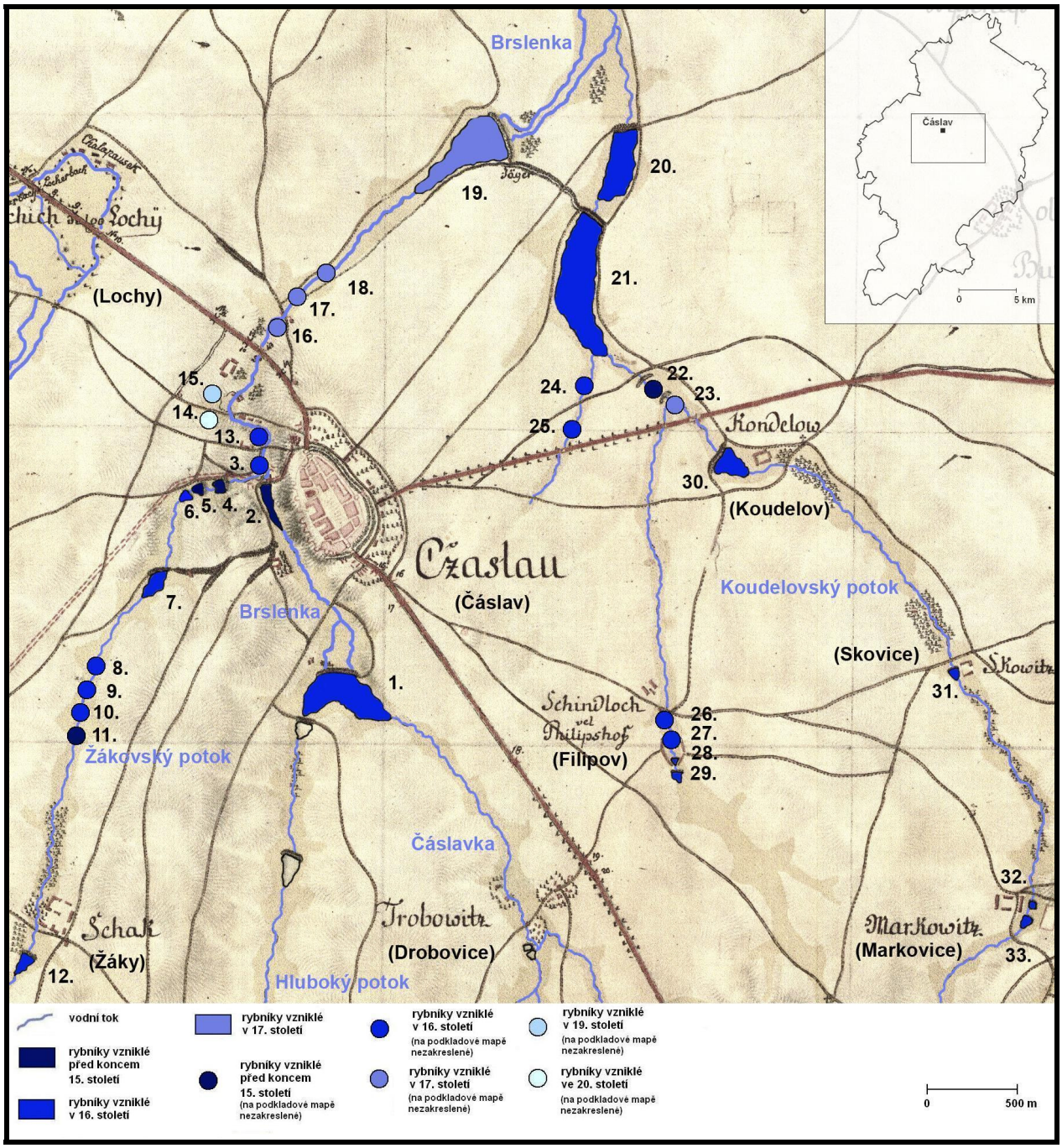

1. Svornost, 2. Podměstský rybník, 3. Haltýře, 4. Podhrádecký rybník, 5. Zemánek, 6. Loučný, 7. Medenice, 8. Buriánek, 9. Telecí, 10. Nový, 11. Špitálský I., 12. U Dvora, 13. Špitálský II., 14. Nový Tovární, 15. Starý tovární, 16. Rybníček, 17. Hojeský, 18. Syřsavský, 19. Rezkovec, 20. Týnecký, 21. Bříškovský, 22. Panenský, 23. Dolní Koudelovský, 24. Novakovský, 25. Šichovský, 26. Pod Silnicí, 27. U Parku, 28. Dolní dvorský, 29. Horní dvorský, 30. Horní Koudelovský, 31. Skovický, 32. Dolní Markovický, 33. Horní Markovický

Mapa č. 4 **Rybníky v okolí Brslenky jejích přítoků (zánik)**

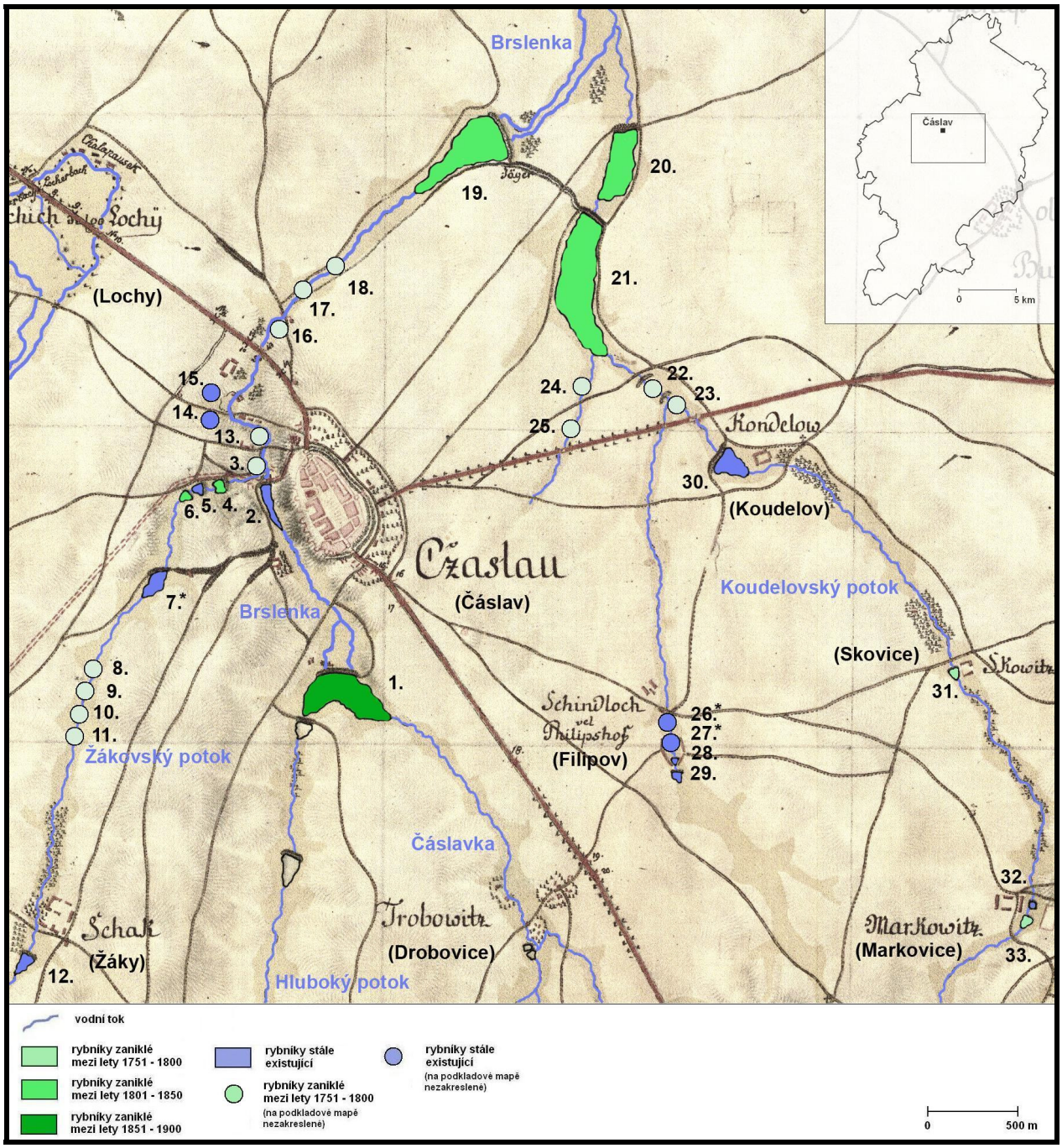

1. Svornost, 2. Podměstský rybník, 3. Haltýře, 4. Podhrádecký rybník, 5. Zemánek, 6. Loučný, 7.* Medenice, 8. Buriánek, 9. Telecí, 10. Nový, 11. Špitálský I., 12. U Dvora, 13. Špitálský II., 14. Nový Tovární, 15. Starý tovární, 16. Rybníček, 17. Hojeský, 18. Syřsavský, 19. Rezkovec, 20. Týnecký, 21. Bříškovský, 22. Panenský, 23. Dolní Koudelovský, 24. Novakovský, 25. Šichovský, 26.* Pod Silnicí, 27.* U Parku, 28. Dolní dvorský, 29. Horní dvorský, 30. Horní Koudelovský, 31. Skovický, 32. Dolní Markovický, 33. Horní Markovický

* rybníky, které byly zrušeny, ale poté opět obnoveny

VII. 3. Rybniční soustava Hlubokého potoka

Hluboký potok pramení pod osadou Kocanda. Významnější velikosti však nabývá až u obce Schořov, kde jeho vody obohacují prameny lesa Rejžovky. Odtud se vydává takřka v přímém směru až k Čáslavi, kde se stéká s Čáslavkou v Brslenku.

V případě rybníků vybudovaných na Hlubokém potoce můžeme skutečně hovořit o rybniční soustavě, podobně jako na potoce Tupadelském. Rybníky se totiž vzájemně regulují a bývaly propojeny uměle zbudovanými kanály. Pro Čáslav byla tato soustava nesmírně cenná, zvláště rybník Trubný.

Půjdeme-li od pramene potoka, prvním rybníkem, na který narazíme, je Kocanda. Byla založena v průběhu 17. století a od té doby slouží k chovu ryb. Zajímavostí je, že Kocanda byla jedním z mála rybníků, které ani v době sucha netrpíval nedostatkem vody[86].

Kocanda napájela rybníky Beranov, Prchal, Popov, Pustý, Kořenný a zřejmě ještě jeden neznámý rybník. Všechny z nich měly regulační funkci a sloužily k zadržování vody pro Trubný rybník. Byly navzájem propojeny kanály a rybník Kořenný je kanálem z výpusti spojen s rybníkem Novým, který patří do soustavy Jánského potoka. Většina z jmenovaných rybníků existuje dodnes.

Přes rybník Pustý volně plyne Hluboký potok do zmiňovaného lesa Rejžovky, kde se nacházel s největší pravděpodobností rybník Rejžovka, napájený místními prameny. Studánky z tohoto lesa sloužily také jako nevyčerpatelný zdroj vody pro rybníky Návesný, Horní a Dolní Kotrč v obci Schořov.

Hluboký potok značně posílený o vodu z Rejžovského lesa bylo nutno regulovat pro ochranu rybníka Trubného před povodněmi. Pro tuto funkci byly zbudovány rybníky Hluboký a Horní Trubný (viz. příloha č. 5). Rybník Hluboký svému poslání sloužil natolik, že povodeň roku 1834 mu strhala hráz tak, že musel být vysušen[87]. Trubný však zůstal ochráněn. Těsně před Horním Trubným přijímá Hluboký potok potůček pramenící u Nových Dvorů, na kterém se dodnes nachází Novodvorský rybník. Byl zbudován jako chovný pro potřeby statku Nového Dvora. Dnes je však v dezolátním stavu a pomalu zarůstá (viz. příloha č. 6).

Tím se dostáváme k rybníku Trubný. Ten byl pro Čáslav a okolí dokonce ještě důležitější než Medenice a Zemánek. Město ho koupilo společně s Tupadelským

[86] Skřivánek, M. : c.d. str. 28
[87] Skřivánek, M. : c.d. str. 31

statkem někdy mezi lety 1545 – 1560. Jeho název vysvětluje městská rada na svém zasedání roku 1640: *„...z toho rybníka od starodávna voda do města Čáslavě skrze trouby se vede a proto také Trubný se jmenuje“*. Skutečně z Trubného byla voda trubkami vedena do města Čáslavi již od druhé poloviny 16. století. Tento vodovod pak sloužil ještě 430 let, než byl zbudován vodovod nový, vedený od Malče u Chotěboře. Nemůžeme se proto divit, že ztráta tohoto rybníka konfiskacemi po roku 1620 byla pro město obrovskou ranou. Radní se všemožně snažili vyjednat s tupadelským panstvím dohodu o užívání vody z Trubného. Zvláště potom, co tupadelským pán Trčka nechal roku 1627 vodu z Horního Trubného odvést namísto do Trubného jiným směrem. Rybník tak v létě často vysychal, což značně postihlo i Čáslavské mlýny, které samotné vody Čáslavky proudící do Svornosti nestačily nasytit. Dohody se správci tupadelského panství bylo dosaženo až roku 1643. Město mělo právo využívat vodu vedenou potrubím, ale muselo za ni platit panství každoročně určitý finanční obnos a podílet se na opravách tohoto rybníka. Přes svou nevýhodnost byla smlouva pro Čáslav velmi cenná.[88]

Nad Trubným se nacházely ještě tři rybníky-Malý a Velký Jirsák a Homolka. Všechny však byly silně závislé n a Trubném. Sloužily jako menší zásobárny vody a pro chov ryb. V porovnání s Trubným však měly spíše podřadnou funkci.

Terénní průzkum celé soustavy nám hodně napoví, s jakou péčí a důmyslností byla tato soustava vybudována. V převážně lesnatých lesích okolo Hlubokého potoka najdeme kromě dodnes zachovalých hrází bývalých rybníků i spousty zanesených regulačních kanálů, které rybníky spojovaly. Rybniční soustava Hlubokého potoka tvořila v rámci rybníkářství v regionu dílo nejdokonalejší.

[88] čerpáno z Skřivánek, M. : c.d. str. 9,10 a 36

Tabulka č. 4 **Nejvýznamnější rybníky potoka Hlubokého**

(seřazeno podle výměry v ha)

název rybníka	**přibližná výměra (ha)**	**původní funkce**	**zrušen** (vysušen)	**vodní tok**
Kořenný	4,81	regulační	ne	Hluboký potok
Homolka	3,15	zásobárna vody	ano	Hluboký potok
Beranov	2,93	regulační	ano	Hluboký potok
Velký Jirsák	2,27	zásobárna vody	ne	Hluboký potok
Hluboký	2,2	regulační	ano	Hluboký potok
Podlesní	2,03	?	ano	bezejmenný potůček
Trubný	1,31	zásobárna vody, chovný	ne	Hluboký potok
Prchal	1,29	regulační	ne	Hluboký potok
Popov	0,77	regulační	ne	Hluboký potok
Pustý	0,64	regulační	ne	Hluboký potok
Rejžovka	0,63	?	ano	Hluboký potok
Malý Jirsák	0,5	zásobárna vody	ano	Hluboký potok
Novodvorský	0,32	chovný	ne	bezejmenný potůček
Návesný	0,28	zásobárna vody	ne	Hluboký potok
Kocanda	0,28	chov	ne	Hluboký potok
Dolní Kotrč	0,08	?	ne	Hluboký potok
Horní Trubný	0,07	chovný, regulační	ano	Hluboký potok
Horní Kotrč*	?	?	ano	Hluboký potok
neznámý*	?	regulační	ano	Hluboký potok

rybníky vyznačené **tučně** jsou stále funkční

rybníky vyznačené *kurzívou* byly vysušeny, ale poté znovu obnoveny

* rybníky u kterých není jejich výměra známa

Mapa č. 5 **Rybníky Hlubokého potoka (vznik)**

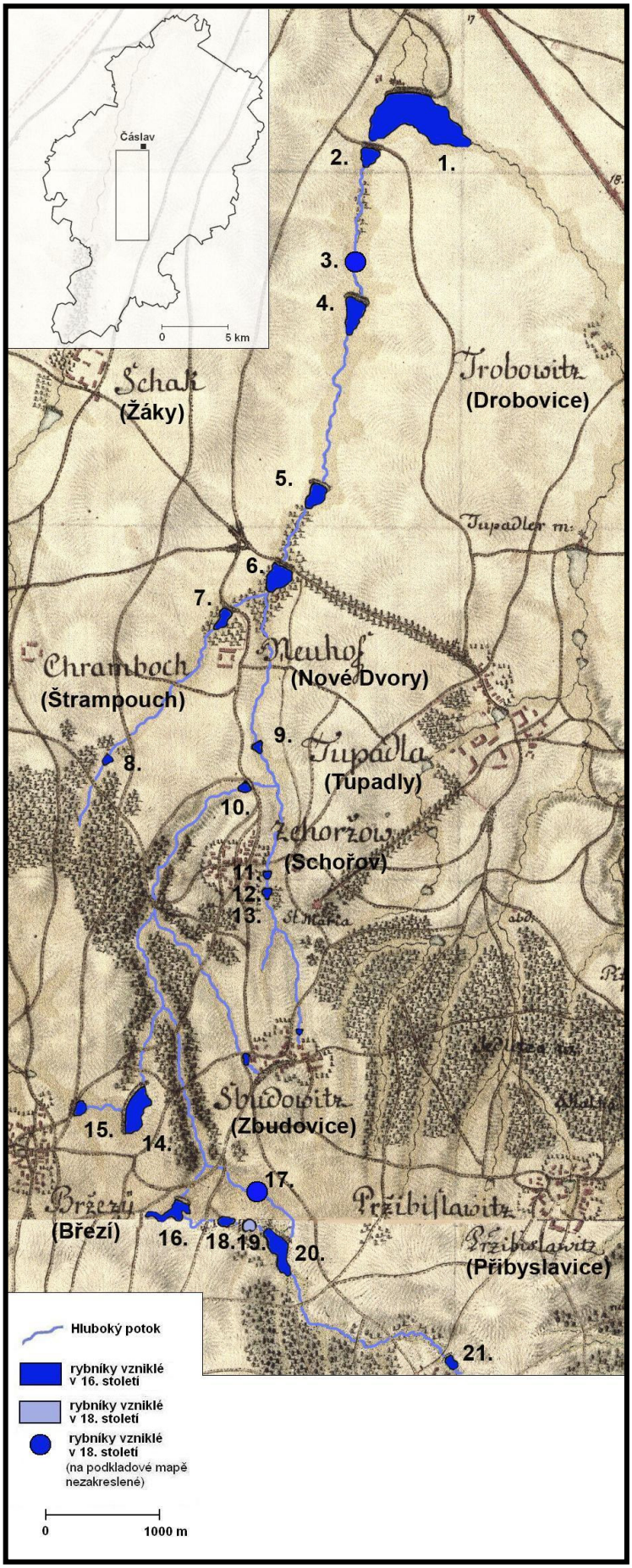

1. Svornost (soutok Hlubokého potoka a Čáslavky)
2. Homolka
3. Malý Jirsák
4. Velký Jirsák
5. Trubný
6. Horní Trubný
7. Novodvorský
8. Podlesní
9. Hluboký
10. Rejžovka
11. Návesní Schořov
12. Dolní Kotrč
13. Horní Kotrč
14. Kořenný
15. Nový u Březí (součást soustavy Jánského potoka)
16. Pustý
17. neznámý
18. Popov
19. Prchal
20. Beranov
21. Kocanda

Mapa č. 6 **Rybníky Hlubokého potoka (zánik)**

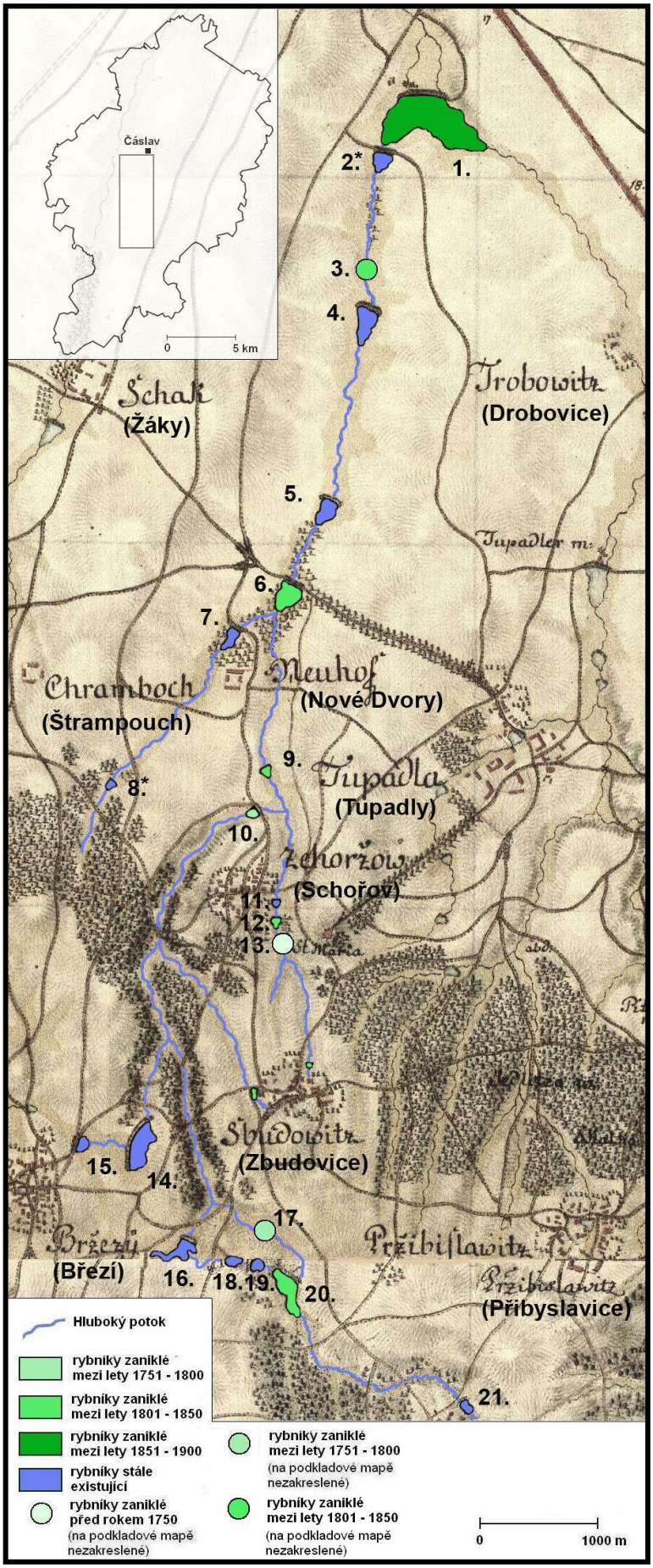

1. Svornost (soutok Hlubokého potoka a Čáslavky)
2.* Homolka
3. Malý Jirsák
4. Velký Jirsák
5. Trubný
6. Horní Trubný
7. Novodvorský
8.* Podlesní
9. Hluboký
10. Rejžovka
11. Návesní Schořov
12. Dolní Kotrč
13. Horní Kotrč
14. Kořenný
15. Nový u Březí (součást soustavy Jánského potoka)
16. Pustý
17. neznámý
18. Popov
19. Prchal
20. Beranov
21. Kocanda

* rybníky, které byly zrušeny, ale poté opět obnoveny

VII. 4. Rybniční soustavy potoka Jánského a jeho přítoků

Jánský potok pramení v lese Svárově nedaleko Tunochod. Na správní území ORP Čáslav vstupuje u obce Dobrovítov. Odtud poté volně plyne na sever k obci Vodranty, kde společně s vodami Paběnického a Medenického potoka vytvářejí řeku Klejnarku. Jánský potok přijímá řadu významných přítoků. Z pravostranných to jsou Čejkovický potok, vlévající se do Jánského u obce Zbýšov, Vranidolský potok, který se do Jánského vlévá v Doudovském lese. Vranidolský potok sám má navíc další významné přítoky, kterými jsou potoky Vlkanečský, Chlumský a Kociánek (Šebestěnický). Levostrannými přítoky Jánského potoka jsou: Opatovický a Krchlebský potok (u Zbýšova), Senetínský potok (v lese Doudově) a konečně také samotný Paběnický potok, který se do Jánského vlévá několik set metrů před místem, kde vzniká Klejnarka.

Rybniční soustavy Jánského potoka nebyly pro region tolik důležité, zato čítají poměrně velké množství rybníků. Řada z nich sloužila k pohonu mlýnů a pil. Mezi největší rybníky v regionu, které byly vybudovány jako zásobárny energie pro mlýny, patří Mlýnský (někdy zvaný Chválovický), nacházející se na Vranidolském potoce mezi Kluckými Chválovicemi a Zbýšovem. Po odstavení mlýnských strojů byl objekt mlýna a samotný rybník využíván až do roku 1989 k rekreačním účelům.

Nejasné zprávy se nám dochovaly o účelu soustavy rybníků, která byla vystavěna na Šebestěnickém potoce zvaném Kociánek. Ještě v roce 1786 se na tomto potoce rozprostíralo v řadě osm rybníků (Malý Vosenický, Velký Vosenický, Telecí, Brodecký, Kamenný, Prostřední, Kociánek a Návesní). Podle hypotézy M. Skřivánka (2002) sloužily alespoň některé z nich k báňským a hutním potřebám. V obci Šebestěnice se totiž před koncem 16. století těžilo stříbro a tato vesnice byla někdy lidově nazývána Stříbrnicemi. V současnosti jsou pozemky, na kterých rybníky ležely, využívány jako louky. Hráze bývalých rybníků jsou však v terénu dobře rozeznatelné (viz. příloha č. 9 a 10).

Největším rybníkem celé soustavy Jánské potoka a zároveň celého Čáslavska je Zbýšovský rybník. Ten patří dnes se svými 13, 67 ha k největším v regionu. Jeho původní rozloha byla ještě o několik hektarů větší. Plocha rybníka se zmenšila celkem dvakrát. Poprvé to bylo v druhé polovině 19. století, kdy byl vysušena jeho jižní část nazývaná „chobot“, která se téměř dotýkala hráze o sto let dříve zrušeného Velkého Komárovského rybníka. Druhé zmenšení následovalo po roce 1950, kdy

byla vysušena celá severní část rybníka. Na takto získané půdě se vystavěl kemp a rekreační chaty, bývalá hráz je však ve zbýšovském kempu zachovaná (viz. příloha č. 12). V současnosti patří Zbýšovský rybník (viz. příloha č. 13) k jedněm z nejvyhledávanějších letních rekreačních destinací regionu.

Bezprostředně se Zbýšovským rybníkem sousedí rybník Punčoška. Ten byl nejprve v průběhu 19. století vysušen, ale jelikož vzniklé plochy nešly pro velké podmáčení využívat, byl na žádost obecního zastupitelstva Zbýšova v druhé polovině 20. století obnoven a funguje dodnes.

Mezi obcemi Vlkaneč a Klucké Chválovice byl na Vranidolském potoce vybudován patrně nejmladší rybník v regionu (viz. příloha č. 14). Vznikl teprve na podzim minulého rok a stále ještě nemá název.

Tabulka č. 5 **Nejvýznamnější rybníky soustavy Jánského potoka a jeho přítoků**

(seřazeno podle výměry v ha)

název rybníka	**přibližná výměra (ha)**	**původní funkce**	**zrušen** (vysušen)	**vodní tok**
Zbýšovský	13,67	zásobárna vody	ne	Jánský potok
Mlýnský ryb.	6,77	mlýn	ne	Vranidolský p.
Velký Vosenický	3,76	pro těžbu a hutnictví?	ano	Kociánek
Schoř (Tchoř)	3,49	?	ne	Senetínský p.
Světlík	2,77	?	ne	Senetínský p.
Vlkanečský**	2,5	?	ano	Vlkanečský
Pilský	2,44	pila	ne	Jánský potok
Haberovský	2,4	?	ano	Paběnický potok
Nový u Březí	2,16	?	ne	bezejmenný p.
Pilský (Dobrovítov)	2,13	pila	ne	Jánský potok
Chlumský**	2		ano	Chlumský p.
neznámý I. u Damírova**	2	?	ano	Senetínský p.
Petříkov	1,65	?	ano	Jánský potok
Provazníkovy	1,59	?	ne	Paběnický potok
Voplatílek**	1,5	?	ano	Krchlebský p.
Netřeba	1,38	?	ano	Krchlebský p.
Návesní (Šebestěnice)	1,36	zásobárna vody	ne	Kociánek
Nový u Zbýšova	1,34	chov	ne	Jánský potok
Kovaříkův	1,31	zásobárna vody	ne	Vlkanečský
Telecí	1,08	pro těžbu a hutnictví?	ano	Kociánek
Kamenný	1,07	pro těžbu a hutnictví?	ano	Kociánek
Sakovský	1	?	ano	Jánský potok
Mlýnský (Dobrovítov)	0,83	mlýn	ne	Jánský potok
Punčoška	0,76	regulační	ne	Jánský potok
Brodecký	0,7	pro těžbu a hutnictví?	ano	Kociánek
Prostřední	0,66	pro těžbu a hutnictví?	ano	Kociánek
Palouděrák	0,63	chov	ne	Vranidolský p.
Pecina	0,61	?	ne	Senetínský p.

Malý Vosenický	0,59	pro těžbu a hutnictví?	ano	Kociánek
Ve vsi	0,56	zásobárna vody	ne	Senetínský p.
Kociánek	0,35	pro těžbu a hutnictví?	ano	Kociánek
Střevíček	0,33	?	ne	Jánský potok
Škarýdek	0,33	?	ne	bezejmenný p.
neznamý II. u Damírova**	0,3	?	ano	Senetínský p.
Jezírko	0,24	?	ano	Jánský potok
Doudovský	0,23	mlýn	ano	Senetínský p.
Návesní I. v Hraběšíně	0,23	zásobárna vody	ne	bezejmenný p.
Návesní II. v Hraběšíně	0,18	zásobárna vody	ne	bezejmenný p.
Mlýnský u Hraběšína	0,17	mlýn	ano	Paběnický potok
Kačírek	0,15	?	ne	bezejmenný p.
Čapava	0,13	?	ano	bezejmenný p.
Návesní (Opatovice)	0,05	zásobárna vody	ne	
Malý Komárovský*	?	regulace	ano	Jánský potok
Velký Komárovský*	?	chov	ano	Jánský potok
Kopanina	?	?	ano	Jánský potok

rybníky vyznačené **tučně** jsou stále funkční

* rybníky u kterých není jejich výměra známa

** rybníky, u nichž je výměra, na základě dostupných pramenů, pouze hrubě odhadována

Mapa č. 7 **Rybníky v okolí Jánského potoka a jeho přítoků (vznik)**

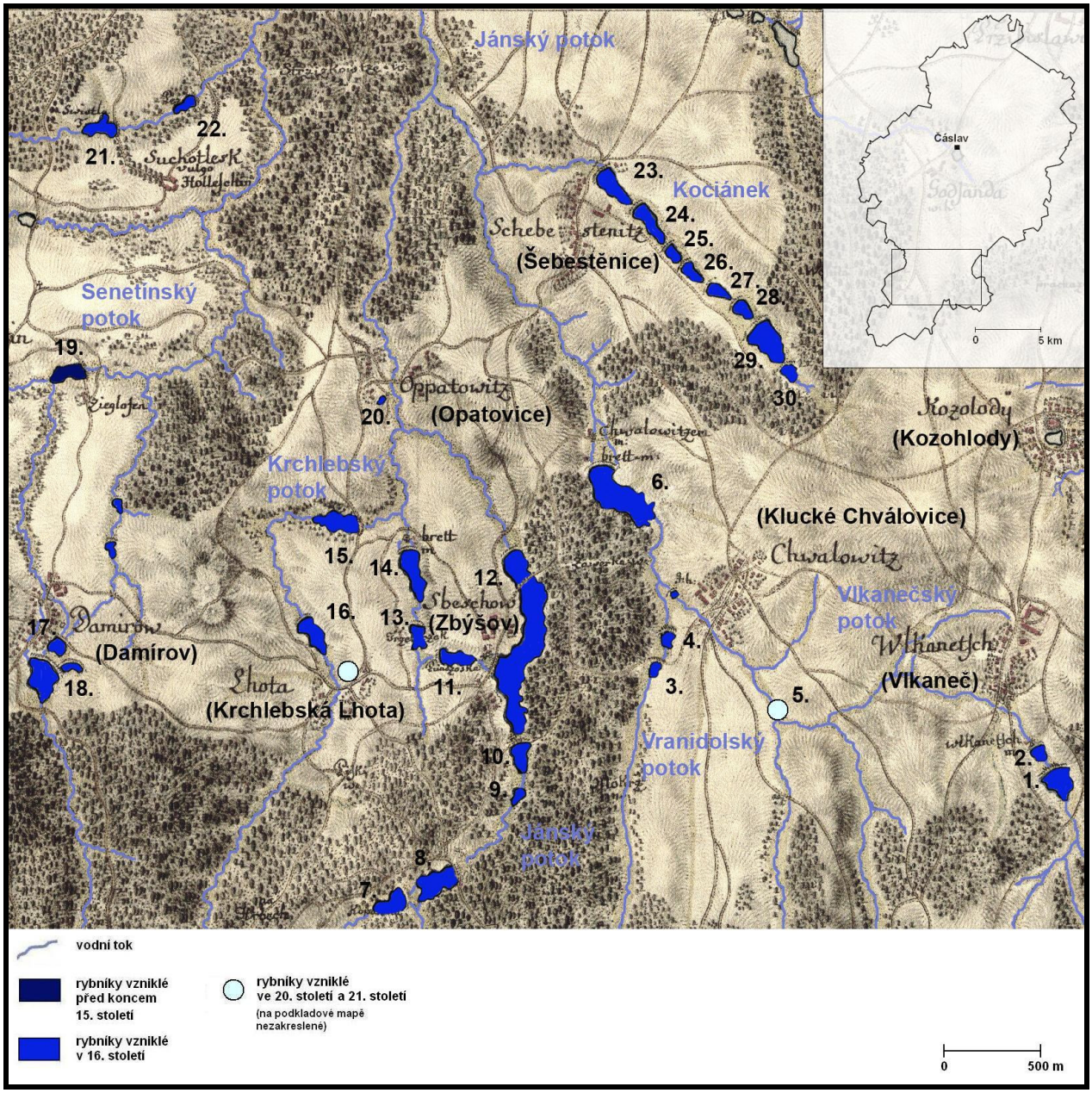

1. Vlkanečský (Větší), 2. Kovaříkův, 3. Palouděrák, 4. V Lukách, 5. nejnovější (zatím bez jména), 6. Mlýnský (Chválovický), 7. Kopanina, 8. Pilský, 9. Malý Komárovský, 10. Velký Komárovský, 11. Punčoška, 12. Zbýšovský, 13. Střevíček, 14. Pilský, 15. Netřeba, 16. Voplatílek, 17. Návesní (Damírov), 18. neznámé u Damírova, 19. Schoř (Tchoř), 20. Opatovický, 21. Světlo, 22. Pecina, 23. Návesní (Šebestěnice), 24. Kociánek, 25. Prostřední, 26. Kamenný, 27. Brodecký, 28. Telecí, 29. Velký Vosenický, 30. Malý Vosenický

Mapa č. 8 **Rybníky v okolí Jánského potoka a jeho přítoků (zánik)**

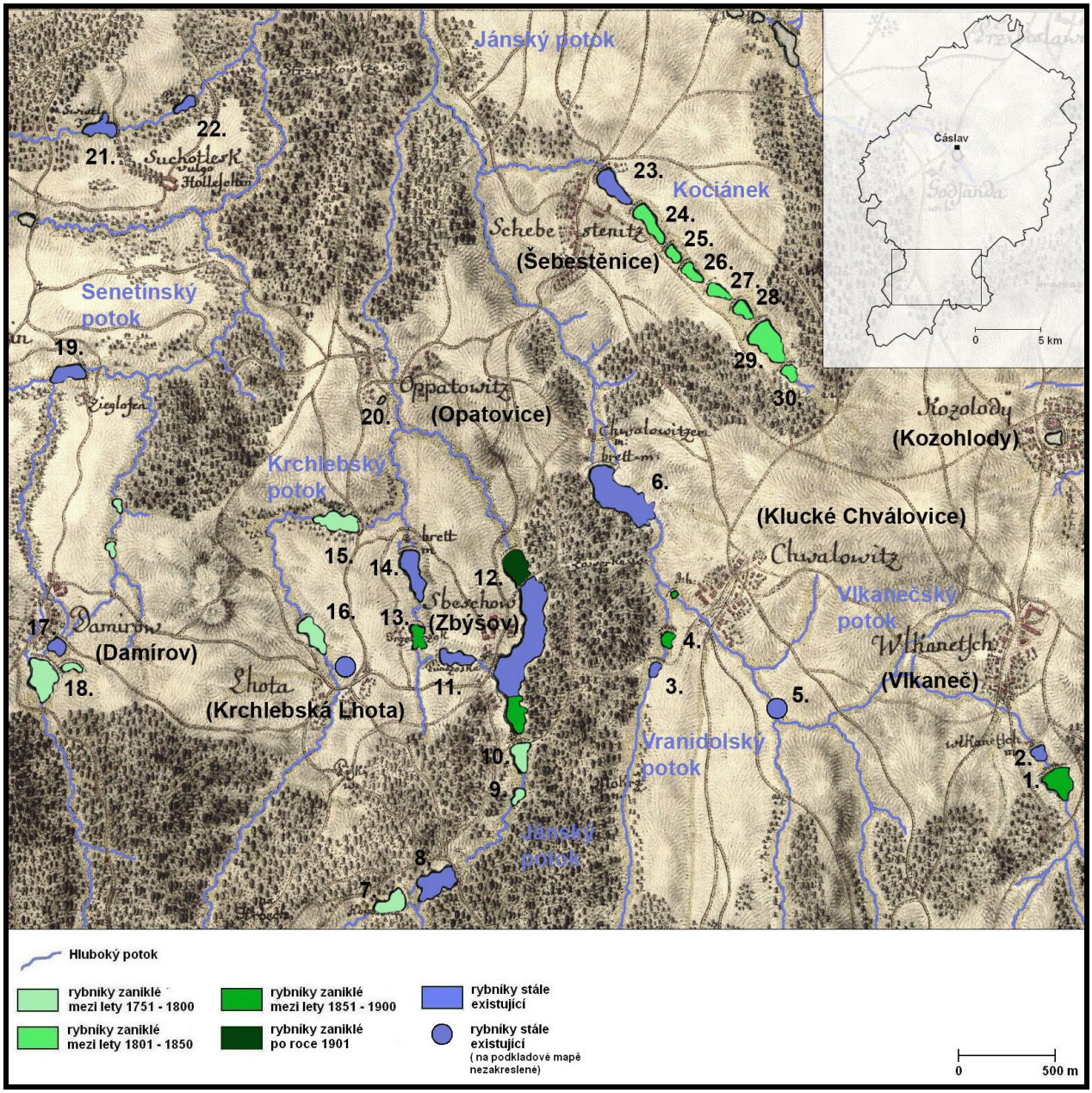

1. Vlkanečský (Větší), 2. Kovaříkův, 3. Palouděrák, 4. V Lukách, 5. nejnovější (zatím bez jména), 6. Mlýnský (Chválovický), 7. Kopanina, 8. Pilský, 9. Malý Komárovský, 10. Velký Komárovský, 11. Punčoška, 12. Zbýšovský, 13. Střevíček, 14. Pilský, 15. Netřeba, 16. Voplatílek, 17. Návesní (Damírov), 18. neznámé u Damírova, 19. Schoř (Tchoř), 20. Opatovický, 21. Světlo, 22. Pecina, 23. Návesní (Šebestěnice), 24. Kociánek, 25. Prostřední, 26. Kamenný, 27. Brodecký, 28. Telecí, 29. Velký Vosenický, 30. Malý Vosenický

VII. 5. Rybniční soustavy řeky Klejnarky a jejích přítoků

Řeka Klejnarka (též Klejnárka) vzniká soutokem Medenického, Paběnického a Jánského potoka, mezi obcemi Krchleby a Vodranty. Na některých novodobých mapách je řeka Klejnarka s Jánským potokem ztotožňována, historicky však takové spojení nemá žádné opodstatnění. Řeka Klejnarka na své krátké pouti přijímá pouze jeden významný přítok, a to levostranný. Je jím Olšanský potok, který se do Klejnarky vlévá u rybníka Vrabcova nedaleko Třebešic, kde řeka správní území ORP Čáslav opouští.

Hovořit o „rybniční soustavě“ na řece Klejnarce je trochu přehnané. Jedná se především o samostatné rybníky, které jsou spíše než na řece samotné zbudované na bezejmenných potůčcích, které se do řeky vlévají. Charakter soustavy v pravém slova smyslu splňovaly pouze malé rybníčky, které se nacházely v obci Krchleby a rybníky zbudované na Olšanském potoce a na jeho pravostranném přítoku, potoce Souňovském. Bohužel se však o těchto malých rybničních soustavách dochovalo velmi málo informací a v případě rybníků na Olšanském potoce neznáme ani jejich názvy. Jediná zmínka o třech rybnících v Klukách (Souňovský potok) je v souvislosti s pobělohorskými konfiskacemi[89].

Medenický potok, který je jeden ze spoluzakladatelů Klejnarky, nemá s rybníkem Medenice, který od něj leží několik kilometrů východně, nic společného. Potok napájí na svém toku pouze rybník Ouhoř, nacházející se v obci Třebonín.

Významné rybníky, které přímo na Klejnarce ležely, jsou tři. Půjdeme-li po proudu, prvním z těchto rybníků je Netušil. Ten se nachází nedaleko místa vzniku Klejnarky. Podle výzkumů M. Skřivánka (2002) byly dříve Netušilové dva. Ležely zřejmě nedaleko Krchlebského mlýna. Rybník zvaný Netušil existuje v těchto místech dodnes. Jedná se však zřejmě o rybník Malý Netušil. Velký Netušil, který měl podle josefovského katastru rozlohu přes 7 ha a ležel severněji po proudu, plnil regulační a ochrannou funkci v časech jarního tání sněhu, kdy pomáhal ochránit okolí před povodněmi.

Snad nejvýznamnějším rybníkem na Klejnarce byl rybník Klejnar (nebo též Grenar). Podle A. Culka (1945) byl tento rybník největším na území bývalého čáslavského okresu. Usuzuje tak podle výšky hráze a plochy možného zatopení.

[89] Bílek, V. T. : c.d. str. 702

Po prostudování zaniklých rybníků v okolí obce Žehušice bych však o velikostním primátu rybníka Klejnarského polemizoval. O Klejnaru víme, že byl vybudován již před rokem 1498. Kvůli své velikosti a nákladům na obhospodařování byl častým předmětem sporů. V roce 1518 se podle dochovaných zpráv navíc Klejnar z důvodu přílišného napouštění protrhl a následná povodňová vlna způsobila škodu za 1000 grošů českých. Tuto částku však pochopitelně nikdo z těch, kteří měli na tento rybník vodní práva, nechtěl uhradit. V průběhu druhé poloviny 16. století byl tak rybník již pustý.[90]

Blízko obce Třebešice se u řeky Klejnarky nachází druhý největší rybník celého Čáslavska-Vrabcov. Byl stejně jako Klejnar od počátku využíván k potřebám mlýna. V průběhu 19. století byl používán jako zdroj vody pro cukrovar v Ovčárech. Řeka Klejnarka byla v jeho okolí v průběhu staletí několikráte regulována. Dnes již tak rybníkem neprotéká.

Tabulka č. 6 **Nejvýznamnější rybníky Klejnarky a jejích přítoků**

(seřazeno podle výměry v ha)

název rybníka	**přibližná výměra (ha)**	**původní funkce**	**zrušen** (vysušen)	**vodní tok**
Vrabcov	12,78	mlýn	ne	Klejnarka
Netušil	7,31	ochranná	ano	Klejnarka
V Brandejsku	1,6	chovný	ano	Medenický potok
Nadýmač**	1,5	zásobárna vody	ano	Klejnarka
Mlýnský u Krchleb**	1,4	mlýn	ano	Klejnarka
Bažantník	1,1	zásobárna vody	ne	Souňovský potok
neznámý u Kluků**	1	?	ano	Souňovský potok
Mlýnský u Močovic	0,66	mlýn	ne	Klejnarka
Vrzal	0,5	zásobárna vody	ne	Souňovský potok
Návesní Krchleby	0,3	zásobárna vody	ne	Krchlebský potok
Návesní Nová Lhota	0,17	zásobárna vody	ne	Olšanský potok
Ouhoř*	?	?	ano	Medenický potok
Vajdhofský*	?	?	ano	Klejnarka
Nový*	?	?	ano	Klejnarka
Klejnar	?	?	ano	Klejnarka
Vodrantský*	?	?	ano	Souňovský potok

rybníky vyznačené **tučně** jsou stále funkční

* rybníky u kterých není jejich výměra známa

** rybníky, u nichž je výměra, na základě dostupných pramenů, pouze hrubě odhadována

[90] Skřivánek, M. : c.d. str. 54 – 55

Mapa č. 9 **Rybníky v okolí Klejnarky a jejích přítoků (vznik)**

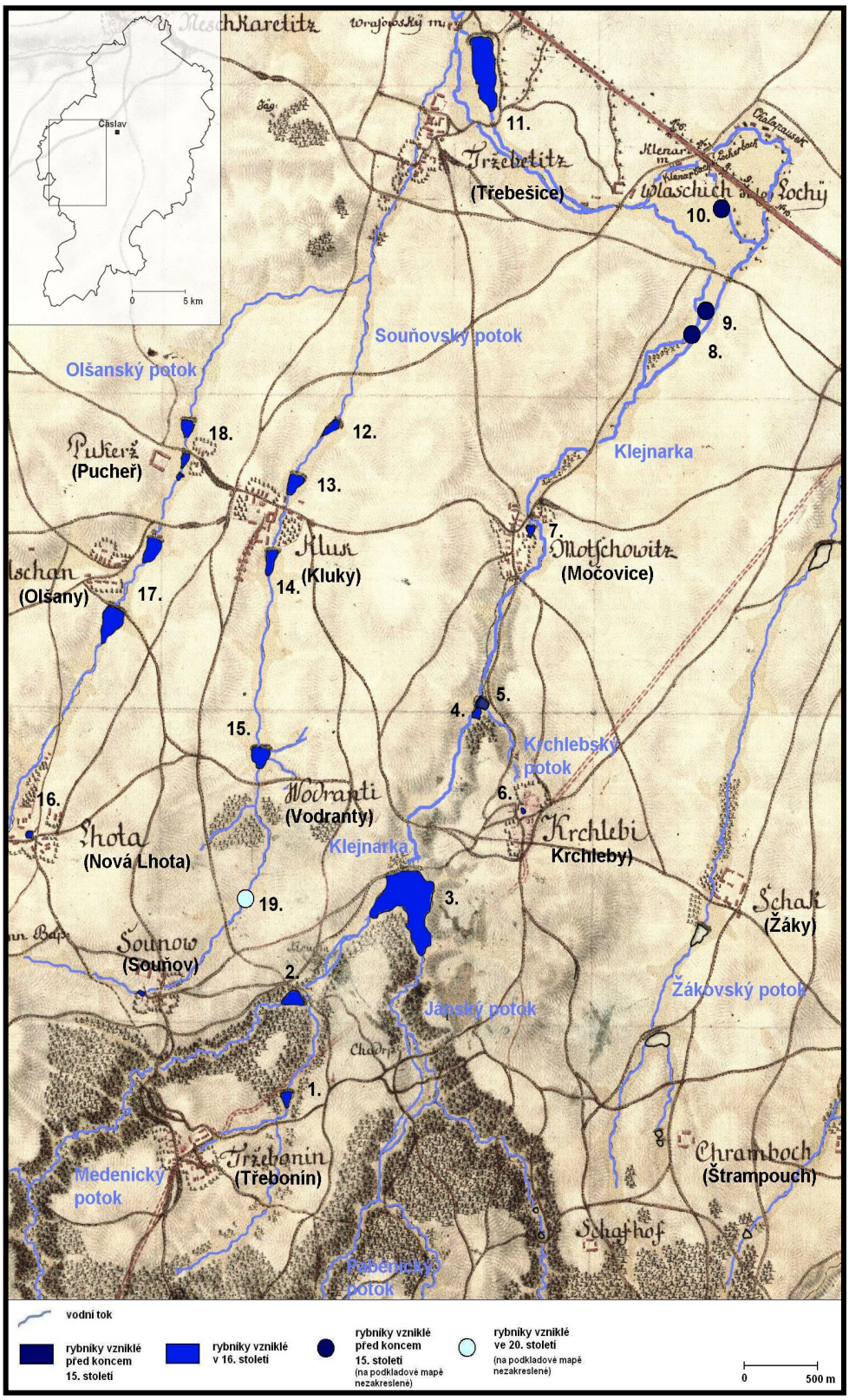

1, V Brandejsku
2, Ouhoř
3, Netušil
4, Mlýnský u Močovic
5, Nadýmač (Jarmil)
6, Návesní (Krchleby)
7, Mlýnský (Močovice)
8, Vajdhofský
9, Nový
10, Klejnar
11, Vrabcov
12, neznámý
13, Vrzal
14, Bažantník
15, Vodrantský
16, Návesní (Nová Lhota)
17, neznámé u Olšan
18, neznámé u Pucheře
19, Novomlýnský

Mapa č. 10 **Rybníky v okolí Klejnarky a jejích přítoků (zánik)**

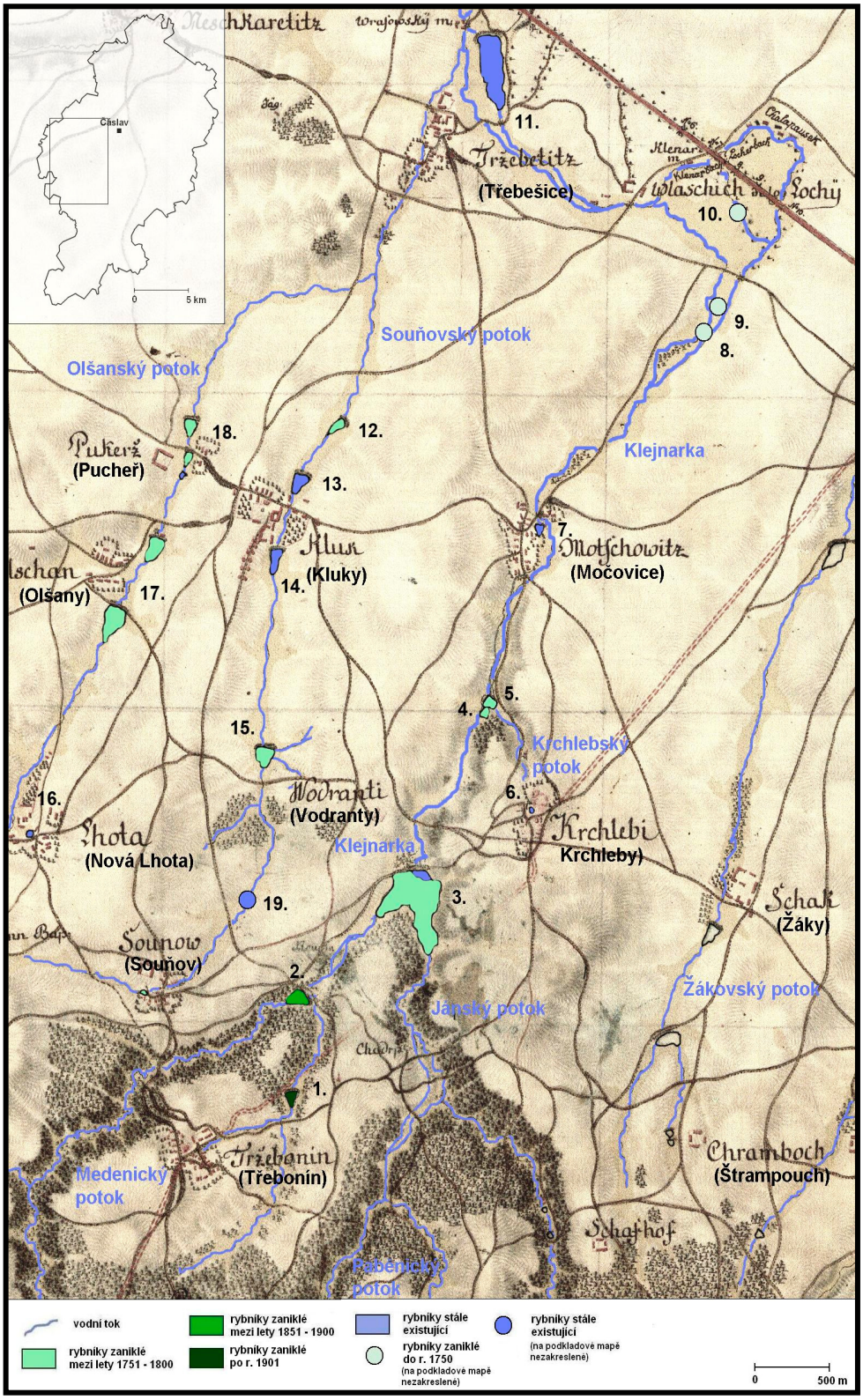

1, V Brandejsku
2, Ouhoř
3, Netušil
4, Mlýnský u Močovic
5, Nadýmač (Jarmil)
6, Návesní (Krchleby)
7, Mlýnský (Močovice)
8, Vajdhofský
9, Nový
10, Klejnar
11, Vrabcov
12, neznámý
13, Vrzal
14, Bažantník
15, Vodrantský
16, Návesní (Nová Lhota)
17, neznámé u Olšan
18, neznámé u Pucheře
19, Novomlýnský

VII. 6. Rybniční soustavy kolem řeky Doubravy a jejích přítoků

Doubrava vtéká do zkoumaného území u Žlebů, kde přijímá levostranný přítok, říčku Hostačovku, pramenící u Vilémova. Poté se Doubrava vydává na severovýchod, kde do ní postupně přitékají z pravé strany Lovčický a Starkočský potok. Nedaleko od Žehušic, kde řeka Doubrava opouští region přijímá řeku Brslenku.

Stejně jako u Klejnarky nemůžeme ani u řeky Doubravy hovořit o rybničních soustavách v pravém slova smyslu. Přímo na Doubravě nebyl vybudován ani jeden rybník. Nelze se tomu ani divit. Po neblahé zkušenosti s prasknutím Klejnaru již stavitelé rybníků nechtěli riskovat budovat rybník na takto silném toku. Doubrava navíc trpí zvýšenou hladinou vody velmi často. Ze svých břehů se každoročně vylévá zejména u obce Vrdy. Rybníky tedy byly budovány na přítocích, které Doubrava přijímá. Menší rybníčky bychom nalezli při řece Hostačovce a jejím přítoku Zehubském potoku. Z hlediska důležitosti jsou však tyto rybníky zanedbatelné. Naše pozornost se tedy zaměří na říčku Čertovku, která se do Doubravy sice vlévá až mimo správní území ORP Čáslav u Habrkovic, ale byla s Doubravou v minulosti spojena množstvím kanálů vedoucích z rybníků ještě v čáslavském regionu.

Na Čertovce a v jejím okolí se vyskytovaly zřejmě největší rybníky, které byly na Čáslavsku vybudovány. Slůvko „zřejmě“ je v tomto případě velmi důležité. Důkaz o existenci těchto rybníků se nachází pouze na mapách Müllerova a I. vojenského mapování. Žehušické panství, kterému rybníky náležely, si bohužel (podle informací poskytnutými pracovníkem Státního Oblastního Archivu v Praze, Jiřím Smitkou) narozdíl od panství žlebského o rybnících žádné seznamy nevedlo. Dohledat se informací o těchto rybnících v několika metrech dokumentů fondu Vs Žehušice by bylo značně komplikované a podle slov Jiřího Smitky by se jednalo o informace velmi kusé. Mapy stabilního katastru, které jsem měl k dispozici[91] zaznamenávaly většinu velkých rybníků jako louky, ze kterých nebylo možno rozpoznat rozlohu bývalých vodních ploch. Nezbývá tedy nic jiného, než se spoléhat na I. vojenské mapování a terénní výzkum, který byl v této oblasti nezbytný.

Největšími rybníky žehušického panství byly: Horecký u obce Horka I., Kravinec u Žehušic (v dnešní oboře), Kmotrovský na hranicích čáslavského regionu u Sulovic,

[91] SOkA Kutná Hora, Sbírka map stabilního katastru pro politické okresy Kutná Hora a Čáslav (1838 – 1841), inv.č. 249, 122, 124, 144, 231, 197, 136, 120

Světlík (viz. příloha č. 15) a Borecký u Borku. Obec Borek (dříve Franzdorf) musela být v průběhu 17. století a na počátku 18. století jakousi vodní pevností, která byla obehnána obrovskými plochami vody. Kolem těchto velkých rybníků leželo ještě několik menších (Dvorský, Borecký, Babičský), které sloužily zřejmě k jejich regulaci. Výzkumem v terénu se mi podařilo lokalizovat hráze většiny z velkých rybníků. Rybníky nebyly podle výšky dochovaných hrází hluboké, jejich plocha však opravdu byla na regionální poměry obrovská. Nejasnosti však stále panují kolem jejich funkce. Domnívám se, že právě tato severní oblast čáslavského regionu byla centrem rybníkářství pro chov ryb. Pro tuto hypotézu hovoří i fakt, že si žehušické panství podle všeho nevedlo žádnou evidenci rybníků. Oproti panství žlebskému a tupadelskému je to podstatná změna. Uvážíme-li, jak ceněné byly v regionu rybníky, které sloužily jako zásobárny vody, ani se správcům žlebských a tupadelských statků nemůžeme divit, že si rybníků, na něž měli práva, ve svých záznamech všímali. Navíc žehušické rybníky nebyly vysoušeny v 19. století v důsledku intenzifikace zemědělství, jako většina ostatních, ale zrušeny byly již v průběhu prvních desetiletí 18. století. Jejich držba nemohla tedy být pro majitele výhodná. V 18. století zájem o ryby opadal a navíc českým rybám začaly konkurovat ryby dovážené z přímořských oblastí. Kdyby byly rybníky důležité jako zásobárny vody, takhle brzy by se nerušily.

Jak velké rybníky však skutečně byly? Pokud bychom mohli věřit mapám I. vojenského mapování, které však byly pořizovány bez přesných měření metodou „a la vue“ (tzn. od oka), největší rybník soustavy, Horecký, by měl výměru přes 100 ha! Podle výsledků terénního výzkumu se domnívám, že toto číslo je trochu přehnané. Pravdou však je, že plocha, která se před námi otvírá při pohledu z hráze (dnešní silnice Horka-Žehušice) je doslova bezbřehá (viz. příloha č. 11).

Z rybniční soustavy kolem Čertovky se nám dochovaly pouze malé rybníčky, které jediné pamatují své „velké druhy“. Jsou jimi Koukalecký rybník a Bílopodolský.

Jediný z velkých rybníků, které „přežily“ až do 19. století, byl Kmotrovský. Ten se nacházel na hranicích dnešního správního území ORP Čáslav u obce Sulovice. Patřil však pánům, kteří vlastnili zámek Kačinu a zásoboval je také zřejmě rybami.

Kolem rybniční soustavy vybudované na Čertovce, panuje stále mnoho nevyjasněných otázek, které se až do doby, než budou kompletně zpracovány fondy žehušického panství, budou schovávat v zapomenuté historii.

Tabulka č. 7 **Nejvýznamnější rybníky okolo Doubravy a jejích přítoků**

(seřazeno podle výměry v ha)

název rybníka	**přibližná výměra (ha)**	**původní funkce**	**zrušen** (vysušen)	**vodní tok**
Horecký**	108	chovný?	ano	Čertovka
Kmotrovský**	86,5	chovný	ano	Čertovka
Kravinec**	59,9	chovný?	ano	Čertovka
Světlo**	55,1	chovný?	ano	Čertovka
Borecký**	35,5	chovný?	ano	Čertovka
Taušecký**	18,3	regulační?	ano	Čertovka
Podolský**	8,8	?	ano	Čertovka
Babitčský**	5,7	regulační?	ano	Čertovka
Bojmanský**	4,8	chovný?	ano	Čertovka
Žehušický**	2,9	?	ano	Čertovka
Dvorský**	2,5	regulační	ano	Čertovka
neznámý I. u B. Podolí**	2,1	?	ano	Čertovka
neznámý II. u B. Podolí**	1,8	?	ano	Čertovka
Na Dolci	1,35	?	ano	Starkočský potok
Zehubský	0,66	?	ne	Zehubský potok
Bílé Podolí	0,65	chovný	ne	Čertovka
Bramborský**	0,6	?	ano	Čertovka
Hostovlice	0,6	chovný	ne	Zehubský potok
Koukalecký	0,59	chovný	ne	Čertovka
Budský	0,2	?	ne	
Šibeničník	0	zásobárna vody	ano	

rybníky vyznačené **tučně** jsou stále funkční

* rybníky u kterých není jejich výměra známa

** rybníky, u nichž je výměra, na základě dostupných pramenů, pouze hrubě odhadována

Mapa č. 11 **Rybníky v okolí Doubravy a Čertovky (vznik)**

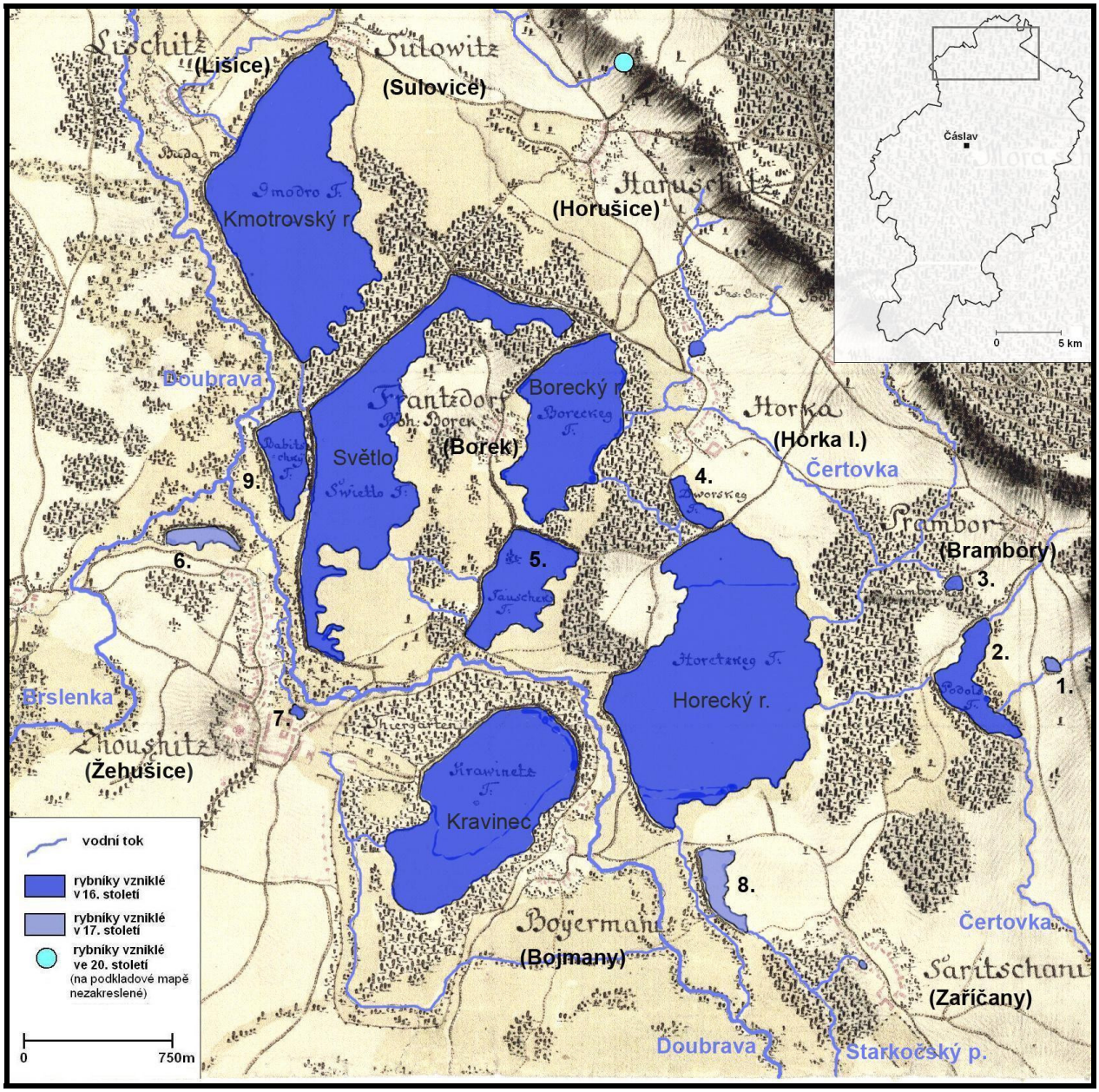

1. Koukalecký rybník
2. Podolský rybník
3. Bramborský
4. Dvorský
5. Taušecký
6. Žehušický
7. Šibeničník
8. Bojmanský
9. Babitčský

Mapa č. 12 **Rybníky v okolí Doubravy a Čertovky (zánik)**

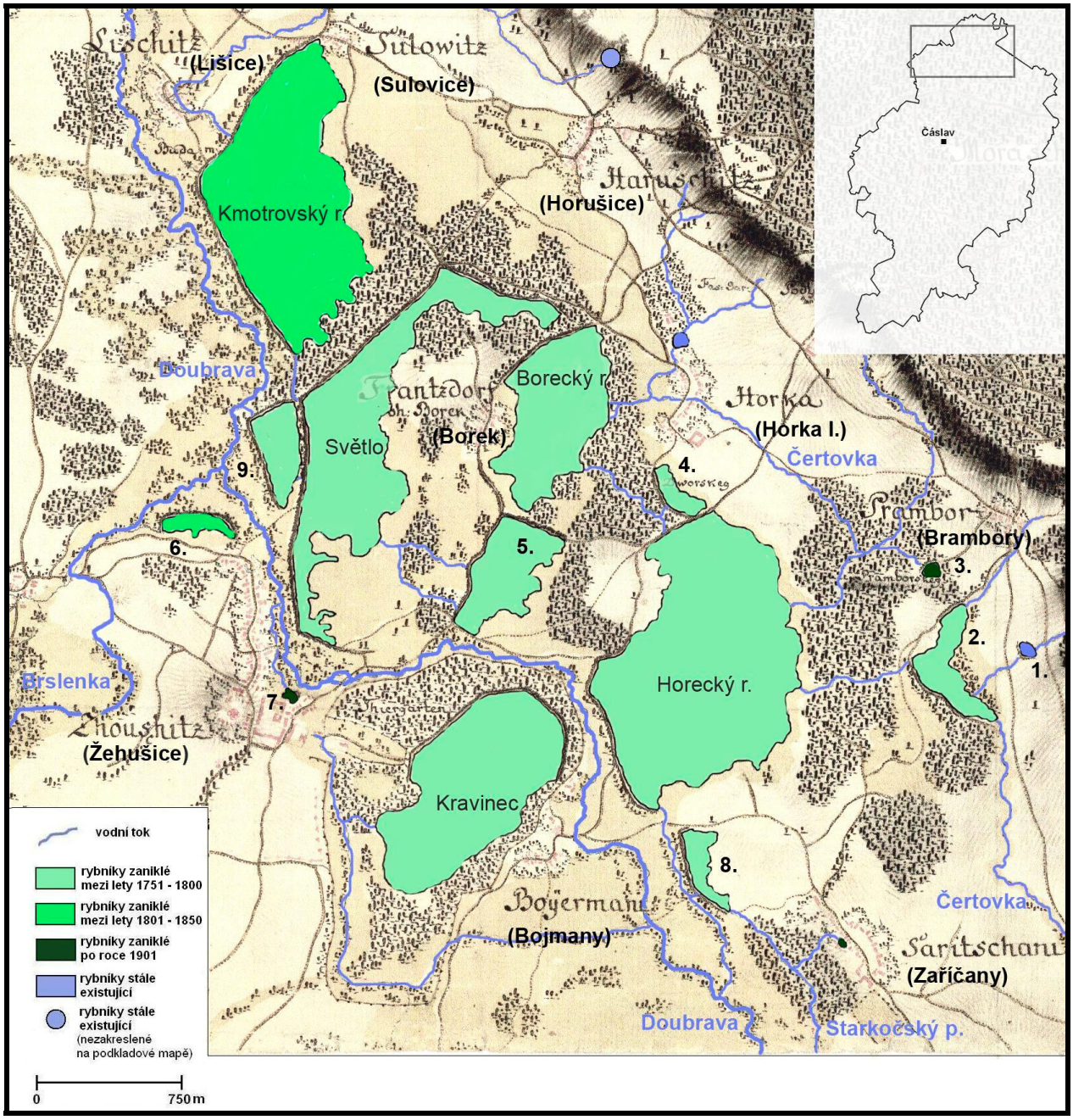

1. Koukalecký rybník
2. Podolský rybník
3. Bramborský
4. Dvorský
5. Taušecký
6. Žehušický
7. Šibeničník
8. Bojmanský
9. Babitčský

VIII. Závěr

Rybníkářství na Čáslavsku má dle prostudovaných pramenů hluboké kořeny. Počátky budování rybníků v regionu sahají až k počátku 13. století a možná ještě dále. Celkový počet všech rybníků, které byly ve zkoumaném území v průběhu historie zbudovány, nemůžeme pro nedostačující množství informací přesně určit. Odhadem by jejich počet mohl přesáhnout číslo 160. Region v celorepublikovém měřítku z hlediska množství rybníků tedy nepatřil k největším rybníkářským oblastem. Přesto je podle zjištěných faktů svým způsobem unikátní. Stavba rybníků zde totiž nebyla podnícena vidinou zisků z chovu ryb, ale z důvodu mnohem prostšího a pro život důležitějšího. Čáslavsko totiž trpělo odedávna velkým nedostatkem vody. Jak se dočteme v kronikách, abnormální sucha v některých obcích trvala i několik měsíců. Budováním rybníků coby zásobáren vody se kraj snažil s tímto problémem bojovat. Nejdůležitější byly pro region rybniční soustavy v nejbližším okolí města Čáslav. Ty sloužily jako zásobárny vody pro město a okolí až do dob, kdy vodu do regionu začaly přinášet moderní vodovody. Rybníky byly pro jejich životadárnou funkci velmi ceněny a podle dochovaných zpráv byly také často předmětem sporů. Plnily tak svým způsobem i funkci určitého politického kolbiště, na kterém se střetávali především měšťané s panstvem a později členové politických stran. Konec rozkvětu rybníkářství na Čáslavsku přineslo 19. století, ve kterém se začalo s intenzifikací zemědělské výroby. Rybníky, které zabíraly poměrně velké plochy, tak musely ustoupit pěstování řepy cukrovky, zelí, vojtěšky nebo brambor. Jeden po druhém byly vysoušeny. Čáslavsko, které disponuje vysoce úrodnými půdami, bylo rušením rybníků postiženo mezi prvními. Z regionu tak postupně zmizelo asi 70% rybníků. Jak bylo zjištěno ze zemědělským zpráv, ne vždy přineslo vysušení rybníka požadované plody. Mnoho míst dodnes trpí celoročním podmáčením nebo častými povodněmi. Současný technický stav rybníků je podle provedeného terénního průzkumu dobrý, avšak téměř jako tragické se ukázalo evidování rybníků. Jejich majitelé nemají totiž k úřadům žádnou ohlašovací povinnost. Jako problém se pro úředníky jevilo i zpracování samotného seznamu všech vodních ploch, které dnes náleží k území správního obvodu ORP Čáslav.

Význam, odlišnosti a vývoj rybníkářství na Čáslavsku vzhledem k obecnému vývoji v celých Čechách se mi podařilo na základě prostudovaných pramenů

a literatury v práci dostatečně nastínit. Detailnějším rozborem nejdůležitějších rybničních soustav, terénním výzkumem, zhotovenými mapami a fotografickou dokumentací jsem snad charakter rybníkářství v regionu ještě více přiblížil. V práci jsem se též pokoušel poukazovat na problémy, které rybníky trápily nejen v minulosti, ale i v dnešní době a věřím, že tato práce vnesla do odkazu, které rybníky pro region zanechaly, více světla.

IX. Summary

Fishpond cultivation in Čáslav region is, according to perused materials, deeply rooted. The beginnings of pond building reach as far as to the 13th century and maybe earlier. Precise number of ponds built in the region over the centuries cannot be stated due to insufficient data. By estimation the number might have reached over 160. Therefore, compared with the rest of the Czech Republic, Čáslav region has not been one of the largest fishpond areas. Nevertheless, it is, in accordance to found information, unique. Fishpond building was not driven by namely profits from fish breeding, but from a reason simpler and more important for everyday life. The Čáslav region has always suffered from scarcity of water. As we can find in chronicles, abnormal droughts in some urban areas lasted even several months. By building ponds as water reservoirs the region tried to fight this problem. The most important for the region were the fishpond systems in the closest neighborhood of the town of Čáslav. These were used as water reservoirs for the town and its outskirts until modern water supply system was built. The ponds were for their life-giving function highly treasured and, pursuant to extant records, were often subjects of controversies. Thus, they served, in a way, as political scenes, where mainly townsfolk clashed with nobility, and later where members of political parties met their rivals. The end of fishpond cultivation prosperity came in the 19th century, with the beginning of intensification of agricultural production. Ponds, which occupied relatively large areas, had to give place to growing sugar beet, cabbage, snail clover and potatoes. One after another they were dried up. The Čáslav region, which disposes of highly fertile land, was among the first involved in fishpond conversion. Subsequently, around 70% of ponds disappeared from the region. As it was found from agricultural reports, not always the drying brought out desired fruitage. Many places have suffered from water logging and frequent flooding up to the present days. Present technical conditions of the ponds are, according to the field research made, good, however, tragic seems to be their evidence, since the owners have no reporting duty to local authorities. Another problem was even the document processing and creation of list of all water areas, which now belongs to the regional district of administration in Čáslav.

On the base of perused sources and literature, I decided to outline the importance, dissimilarities and development of fishpond cultivation in Čáslav region with respect to general development in whole Bohemia. By more detailed analysis of the most important ponds, field research, elaborated maps and photographic documentation, I tried to draw near the character of fishpond cultivation in Čáslav region. I also tried to point out some problems associated with the ponds not only in the past, but also nowadays and I believe that this paper brought more light into the heritage the ponds left to the region.

Seznam pramenů, použité literatury a zdrojů

SOkA Kutná Hora (OÚ Čáslav, ONV Čáslav):

Cejchování rybníků, karton 1481
Dějinný úvod k inventáři k fondům, OÚ Čáslav 1855 – 1945, Kutná Hora 2004
Jednorázové šetření o rybnících 1954, položka č. 739, karton 283
Mlýn č.p 56 Klucké Chválovice , karton 1483
Nová památní kniha královského města Čáslavě I., MěÚ Čáslav, 1850 - 1897
Opis žádosti č. 11.2888 OÚ Čáslav 18906 ad/1939
Pamětní kniha města Čáslavě 1909 – 1918
Rybník Podměstský, položka č.45, karton 1482
Sbírka map stabilního katastru pro politické okresy Kutná Hora a Čáslav 1838 – 1841, inv. č. 249, 122, 124, 144, 231, 197, 136, 120
Seznam vodních práv podle vodních toků inv.č. 5 číslo knihy 769
Seznam vodních práv podle obcí inv. č. 5 číslo knihy 770
Skupinový inventář č.2, Archivy obcí 1850 – 1945 díl II.
Soupis rybníků v okrese Čáslav 1950, ONV Čáslav karton 141, 747 (1)
Vodní díla velkostatku Žleby, položka č.181, karton 1484
Vodní družstva OÚ Čáslav položka č. 11/5 – 11/7 č. karton 505 - 512
Vodní kniha Čáslav položka č. 17-40, kart.1481, kniha 38
Vodohospodářský průzkum obcí 1949, , karton 141, inv. č. 749
Vodohospodářský průzkum obcí 1954, karton141, inv. č. 751
Zákonník zemský království Českého 1870
Zrušení vodního práva v Druhanicích č. p. 48, karton 1482
Žádost o zrušení Druhanického rybníka, položka č. 8, karton 162/2

Laboratoř geoinformatiky UJEP (http://oldmaps.geolab.cz/)

Müllerova mapa Čech z roku 1720
I. vojenské mapování, listy c128, c146, c164
II. vojenské mapování, listy O_9_VI, O_9_VII, O_10_VI, O_10_VII
III. vojenské mapování, listy 4055_1, 4055_3

Andreska, J. : Lesk a sláva českého rybářství, NUGA, Pacov, 1997, 166 s.

Andreska, J. : Rybářství a jeho tradice, Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1987

Bílek, V. T. : Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, díl I., II., Muzeum Království Českého, Praha 1883, 1470 s.

Culek A. : Geologická mapa katastru města Čáslavě, knihtiskárna Václava Čepka v Čáslavi, Čáslav 1948, 78 s.

Čermák, K. :Čáslavsko-výňatek z vlastivědného díla Království České, nakladatelství Pavla Korbera v Praze, Praha 1911, 60 s.

Frajer, J. : Podměstský rybník-seminární práce z geomorfologie, Čáslav 2004

Frajer, J. : Vodní hospodářství se zaměřením na rybníkářství 19. století v okolí Čáslavi-seminární práce z dějin 19. století, Čáslav 2005

Frajer, J. : Velký požár v Čáslavi roku 1522- seminární práce z dějin novověku Čáslav 2005

Frajer, J. : Vysvětlivky k topoklimatické mapě 13-413 Čáslav, Olomouc 2004

Frolík, J. , Valentová, J. , Šanderová, J. , Tomášek, M. , Tvrdík, R. : „Čáslav – Kolín – Kutná Hora“ Svět středověkého měšťana, Městské muzeum Čáslav, Archeologický ústav AV ČR Praha, Regionální muzeum Kolín, Cd-rom, vyrobeno Alltis výpočetní technika, Čáslav 2003

Horská, P. , Maur E. , Musil J. : Zrod velkoměsta – Urbanizace českých zemí a Evropa, Paseka, Praha 2002, 352 s.

Chalupa A. , Lišková M. , Nuhlíček J. , Rajtoral I. : Tereziánský katastr český, svazek 1, Archivní správa ministerstva vnitra, Praha 1984, 323 s.

kolektiv autorů: Čáslav, místo pro život, Muzeum Čáslav, Čáslav 1999, 72 s.

kolektiv autorů: Dějiny zemí Koruny české I., Paseka, Praha 2003, 315 s.

kolektiv autorů: Historie podnikání na Kutnohorsku a Čáslavsku, Žehušice 2003, 212 s.

Kubačák, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích 1.díl, MZČR, Praha 1994, 191 s.

Malina, J. a kol.: Čáslav – vývoj města a jeho životního prostředí. UJEP, Brno 1976

Malina, J.: Čáslav ve světle nových výzkumů, UJEP, Čáslav 1973

Míka, A. , Štochl, S.: Naše rybníky a přehradní jezera, Orbis, Praha 1963, 242 s.

Novotný, J. : Jihočeské rybníky, In: Historická geografie, č.17 1975, str. 53

Quitt, E. : Klimatické oblasti ČSR (1:500000), GÚ ČSAV, Brno 1975

Sedláček, August: Děje města Čáslavě, Knihtiskárna C.L. Klaudyho, Praha 1874, 290 s.

Sedláček, A. : Hrady, zámky a tvrze Království českého, svazek XII Čáslavsko, první elektronické vydání, nakladatelství Jiří Čížek, Praha 1998 – 2002

Skřivánek, M. : Rybníky v okolí Čáslavi, Milan Bartoš, Kutná Hora 2002, 68 s.

Suchý, O. : Přehled zemědělských poměrů v soudních okresech Čáslav, Hora Kutná, Janovice Uhlířské, Kolín a Kouřim, Krajská odbočka zemědělské Jednoty Československé republiky v Kolíně, Praha 1928, 131 s.

Šafránek, K. : Zemědělství v okrese Čáslavském, P. Frank tiskárna Tábor, Chrudim 1899, 49 s.

Vrána, K., Beran, J. : Rybníky a účelové nádrže, Vydavatelství ČVUT, Praha 2002, 150 s.

ČSÚ-Český statistický úřad (on-line) © 2006 (cit. 9. 3. 2006)
http://www.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/orp_caslav

Oldmaps.geolab.cz © 2005
(http://oldmaps.geolab.cz/)

Otevřená encyklopedie Wikipedia (on line) © 2006 (cit. 1. 4. 2006)
http://cs.wikipedia.org/wiki/ORP

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vodní zákon ze dne 28. srpna 1870

Příloha č. 2: Primární funkce rybníků na Čáslavsku při jejich zakládání

Příloha č. 3: Funkce rybníků na Čáslavsku v roce 1949

Příloha č. 4: Zrušený rybník Horní Trubný-pohled na hráz

Příloha č. 5: Novodvorský rybník

Příloha č. 6: Podměstský rybník

Příloha č. 7: Rybník Zemánek

Příloha č. 8: Zrušený rybník Rezkovec-pohled na hráz

Příloha č. 9: Zrušený rybník Telecí-pohled na hráz

Příloha č. 10: Dno zrušeného rybníka Velkého Vosenického

Příloha č. 11: Zrušený rybník Horecký-pohled z hráze

Příloha č. 12: Bývalá hráz Zbýšovského rybníka v autokempu

Příloha č. 13: Zbýšovský rybník

Příloha č. 14: Nový rybník u Vlkanče

Příloha č. 15: Bývalý rybník Světlo-pohled na hráz v dáli

Příloha č. 1: Vodní zákon ze dne 28. srpna 1870[92]

Již ve svém začátku zákon jasně vymezuje rozdíly mezi soukromým a obecním rybníkem. Obecní rybník je „statkem veřejným“, tudíž z jeho užívání musí mít prospěch všichni obyvatelé. Naproti tomu soukromé jsou ty rybníky a vodní plochy, které se nacházejí na pozemcích soukromé osoby, které vznikly samovolně ze „sraženin atmosférních“ nebo přímo jím účelně založených. Soukromý majitel může tyto vody „ku potřebě své i jiných užíti“, pokud ovšem vodu tekoucí nebo stojatou nevyužívá způsobem, který by vodu znečišťoval, nebo by jí „tlačil a cizí pozemky tak zaplavil zabahňoval“[93].

Jakékoli úpravy anebo zřizování vodních děl (jimiž se voda nahání nebo zdýmá) musí být odsouhlaseny příslušným politickým úřadem (v našem případě pol. okresem Čáslav). Tento úřad také vyměří, kolik vody může být v tomto vodním díle využíváno při maximálním a minimálním stavu vody. V obecních rybnících pak musí vždy zůstat určité minimální množství vody, pro případ potřeby hašení požáru.

Každý majitel rybníka a k němu příslušných hnacích strojů má povinnost na své náklady požádat úřady, do dvou let od uvedení zákona do praxe, o zřízení tzv. cejchu. Cejch je značka, která měla být vyražena (nejlépe do skály u rybníka) na viditelném místě, dobře přístupná a zhotovena tak, aby „pokud možná nemohl býti ani porušen úmyslně, ani zkažen časem nebo náhodou“[94]. Tato značka udávala výšku minimálního, normálního a maximálního stavu vody. Při překročení horní značky má majitel povinnost otevřít stavidlo a nechat vodu odtékat tak dlouho, než se dostane na značku normálního stavu. Pokud by nějaký majitel tuto povinnost zanedbal, mohou ti, kterým by při případném protržení hráze hrozilo nebezpečí, požádat policejní úřad, aby na úkor majitele zjednal otevření stavidel.

Podívejme se, jaké všechny údaje byly při cejchování rybníka Lázeňky v květnu roku 1882 zapsány. Cejchy musely obdržet nejenom rybníky, ale i náhony a samotné hnací stroje mlýna k rybníku příslušejícího. Při studiu dokumentů Cejchování rybníků[95] si můžeme všimnout až puntičkářské pečlivosti a detailnosti, s jakou byly údaje o vodních dílech zapisovány. Některé popisovaly i velikosti želez, která zpevňovala dřevěné stavidlo.

---

[92] zpracováno dle SOkA Kutná Hora: Zákonník zemský království Českého 1870
[93] Zákonník zemský království Českého 1870 - §3,§4,§10
[94] Zákonník zemský království Českého 1870 - §23,§24
[95] SOkA Kutná Hora, Cejchování rybníků, karton 1481

Protokol z cejchování rybníka Lázeňky[96]:

Václav Fiala, majitel mlýna č.p. 34,
věc: vsazení normálního znamení a určení cejchu
rybník měří 3 jitra 1483 m^2, napájen jest z Pastušského potoka, tři stavidla, dva žlaby vedoucí na dvě mlýnská kola

výměry:
široké x vysoké x výška nástavby
stavidlo 1 1,33m 0,93 m 0,39 m
stavidlo 2 1,43m 1,05m 0,31m
stavidlo 3 1,425m 0,95m 0,39m

žlab I, průměr 34 cm hloubka 21 cm
žlab II průměr 38 cm hloubka 28 cm

Výměry kol a mlýnských kamenů:

průměr x vnitřní šířka x vnější šířka x příměr mlýnského kamene

kolo I 3,94x0,61x0,76x0,885 cm
kolo II 3,92x0,62x0,75x0,80 cm

cejch, čili vodorovná plocha ve skále vsazen ve výšce 2,4090 m
normální znamení 2,2630m tj.0,1460 m nad cejchem
průměrná kóta prahu stavidel I, II, III 3,5927m tj. 1,1837m nad cejchem
dno mlýnského žlabu I 2,8785 m tj.0,4695 m nad cejchem
dno mlýnského žlabu II 2,8850m tj.0,4760m nad cejchem
osa kola I 5,1380 m tj. 2,7290 m nad cejchem
osa kola II 5,2625 m tj. 2,8535 m nad cejchem
dno lednice pod hřídele kola I 7,3680 m tj.4, 959 m nad cejchem
dno lednice pod hřídele kola II 7,4425 m 5, 0335 m nad cejchem
brdlení 2,5918 m tj. 0,1828 m nad cejchem

-na základě určení znamení se musí vyměnit stavidla, jejichž horní práh nebude zadržovat vodu vyšší než je normální znamení, normální znamení musí být označeno dvěmi měřítky 20 cm vysokými
stav vody zatím 45 cm pod normální znamení
přítomni byli Reicha z Bratčic, Čihák z Tupadel a nadlesní Eisselt ze Zálesí

Právo na užívání vody ze soukromého rybníka lze na jinou osobu, či instituci převést pouze se souhlasem úřadů, jinak je neplatné. Zajímavý je též §32, který ustanovuje, že pokud „podnikatel“ zavlažovacích zařízení, hnacích strojů a stavidel, které budou prospěšné ne jenom jeho osobě , ale celému „národnímu hospodářství“, má právo požádat o cizí pozemky v rámci regulace toku. Samozřejmě za určitou kompenzaci v podobě služby nebo finanční hotovosti.

[96] SOkA Kutná Hora - Vodní kniha Čáslav pol.č. 17-40, karton č. 1481, kniha 38

Podle obecního zřízení mají obce v případě nedostatku vody (k praní, vaření nebo hašení požárů) povinnost vodní zdroj si opatřit, ať již ve formě studní nebo rybníků, či regulací toku. Pokud se obci, přes všechnu snahu, nepodaří zajištění vodního zdroje, může zažádat o vyvlastnění zdrojů soukromých, pod podmínkou, že tyto zdroje neslouží svému majiteli právě jako zásobárna pitné vody (tzn. rybníky u mlýnů – zdroj energie atd.).

Rybníky a jejich břehy, splavy, stavidla a propusti musí být majitelem řádně spravovány a udržovány, aby se předešlo zbytečným škodám při povodních. Pokud není přímo určen majitel, musí rybník udržovat ten, kdo z jeho užívání má prospěch. Na případných mimořádných opatřeních proti povodním a protržení hrází se mají podílet všichni, kterých se hrozba týká, i pokud rybník nevlastní.

Zákon ustanovuje v případě zakládání vodních děl, regulací toků a vysušování půdy, zřízení tzv. vodních družstev. Dle prostudovaných pramenů[97] byla tato vodní družstva téměř v každé obci čáslavského katastru. Ve vodním družstvu byli všichni majitelé, jichž se regulace, stavby a popř. rušení vodních děl týkaly. Hlasy se nepřepočítávaly na hlavy, ale na velikosti pozemků vlastníků. Pokud družstvo odhlasovalo většinou zřízení vodního díla, majitelé pozemků, na nichž se toto dílo mělo vystavět, dostali finanční kompenzaci za ztrátu půdy. Každý obecní úřad měl též vést tzv. Vodní knihu, ve které byla veškerá vodní díla a jejich opravy či úpravy zaznamenány.

Přestupky vodního zákona se mohly trestat peněžitou pokutou od 5 do 150 zlatých. Pokud někdo neměl na zaplacení pokuty peníze, finanční trest se změnil na vazební, kde „pět zlatých se má počítati za den vězení[98]“.

---

[97] SOkA Kutná Hora:Vodní družstva OÚ Čáslav pol. č. 11/5 – 11/7 č. kart. 505 - 512

[98] Zákonník zemský království Českého 1870 - §71, §100

Příloha č. 2: Primární funkce rybníků na Čáslavsku při jejich zakládání

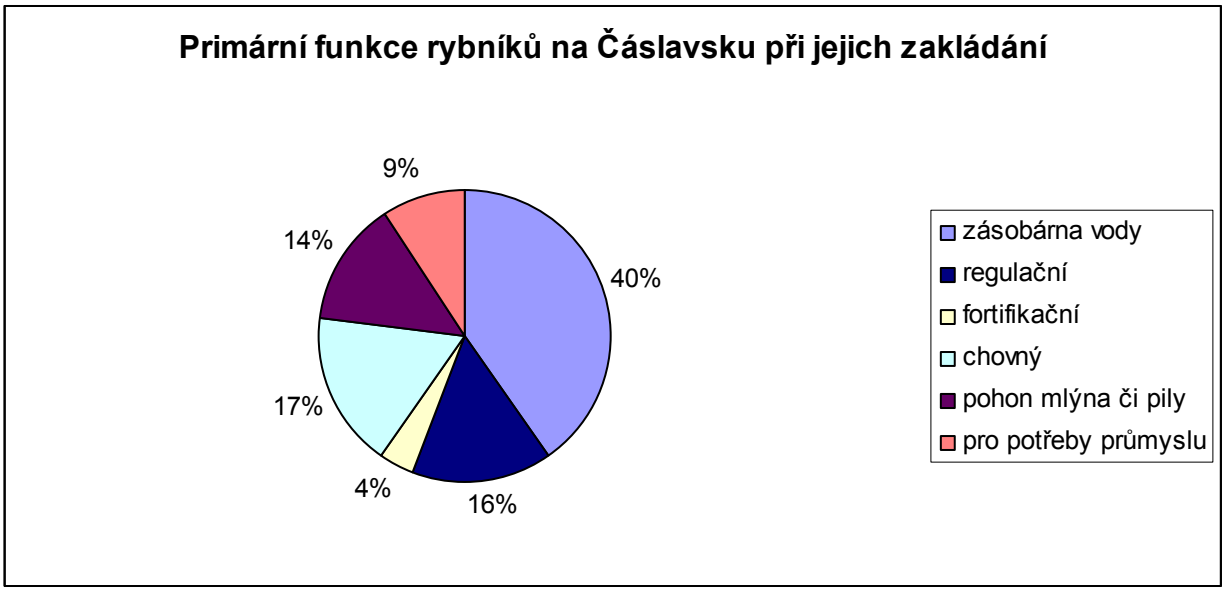

Příloha č. 3: Funkce rybníků na Čáslavsku v roce 1949[99]

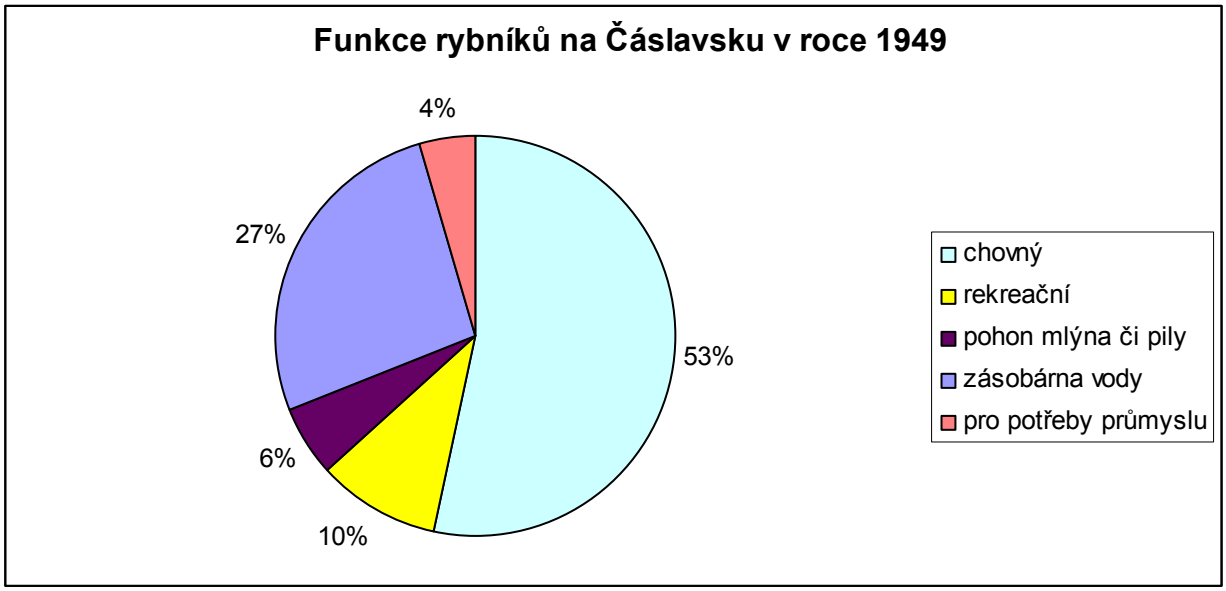

[99] dle SOkA Kutná Hora, Vodohospodářský průzkum obcí 1949, , karton 141, inv. č. 749

Příloha č. 4: Zrušený rybník Horní Trubný-pohled na hráz

Příloha č. 5: Novodvorský rybník

Příloha č. 6: Podměstský rybník

Příloha č. 7: Rybník Zemánek

Příloha č. 8: Zrušený rybník Rezkovec-pohled na hráz

Příloha č. 9: Zrušený rybník Telecí-pohled na hráz

Příloha č. 10: Dno zrušeného rybníka Velkého Vosenického

Příloha č. 11: Zrušený rybník Horecký-pohled z hráze

Příloha č. 12: Bývalá hráz Zbýšovského rybníka v autokempu

Příloha č. 13: Zbýšovský rybník

Příloha č. 14: Nový rybník u Vlkanče

Příloha č. 15: Bývalý rybník Světlo-pohled na hráz v dáli